

Пиер Дако

ПСИХОЛОГИЯ И ВЪТРЕШНА СВОБОДА

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	
БЕЗ ДРЕХИ И БАГАЖ.....	5
Първа глава	
ОЧАКВАНЕТО.....	И
Светлината никога не идва отдолу.....	12
Кога сме способни да „освободим“ Другия?.....	13
Каква е тази книга?.....	15
Проповедници и златотърсачи.....	16
И някои други.....	17
Само да не се опозная!.....	18
(3+9) : 2 = 6 или	
„Аз съм един средностатистически човек.....	18
Грешката.....	19
Един поучителен пример.....	20
„В нормата сте!“.....	21
Голямото очакване.....	23
Необходимият подход.....	29
Ненакърнимото ни ядро.....	31
ИНТЕГРИЗМЪТ.....	32
А самите ние?.....	35
Затваряне и заключване.....	35
Ние в един жест.....	37
Втора глава	
НАШИТЕ ЗАТВОРИ.....	39
Трудната свобода.....	40
От какво ни е страх?.....	40
Да се върнем към втория сън.....	41
Най-разпространените затвори.....	42
Навиците-дезинформатори.....	43
Внезапното осъзнаване.....	45
Размиването на блокираните информации.....	46
Миналото в сегашно време.....	46
Схема на постепенното освобождаване	
на един 41-годишен мъж.....	47
„Дребни начини“ за постигане	
на големи резултати.....	50
За кого се отнася това?.....	54
Да превъзмогнем дуализма.....	55
Между два свята.....	57
Ефектът на освобождаването върху партньора.....	59
Затворът на здравето.....	61
Скритите затвори.....	62
Всеки със собствения си затвор.....	65
Как живеят повечето хора? Еднакво тъпо	
или Всеки в своята килия.....	67
Затворените системи.....	69
Безполезният свят.....	70
Малката смърт.....	70
Законът за минималното усилие.....	71
Няма съзидателност без топлина.....	72
Необратимост и маргиналност.....	73
Целта-затвор.....	73
Защо си поставяме цели?.....	74
Програмираната цел.....	75
Да правим? Да правим какво?.....	76
Спонтанността: основен принцип.....	77
Изтритата марка.....	77
Сламката и гредата.....	78
Едно друго измерение.....	78
Да участваш.....	79

Да напуснеш килията си.....	79
Да видим какво остава.....	80
Да освободим скрития си полюс.....	80
В заключение.....	80
Заради затвора не виждаме затворника.....	82
Семейство, от теб няма отърване.....	83
Сравненията.....	84
Покаяният се работохолик.....	84
Смаяният оберкелнер.....	85
Цивилизацията на убийството.....	86
И все пак.....	87
Свободата е като страстта.....	87
Едно-единствено призвание.....	88
ЗАТВОРЪТ НА ЕЗИКА.....	89
Натрупаните спомени.....	89
Звездата не е дума.....	90
Детство.....	90
Пресечната точка на езиците?.....	93
„Нелогична“ ли е жената?.....	93
В заключение.....	94
Според това, което сме.....	95
Към извора?.....	
Трета Глава	
ФАНТАЗМИТЕ.....	99
Отрицателната им окраска.....	100
С помощта на хлебаря.....	101
Висшият фантазъм.....	102
Видовете фантазми.....	103
ДЕТСКИТЕ ФАНТАЗМИ.....	
Жан и крокодилът.....	— 107
Да не подценяваме нищо!.....	108
Има ли смисъл?.....	108
Обувката людоед.....	110
ВЕЛИКАНИ И ЧУДОВИЩА	
В зората на историята.....	111
Чудовищата.....	114
Малко смирение.....	116
ФАНТАЗМИТЕ, ПОРОДЕНИ ОТ ЧУВСТВО	
ЗА МАЛОЦЕННОСТ.....	119
фантазми за могъщество и слава.....	119
Героични фантазми.....	120
фантазми за бедност и нищета.....	121
фантазми за самоубийство.....	122
фантазми за невидимост.....	122
Вместо мастурбиране.....	123
фантазъм за изчезване.....	125
Тревожност и изчезване.....	126
ЛЮБОВНИТЕ ФАНТАЗМИ.....	126
Отсъствие.....	127
Среща.....	128
Отрицателни любовни фантазми.....	128
фантазъм за омагьосване.....	130
СЕКСУАЛНИТЕ ФАНТАЗМИ.....	132
Всичко върши работа.....	132
АШША И АНИМУС.....	133
Началото.....	134
Безумната гонитба.....	135
Освобождаването на Анимата и Анимуса.....	136
По-разпространени фантазми, предизвикани от Анимата и Анимуса.....	138
фантазъм за смърт-възраждане.....	139
ФАНТАЗМИ ЗА КРЪВОСМЕШЕНИЕ.....	141
Кръвосмешението и митологията.....	141
Всеобщото изкушение.....	142
Кръвосмешението в някои „затворени“ семейства.....	143
ФАНТАЗМИ ЗА КАСТРАЦИЯ.....	145
СТРАХОВИ ФАНТАЗМИ.....	147
ФАНТАЗМИ ЗА ОТЪЖДЕСТВЯВАНЕ	
ГОРЧИВАТА И ЖЕСТОКА ИГРА НА „АКО“.....	153
МАЛКО ТЕОРИЯ.....	155
Въображението.....	155
Халюцинацията.....	156
Импулсът.....	156
От налудността до фабулирането.....	157
фабулирането.....	158
ТЪЛКУВАНЕ НА ФАНТАЗМИТЕ.....	162

<i>Четвърта глава</i>	
ИНТЕЛИГЕНТНОСТ.....	165
НЯКОИ КЛЮЧОВИ ПОНЯТИЯ.....	166
ИНТЕЛИГЕНТНОСТ ВЪВ ВСИЧКО.....	175
Интелигентност и интелект.....	175
Заглушаването.....	176
Ние и другите.....	177
Един и същ ресторант за всички.....	177
Интелектът от друга гледна точка.....	178
Да си говорим ли с растенията?.....	180
Тавша газа.....	181
Свърхнадарени или недоразвити - в коя област?.....	181
Да отложим края.....	183
И топката отново отскача.....	184
ОТ ТЕЛЕФОНА ДО ВЪЗПИТАНИЕТО.....	185
А възпитанието?.....	186
Усилването на възпитателното съобщение.....	187
Какъв е изходът?.....	188
<i>Пета глава</i>	
чистият въздух.....	189
Какво търсим в края на краищата?.....	189
Другият път.....	190
КОЛЕКТИВНОТО НЕСЪЗНАВАНО.....	191
Вътрешният ни континент.....	192
Като не отиваш при планината.....	192
Втората стъпка.....	194
Нова представа за космоса.....	195
Космическата ни памет?.....	196
Големите надежди.....	197
Синхронността.....	198
Космосът в пералнята... и глобалната принадлежност	
<i>Шеста глава</i>	
ТОВА, КОЕТО НАРИЧАМЕ „ПСИХОАНАЛИЗА“, или СВОБОДАТА НА ДРУГИТЕ СВЕТОВЕ.....	203
Не можем да анализираме неизразимото.....	203
Да преминем в другия лагер.....	204
От нула до.....	207
Кога се обръщаме към психоанализата?.....	207
Плуване в открито море или край брега?.....	209
Непознатият път.....	209
ВСИЧКО СИ ИМА НАЧАЛО.....	211
Изолiram = унищожавам.....	212
Личната „мистика“?.....	214
Дългото пътуване.....	214
Интерес и ирония.....	215
Участникът.....	216
Ние? Ние сме само следи.....	217
Каква е връзката с психоаналитичната работа?.....	218
Да си изберем оръдие на труда.....	220
А утре?.....	222
Ното faber.....	223
Как губим свободата си.....	224
При аналитика.....	224
Мълчанията.....	227
ДЕПРЕСИЯТА - ПЪТ В НОЩТА НА ПРЕОБРАЖЕНИЕТО?.....	228
Както алхимията.....	229
Лице и опако.....	230
Сън със змей.....	232
Положителна депресия?.....	235
Колкото до змея.....	235
ВЕЗДЕСЪЩИЯТ „ПРЕНОС“ ИЛИ ОСВОБОЖДАВАНЕТО ОТ ДВУСМИСЛИЕТО.....	236
Странен сепаратизъм.....	238
В заключение.....	239
Междувпрочем.....	240
Да се върнем на преноса.....	240
Странно нещо.....	241
Вечното завръщане.....	241
Тоест?.....	242
Всеки с ролята си?.....	244
Къде всъщност е истината?.....	244
В крайна сметка.....	245

Освобождането от двусмислието.....	246
ДЪЛГОТО БДЕНИЕ.....	247
Под погледа на разгневената душа.....	247
Около аламбика.....	248
Тези, които прекъсват.....	250
Поддържане на топлината.....	251
фаталната раздяла.....	253
Да пожертваме нещо от себе си.....	254
Вдъхновителите.....	255
Последното действие на пиесата.....	256
ЕПИЛОГ: ПОЛОЖИТЕЛНАТА	
РАЗРУШИТЕЛНОСТ.....	257
Един „голям“ разрушителен сън.....	259
Голямата промяна.....	263
Materia Prima.....	264
Седма глава	
ЛЮБОВТА- СВОБОДА ИЛИ БУРНА НОЩ?.....	265
Любов и разрушителност.....	266
Космическият апетит.....	267
От Изолда до.....	268
Свободата.....	
Кой е предразположен?.....	270
Нагоре по стълбата.....	271
Анимус, Анима и страсти.....	272
Диалог между глухи.....	272
Пазете се от изтласканото!.....	273
Загадката на вулканичните облаци.....	275
Скандалът на предизвикателството.....	276
От магмата до изригването.....	277
Отречената истина.....	278
От Аза към съществуването.....	279
От горе на долу.....	281
ГОЛЯМАТА ИЛЮЗИЯ?.....	283
Ние, ампутираните.....	284
„Фаталната“ страст.....	285
Ерос.....	286
Лудост или мутация?.....	286
Мутанти, поели към изгубения континент.....	287
Пътят към Ерос.....	288
Еросът не е това, което мислим.....	289
Еросът не е любов.....	289
Ерос и зовът на свещеното.....	290
А утре?.....	290
Невъзможното съответствие.....	291
ОТСЪСТВИЕ ИЛИ ПРИСЪСТВИЕ.....	292
Сблъсъкът.....	293
Да живеем заедно?.....	294
Затворено пространство и ентропия.....	295
Отхвърлянето на имплантата.....	296
Направихме хубаво пътешествие.....	297
ПРЕСТОЯТ В ДОЛИНАТА.....	298
Подозрителните предупреждения.....	299
Най-висшето общуване.....	300
Има място в безкрая.....	300
СЛИВАНЕТО НА ПЪТИЩАТА.....	302

Увод

БЕЗ ДРЕХИ И БАГАЖ

Не можем да постигнем вътрешна свобода, ако не разберем, че се намираме в съвсем реален затвор. Нито да разберем, че сме в затвор, ако се отъждествяваме с него. А мнозина се превръщат в свой собствен затвор и в затворници на самите себе си.

Ако се замислим за безбройните клопки, които ни дебнат още от детството, задачата на тази книга може да ни се стори прекалено амбициозна. Често пъти читателите са се обръщали към мен с молба да напиша продължение на „Изумителните пътища на новата психология“. Предпочетох да напиша произведение, чиято единствена прилика с предишното е желанието ми да покажа, че съществува и „друг“ вътрешен свят, че има начин да се стигне до него и до истинската свобода.

Човек се ражда почти изцяло вътрешно свободен. Само около една четвърт от него е запълнена от атавизми, наследственост, расова памет и най-различни физически и

психически характеристики. Ако се абстрахираме от тях, за интелекта и чувствата остават цели три четвърти. Това пространство им е предостатъчно, за да се разгърнат напълно, стига да им разрешим.

Душевната свобода е присъща на човека и се проявява, когато нищо не я спъва. Тя може да се сравни с ротор,

чиито функции и роля се състоят в това да се върти, докато нещо не му попречи.

Обратното на свободата, разбира се, е затворът. Нещата много отрано се объркват.

Възпитанието, което ни дават родителите, обществото, училището, различните философии, религията и моралът, замесва непорочните три четвърти по рецептите на действащите социални системи. Животът си тече, около вътрешната свобода се заплита мрежа от измислени норми, появяват се мними примери за подражание, Азът се раздробява на множество малки „Аз-ове“, в повечето случаи подправени или бледи копия на истинския.

Именно тогава човек се превръща в свой собствен затвор. И най-вече в *загадка за себе си*. Азът става неоткриваем. Отклонява се от магистралата и поема по пътища, които не водят заникъде. Отговорът, който сме могли да дадем на живота, остава неизречен или се деформира под натиска на всевъзможни безпокойства, притеснения, неврози, на опасението, „че не сме като другите“, на сковаващия респект към чуждото мнение, към това, което „е прието“. А най-отдолу се спотайват две чувства - гневът, че сме принудени да живеем в афективен затвор, и желанието да се освободим на всяка цена. Но това желание е блокирано от страх - какво ще кажат хората, какво ще си помислят за нас, ще ни „признаят“ ли за едни от тях.

Ролята на възпитанието е да „информира“, да предава послания, за да спомогне за изграждането на личността. Доколко успешно ще стане това зависи от степента на близост или на „разминаване“ между възпитатели и възпитаник в областта на афективността. Факт е, че твърде много възпитатели (в най-широкия смисъл на думата) дезинформират и оттам разграждат афективността и интелекта на възпитаника. Настоящата книга ще ви убеди в това. Ще ви покаже как постепенно се откъсваме от себе си, докато вратите на афективната тъмница се захлопнат зад гърба ни.

Често пъти съм чувал да казват: „Как съм могъл да ги слушам? Защо толкова дълго съм им вярвал?“ Защо? Защото е било необходимо, защото си се боял да не те отхвърлят, да не се превърнеш в „черна овца“. Именно по тази причина толкова хора се правят на „нещо друго“ и живеят изкуствения си живот, докато не станат жертва на собствената си невроза.

През детството и юношеството човек изцяло зависи от възпитанието, от информацията, получена чрез него. Това е даденост, която не може да се промени. Но не по-малко важно е как дълбоко в себе си отговаряме на живота, какво искаме от него.

Ето част от писмото на един читател:

- Четирийсетгодишен съм. Възпитан съм в ценностите на западната култура и като повечето хора на моята възраст се намирам на границата между два свята. Продължавам да се колебая между предимствата на постигнатото, на придобитото, на наследеното и непреодолимото влечение към пълното с обещания и изненади Другаде, което самд по себе си плаши и тревожи. Сякаш вътрешният затвор е за предпочитане пред зова на свободата. Всъщност „предимствата“ на придобитото са лъжовни и много разочароващи; откриваме, че всичко около нас е само лустро, присъщо на нашето време, наложено ни отвън и достатъчно, за да подхранва образа ни, но не и дълбоката ни същност. А и натискът, упражняван върху нас от всички посоки, ни прави еднакви, стандартни, неминуемо посредствени. Така се затяга режимът на вътрешната ни несвобода.

Добре, а после какво? После мнозина решават да избягат. Но как да го сторят? Ето няколко варианта.

- Пътуването заникъде. Все повече хора си грабват багажа и потеглят „нанякъде“.

Накъде? За какво? Често пъти бягството им е несръчно, безразсъдно. Те отхвърлят всяка власт, система, дори всякакъв труд. И отнасят затвора със себе си. Толкова силно са настроени „против всичко“, че не понасят нищо и никого. Затова бягството им нерядко се превръща в своеобразна шизофрения или па-раноя.

- *Прекосяването на пустинята.* Това е опит за бягство по на пръв поглед парадоксален начин - чрез депресията. Всъщност зад нея се крие жажда за живот, яростен стремеж към вътрешна свобода, силна потребност да се захвърлят старите дрехи. В края на тунела, след мрака блясва светлина. Ще поговорим за този тъмен тунел по-нататък.

- Понякога „*деградациите*“ на личността - тук влизат и някои случаи на злоупотреба с наркотици - представляват всъщност опит или надежда да открием дълбоката си същност. Това са лутания, които сами по себе си показват, че сме излезли от пътя. И на тях съм отделил няколко страници.

За щастие има и положителни опити, които приключват обикновено с обновление на личността и я освобождават напълно.

-*Далечното плаване.* Тук включвам психоаналитичната работа, на която е посветена цяла една глава. Психоанализата е представена в двата ѝ етапа: етапа на „лечението“ - правилното „свързване“ на вътрешните „кабели“ в съответните „вериги“, и етапа, чиято цел е да се открие отговорът, който бихме дали на живота, ако не се бяха натрупали толкова препятствия. Чрез втория етап психоанализата се превръща в „метапсихоанализа“ и излиза извън рамките на класическите методи.

- *Положителната разрушителност.* Тя е резултат на метапсихоанализата. Опасен израз, ако се разбере превратно, и състояние, изискващо продължителна работа над себе си. По-нататък ще му дадем обстойно обяснение.

- *Незадоволената мечта.* Това е мечтата за Любовта, двигател на всяка човешка дейност. Спъва ли ни любовта, или ни носи свобода? Любовта е затаена носталгия, непрекъснат копнеж, неясен блян.

Понякога тя се превръща в изпепеляваща страст. В коя любов можем да открием душевната си свобода?

Най-общо казано, вътрешната свобода е „обетованата земя“, към която всички ние се стремим, но до която не можем да стигнем, без да осъзнаем себе си, без да освободим интелекта си - тази истински „отворена система“, за разлика от безбройните затворени системи, в които много от нас остават запрени за цял живот.

За постигането на вътрешна свобода са необходими огромни и продължителни усилия. От нас се иска да се променим, без да ни е грижа какво ще кажат хората, иска се да не се плашим от собствената си свобода. Защото освобождаването на душата задължително минава през своеобразна маргиналност, през отхвърлянето на безброй системи, често пъти вековни, но отдавна склерозирали и лишени от афективно съдържание.

Пиер Дако

Първа глава

ОЧАКВАНЕТО

- *Бих искал да намеря съкровище.*

- *За какво ви е?*

- *За да ми помогне да науча онова, което не може да бъде научено.*

Ако все още не сте го направили, прочетете книгата на Луи Повел „Възхитителният Блумрох“. Блумрох е самият Жак Бержие, ярка и нестандартна личност, човек образован и щедър, високо интелигентен и изключително симпатичен, физик, математик, алхимик, самотен пътешественик в света на въображението, постигнал вътрешна и „външна“ свобода въпреки вечната липса на пари, станал легендарен след Втората световна война, когато спечелва признателността на французи, руснаци и американци. Роден в бедно одеско семейство, Бержие така и не забогатява, което междувпрочем доказва още веднъж, че успехът и интелектът не са запазена марка за децата на заможните.

В същата книга четем:

- *Защо живеете, Жозеф?*

- *Защото съм започнал и следвам законите на инерци-ята.*

Ако познаваме човека, ще разберем иронията на мъглявия му отговор. Но в буквалния си и отрицателен смисъл този отговор би могъл да бъде даден от милиарди хора, затънали в обърканото си и сковано съществуване, сраснали се с неподходящи за тях професии, затворници на тесногръди схващания, навици, табута, страхове, отказали се от надеждите си, забравили мечтите си.

В тази бъркотия всеки по свой начин е „провалил“ онова, което е можел да бъде.

Светлината никога не идва отдолу

И все пак ми се струва, че днес, както никога досега, хората правят огромни усилия да „се освободят“. Старите табута се износват и разпадат, а на тяхно място се появява желанието да бъдеш „другаде“, там, където овехтелите норми вече не действат. Осъществяването му е трудно. То може да постави под въпрос целия ти живот, изпълнен с мнима сигурност, със заучени вярвания, с компенсаторни действия, въздигнати до ранга на житейски правила.

Отново Бержие:

„Ако исках да натрупам състояние, драги ми Луи, щях да основа религия. Това е най-успешното начинание, изискващо минимални инвестиции.“

Няма съмнение, че хиляди „гурута“ от всякакъв вид спекулират с потребността от вяра. Помагат им и някои комерсиални телевизии, като се обръщат към най-ниското ниво на масовата аудитория и реализират тлъсти печалби. Това явление е всеизвестно (да си спомним американските „телевизионни проповедници“) и често е порицавано, но без никакъв резултат - човешкият апетит не се променя. Подобни лъженаставници разпространяват осъвременената и попрестояла версия на притчата за манната небесна, изпратена на евреите по време на дългия им преход през синайската пустиня. Ето как боговете смениха облика си.

↓

ПСИХОЛОГИЯ И ВЪТРЕШНА СВОБОДА

13

В такива опити за „освобождаване“ се крият капани, заложили от „контрабандистите на души“, които се възползват от неясните ни надежди и ни примамват с лъжеоригиналните си теории (най-често ориенталщини на сергиджийско ниво с „космически“ привкус!).

Опасността се крие най-вече в отъждествяването на групата с „гурута“. Следва загуба на независимостта и на интелекта, а понякога се стига и до колективни самоубийства.

Тези „божи хора“ не са озарени „свише“. Те черпят вдъхновението си от най-ниското, от най-тъмното. Личността им често представлява шизофренно-параноична амалгама. Общността им е крайно сектантска и „инте-гриска“. Сектата се превръща в неназована диктатура, в затворена и самоунищожаваша се система.

Кога сме способни да „освободим“ Другия?

Ако толкова хора изпитват душевна умора, то е, защото се опитват да достигнат до онези по-висши измерения, чието съществуване предусещат и които превръщат ежедневието им в чистилище. Ще цитирам тук Ролан Каен*:

„Така нашето пазарно и консумативно общество се отвори за меркантилността, за триумфиращата посредственост, която се настани в една лишена от правна защита ничия земя. Редом със сериозните, стабилни, достойни за възхищение лекари и психолози се появиха и хора, зашеметени от разкриващия се пред тях простор, но недостатъчно подготвени за тези изпълнени с клопки и опасности терапии.“

* Цитатът е от предговора към френското издание на „Човекът в търсене на душата си“ от Юнг. (Тук и по-нататък бележките са на автора.)

И наистина прекалено много дипломирани психолози, непреминали по дългия и труден път на собствената си психоанализа (или изминали само част от него), безсрамно се обявяват за способни да „лекуват“ и да помагат. Така, без да са се опознали напълно,

те пренасят върху другите собствените си вътрешни трудности и „лекувайки“ пациентите си, всъщност се опитват да лекуват себе си.

Ролан Каен казва също:

„Очевидно е, несъвършени психоаналитици не съществуват - всеки е ограничен от собствените си психически структури, от възможностите и недостатъците си. Но за съжаление твърде много практикуващи терапевти са в една или друга степен „оздравели“ бивши пациенти, са-мообявили се, понякога прекалено прибързано, за специалисти в тази нова област. Те ръководят групи и публикуват всевъзможни „трудове“, които хвърлят прах в очите на читателя и под чиято лакирана повърхност прозира единствено собствената им неуравновесеност, дори налудност. По този начин чудният, но крехък, чувствителен и деликатен свят на дълбинната психология попада в плен на мними аналитици, на фанатици, също както Църквата бе станала жертва на лъженабожници...“

Всичко това далеч не внася яснота в представите на непосветената публика, достатъчно обърквана от борбите между различните „школи“, от телевизионните дебати и от какви ли не други „дезинформации“. Нещо повече: то затвърдява - и с основание - скептицизма ѝ по отношение на психологията.

Премного млади хора се записват да следват психология, за да „разберат самите себе си“ или за да разрешат афективните си проблеми. Мотив, достоен за уважение. Но резултатът се разминава с поставената цел. Студентът се запознава с някои аспекти на различните течения в психологията, но знанията му остават повърхностни, тъй като не е провел необходимата работа над себе си. А и съществува рискът да превърне в догма частичните истини, които са му били преподавани.

Обучението по психология - особено по дълбинна психология - е продължително и трудно от техническа, афективна и символна гледна точка. За да се занимаваш с чуждата душа, трябва да си постигнал почти пълна вътрешна свобода, след като максимално си елиминирал „комплексите“, изтласкванията и множеството други вътрешни несвободи.

Най-опасно е да проектираш върху другия това, което си самият ти, и да го водиш по собствения си път, вместо да бъдеш само катализатор и да му помогнеш да стане онова, което е той.

Друга опасност е да изпаднеш в мнима състрадателност, която всъщност не е нищо друго освен самосъжаление.

А това е все още само стадият на „лечението“. След него се разкрива огромната територия на метапсихологията и на душевната свобода, за която ще стане дума в главата „Психоанализа“.

Опасност се крие и в обстоятелството, че „волята да лекуваш и да помагаш“, която откриваме у много хора, посветили се на другите, твърде често изразява потребност от власт и стремеж към могъщество, спотаени под желанието да „вършиш добро“.

И най-сетне трябва непрекъснато да си повтаряме, че противно на тестото за хляб, душата на човека не може да се меси до безкрай...

Каква е тази книга?

Тя положително не е „ръководство за действие“, нито сборник от „рецепти“. Не липсват книги, поставили си за цел да „ни отворят очите“, като кажат истини, които всеки знае, ио никой не прилага, за да събират после прахта на забравата, ако смея да се изразя така.

Тази книга не е такава. А каква? И аз самият не знам. Книга за „освобождението“, ако думата не ви се стори прекалено претенциозна? Може би. Стига да я прочетете с чувство на съпричастност, все едно, че вие сте я писали.

Впрочем не трябва ли да съставим някакъв план? Не мисля. Сам по себе си „планът“ е вече „затвор“, в който влизаме по собствена воля. А не такава е моята цел. Следователно никакъв план, просто една разходка из отделните глави и толкова по-зле, ако тук-там се натъкнете на някое повторение или на нещо позаплетено...

Проповедници и златотърсачи

Понятието „освобождение“ отдавна витае във въздуха. Но не бива да се вкопчваме в

модни и преходни идеи и да затваряме чувствата си в нови зандани.

По темата за освобождението (от кой затвор, питам аз?) са изписани безброй страници от всякакъв характер - от статии в популярните списания до фундаментални публикации, повечето от които впрочем остават незабелязани. В материалите за масовия читател става дума за „болната душа“, вече позабравена и отстъпила мястото си на новоизлюпения и крайно агресивен култ към тялото, издигнато до ранга на единствена човешка ценност. Почти навсякъде и напълно основателно се отбелязва изчезването на емоцията и на очарованието, отколе смятани за отживелици. Подлага се на критика консумативното общество, което впрочем съществува благодарение на френетичните потребители. Твърди се, че в телевизията демагогията е вездесъща, че зрителите са се превърнали в пасивни заложенници на тираничната реклама, на абсурдните моди и т. н. Все обвинения, които обществото нито потвърждава, нито отрича.

Някои книги предричат появата на индивидуална психология, която ще ни дари с нов, отворен и интелигентен живот, пълноценен и, общо взето, радостен, независимо че днес вътрешната радост минава за не по-малко подозрителна и старомодна от любовта, страстта, обичта към околните и приятелството към самите нас. Колкото до „способните“, те биват преследвани в името на уравни-ловката „отдолу“, макар, както вече стана дума, светлината да идва само отгоре.

Някои хора пък нагло прекрочват допустимите граници с твърденията си, че Святостта е вътрешноприсъща на човешкото същество, че тя е основното му качество. Вярно е, че всичко това обикновено се приема с пренебрежение и сарказъм, напомнящи за отношението на златотърсачите от уестърните към пътуващите проповедници. Така спокойствието и унието продължават да тегнат над градовете.

И някои други

После щафетата бива поета от физиците, при това от най-известните. Те заговарят за единството на нещата, за неотменимото присъствие на вселената около нас и вътре в нас. Опитват се да опишат чудесата на материята и на мъглявините. Велики учени си служат с думи, които карат повечето хора да свиват рамене - „метафизика, мистицизъм, уважение, съпричастност, любов“. Как ли пък не!

Казано накратко, появяват се големи „информационни центрове“ - отново на най-различни нива. А от другата страна имаме огромни човешки маси, които подобно на тежки, лишени от въображение машини се задвижват мудно, „проникват се“ прекалено бавно от вече разкритите истини, освен ако страхът не им послужи за остен.

И все пак нека си представим, че имаме сто ценни „информатори“ на един милион души. За Франция това би означавало около 6000 разпространители на стойностно знание - чрез статии, книги, конференции... Тогава?

Само да не се опозная!

Мнозина се страхуват от това, което биха могли да открият за себе си. Човек би казал, че възможното им величие ги плаши. А може би се боят да не се окажат „други“? Може би ги е страх да напуснат удобните си затвори, лъжливата си сигурност, илюзиите, които хранят за себе си?

Така или иначе животът на много хора представлява камара от идеи, почерпани отвсякъде и водещи доникъде. В душите на тези хора никога нищо не се е случило и никога нищо не се е променило. Бихме могли да представим съществуването им така:
 $1+1+1+1+1+1+... = 0$

Тоест те се придвижват по улиците на живота, вървят напред с нищо в себе си, за да стигнат доникъде. Могат само да се задушават в своята тъмница. Понякога тъкмо това ги подтиква да потърсят изхода и да възвърнат свободата си. Тогава се появява още един „център“, който може би ще започне да излъчва информация сред близките си, в службата, на улицата, в метрото... Да, понякога подобни неща се случват.

(3+9) :2-6

или

"Аз съм един среднестатистически човек..."

Повечето хора са на мнение, че „златната среда“, „средното ниво“, съвършеното

равновесие са идеалът, към който трябва да се стремим, че падините и върховете са

еднакво нежелателни. Те заклеияват като „странни“ страстите, острите умове, артистичните темпераменти и всичко, което стърчи над прехваленото „добро средно ниво“ (защо пък „добро“?). Д това означава също, че в училищата, в социалните групи и в обществото, където цари понятието „средно“, всичко над „средното“ е окаст-рено, притиснато, задушено, приравнено към общоприетото.

От друга страна, мнозина се оплакват, че са само „средностатистически индивиди“. Без да са проверили достатъчно истината на твърденията си, тези хора предварително се отказват от възможен за тях начин на живот, за който се смятат недостойни и който поради това им се струва недостъпен.

Вярно е, че в наше време гъмжи от общоприети и изтъркани изрази: средна класа, средно интелигентен, средни възможности, среден ръст, средно голям нос, среден коефициент на интелигентност и т. н.

На първо място очевидно е, че понятието за средно се мени в зависимост от определящите го критерии и ценности. Ако средното аритметично на 3 и 9 е 6, това на 4000 и 5000 е 4500. Средната оценка в Принстънския университет няма нищо общо с тази в кварталната гимназия. И тъй нататък.

Грешката...

Излиза, че съществуването на „средностатистически“ човек е доста относително, както и това на „средното“ мнение в дадена група или сред част от населението. Ако проведем анкета и 7/8 от групата са на едно мнение, въз основа на което се вземе някакво решение, останалата осминка е длъжна да се подчини, докато може би тъкмо тя би била способна да промени нещата из основи.

Често пъти понятието „средно“ унищожават усещането за свобода. В дадена група индивидите, недостигнали „средното ниво“, биват принуждавани да се стремят към него - нещо, на което *може би* са неспособни. Докато задминалите го са длъжни да се върнат назад и да се приспособят към новия си статус.

Тези адаптации, извършвани, за да се избегне чувството за вина, за непълноценност, за отхвърляне, се заплащат много скъпо: при едните с маргиналност, при другите с неврози.

Впрочем човекът, смятан за „среден“ (или който сам се определя така), е такъв само при определени обстоятелства (афективни или социални). Всъщност той предварително се обявява за победен, вместо да потърси други жизнени критерии, които биха му помогнали да се изяви като много способен, дори блестящ. Всичко опира до това да не се поддаваме на днешната демагогска тенденция към уравниловка и да не отхвърляме като нежелани тези, които разчупват общоприетите норми.

Прословутото „добро“ средно ниво се оказва „лошо“ със сивотата и с конформизма си. *Защото каквито и качества да притежаваме, ние неизменно оставаме под нивото на собствените ни възможни постижения и на собствената ни свобода.*

Един поучителен пример...

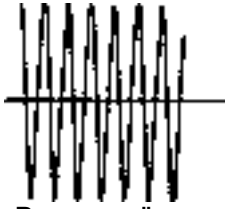
Можем да сравним задължителното адаптиране към по-ниското „средно“ ниво с модулираната вълна на радиопредавателите.

Както е известно, високочестотната, „носеща“ вълна е „модулирана“ от излъчвания сигнал (музика, глас и т. н.), който е нискочестотен. Но вместо ниската честота да се нагоди към високата, става точно обратното. Високата честота бива смазана, модулирана, нагодена към излъчвания сигнал.

Не се ли получава същото и когато високите честоти на дадена афективност или интелигентност са принудени да се приспособят към наложените средни честоти?

„Ниската“ честота или наложената средна стойност

й

„Високата“ честота или високите стойности

Приравняване на „високото“ към „ниското“

„В нормата сте!“

Нормата е абстрактно понятие, променящо се в зависимост от епохата, групата, общността, обществото. Тя най-често се налага в затворен кръг от хора. Повечето общества, институции, предприятия притежават и създават свои норми. Така са се появили норми социални, политически, религиозни, афективни, поведенчески; норми, които ни нареждат как да се обличаме, как да се изразяваме, дори как да мислим.

Обикновено тъкмо нормите разрешават или забраняват дадено поведение. Тази тирания се проявява по няколко начина.

Първи начин: самите индивиди се самоопределят според нормите и се сливат напълно с тях във всички области (да си спомним например за принадлежността към даден „клуб“, където се налагат - и на всичкото отгоре се спазват - правила за изразяване, обличане, държане). Що се отнася до тези, които са „извън нормата“ (под или над нея), по какво да ги „разпознаем“ и как самите те да се определят?

Втори начин: нормата налага, диктува да се следва такъв начин на действие и на мислене, какъвто очакват другите. В този смисъл понятието носи особено отрицателен заряд. То ограничава или направо отхвърля „аутсайдера“ така, както организъмът отхвърля „чуждото тяло“ (тук можем да посочим като пример многобройните тесногръди и „благоприлични“ семейства, които прогонват вътрешно освободените хора, дори най-близките си, в името на „кастата“, на парите и т. н.)

Трети начин: нормата отхвърля *индивидуалното* творчество (например изкуството), освен ако не се вмести в „рамките“ (самоограничаваща се дума) на дадена дейност, като например индивидуалната работа по подобряване или разширяване на някакво предприятие, водеща евентуално до създаването на нови норми.

Четвърти начин: нормата се свежда до „средното“ ниво и се отъждествява с него. Ясно е в каква задушаваша атмосфера на примирение и бавна смърт живее онзи, чиято афективност или интелект не се вписват в усреднена-та норма и който във всеки миг е изложен на риска да

бъде „наказан“. До такова плачевно състояние на нещата се стига винаги когато се слеят норма и посредственост.

Всяка идея, всяко мнение, наложени по какъвто и да е начин - чрез информация, чрез догма, чрез интегризъм (виж по-нататък), унищожават и правят на пух и прах всичко неподправено, свободно, интелигентно, интуитивно, творческо и истинско у индивида.

Как да се противопоставим? Единственият начин е вътрешно да отхвърлим ограниченията. Само тогава ще можем да открием „другия свят“, за чието съществуване ни загатват „аутсайдерите“ на ума и на духа, често обречени на самота, опетнени от подозрения и враждебност (или обект на прекалено възхищение, което също е своеобразно отхвърляне). Те въпреки устояват на атаките на нормата само ако имат силна афективност и могъщ интелект. В противен случай...

Но би било жалко светът да се управлява от „средностатистически“ индивиди вместо от носители на свободни идеи, за които нормите са загубили първоначалния си смисъл. За щастие невинаги е така.

Впрочем самостоятелният и интелигентен човек спазва някои норми не по задължение, а от уважение. Например съобразяването със светлините на светофара е задължително (а дали би имало светофари в общество, основано на интелигентността и чувството за колекти-визъм?), но то е и израз на уважение към собствения живот, към живота на другия и към пътното движение, в което всички участваме.

Голямото очакване...

В някаква степен всеки от нас се чувства като в затвор, без да може да определи дебелината на стените и разположението им, нито посоката, в която да търси изхода. Затова се задоволяваме да чакаме. Хоризонтът ни е затъмнен от носталгия по нещо минало, но и светлее от неясни надежди за нещо бъдещо. „Информациите“, които ни заливат, са объркани, неразбираеми, като телефонен разговор, смущаван от прашене по линията. Няма съмнение, че човечеството като цяло се чувства зле, че любовта не винаги е истинска, че телефонът на чувствата не работи добре, че много човешки влакове стигат до глуха линия.

Зададохме четири въпроса на няколко души. Ако ги зададете на хората около вас (или сам на себе си), едва ли ще получите оптимистични отговори. Оказва се, че в живота си всеки е направил „много малко“. Несполуките са повече от успехите, спомняме си дребните радости, дребните шансове, дребните несгоди, по изключение някое кратко щастие. И все пак има и хора, определено доволни от себе си.

Какво сте направили досега в живота си?

- Лутах се като изгубено куче, заобикалях препятствията, бях в плен на страха да съм това, което съм. Стрелях се към нещо, но се въртях в кръг и често се връщах на изходната точка. Чувствах се откъснат, изолиран, съмнявах се във всичко. Движех се опипом, призовавайки и същевременно отблъсквайки нещата, но воден от непреодолимото желание да се слея с всичко наоколо... (38-годишен мъж)

- Чаках да мине времето... (40-годишна жена)

- Непрекъснато се образовах. (35-годишен мъж)

- Работих през целия си живот. Не съм правил нищо друго, отдавал съм се единствено на професията си. (50-годишен мъж)

- Посветих се на децата си, после те си отидоха и сега се опитвам да се осъществя като жена. Мисля обаче, че е твърде късно. (45-годишна жена)

- Опитвах се да осъзная какво ми пречи да съм такъв, какъвто съм. (30-годишен мъж)

- Чаках да направя нещо с живота си и да намеря щастие. (45-годишен мъж)

- Чаках да разбера. Чаках, чаках... Станах на 53 години и продължавам да чакам. (53-годишен мъж)

- Смятах, че осъществявам мечтите си. Пътувах, опознавах света, но ето че сега съм сам. Разбрах, че ненужно съм се местил в пространството. (40-годишен мъж)

- Мъчех се да се открия, но безуспешно. Понякога се отгатвах, но като през мъгла! (45-годишна жена)

- Разбрах колко е важно всяка част от съществото ми да се свърже с нещо по-голямо. Да принадлежиш на едно цяло и да се опитваш да откриеш неговия смисъл... (38-годишен мъж)

Какво важно открихте в живота си?

- Музиката. Благодарение на нея попаднах в едно неподозирано измерение. Музиката ми разкри и продължава да ми разкрива свят, разположен на обратната страна на логиката и на разума, отвъд думите. Тя е усещане в чист вид, дълбок размисъл върху живота и смъртта, тя е свое-го рода любов. О, спокойно може да се живее и без музика, но тогава у нас зейва огромна афективна дупка, която осъзнаваме едва след като сме я запълнили... (39-годишен мъж)

- Открих истинската свобода и придобих усет към същественото и святото. Това се случи внезапно, благодарение на четенето. Животът, навиците ми коренно се

преобразиха, въпреки че външно поведението ми остана непроменено. Постъпките ми обаче станаха различни и се изпълниха с нов смисъл. И характерът ми претърпя промяна за учудване на познати и приятели. Дали съм щастлива? Почти. Важното е, че открих своя път. Смя-

тат ме за мечтателка и за бунтарка, обвиняват ме, че вече не правя разлика между добро и зло, иронизират ме, но ми е напълно безразлично. Всъщност не приемат новата ми свобода... (34-годишна жена)

- Ами... човек непрекъснато открива нещо ново! Желанието ми е да продължавам да правя важни за мен открития. Няма да позволя на другите да ми препречат пътя с техните табути, предразсъдъци, обичаи и други глупости. Дано не успеят да ми сложат пранги на краката, дано не се уморя и предам... (19-годишна девойка)

- До четирийсетата си година всеки ден отивах на работа по един и същи маршрут, по едно и също време, возех се все на един автобус и виждах все същите физиономии. Бях отчаян от това еднообразие, струваше ми се нелепо, но необратимо. Един ден смених маршрута. Излязох от къщи по-рано от обикновено и прекосих парка. Беше през есента. Видях как бавно падат листата. Спрях се. Някъде запя славеи. Седнах на една пейка, заслушах се и се огледах наоколо. Интуитивно почувствах, че пред очите ми се разкрива свят, за чието съществуване не бях и подозирал. Останах повече от час, без да ме е грижа за службата. Тъй или инак бях закъснял - за пръв път в живота си! Седях на пейката сред пожълтелите падащи листа, славеят пееше, разбирате ли? Чрез тази прекрасна песен, която сякаш е в съзвучие с цялата вселена, пред мен се разкри, как да кажа, разкри се един свят на хармония, на единство, на съпричастност, свят, в който влязох без миг колебание и който оттогава нося със себе си. Много странно, но поведението ми към самия мен, а и към колегите ми се промени. И нещо още по-учудващо: на другата сутрин колегите започнаха да ми се доверяват. Никога преди не го бяха правили. Какво бе станало? От тогава реших да започна това дълбинно изследване с вас... (40-годишен мъж)

- Нищо съществено, докато не започнах психоанализата. Но пък след това!... Не може да се изрази с думи:

единството на нещата, взаимодействието им, понятието за Бог, който живее във всичко, участието в световната хармония, стремежът ми самата аз да се превърна в хармония... (35-годишна жена)

- Отказът от всичко дребнаво, от завистта, постепенното преодоляване на чувството ми за малоценност и за вина. (42-годишна жена)

- В един момент престанах да виждам нещата само в бяло и черно. Беше прекрасно и необратимо. Започнах коренно да се различавам от другите, но това никога не ме е затруднявало, тъкмо обратното. (40-годишен мъж)

- Надежда. След смъртта на дъщеря ми. Болката се превърна във вяра „в нещо“, което не може да се изрази с думи. Дали съм на прав път? Не знам, но предполагам, че да, след като го чувствам... (38-годишна жена)

- Казвах си, че е невъзможно добротата, умът да са някъде там и да не могат да бъдат изкарани на бял свят. Дълбинната терапия ми помогна да ги откроя. Колко много светлина струи от всеки от нас! (30-годишен мъж)

Кое ви се струва недостижимо?

- Трайното, вечното. Всичко отминава, вкопчваме се в нещо, но то пак отминава, изчезва... Всичко... любовта, приятелството, мечтите... Накрая ни остава само детството, което разкрояваме, за да изпитаме усещане за продължителност, за вечност, макар до болка да ни е известно, че сме измислили това детство, за да се защитим от изтичащото време.

- Любовта към другите. Никога не съм успявала да я постигна, а съм жена... (35-годишна жена)

- Самият аз. Същността ми. Бих дал всичко, за да достигна този център, който смътно усещам. У мен има някаква вътрешна съпротива, но каква? Несъмнено се дължи на страх, страх да изоставя старите си схващания, да се откажа от онова, което съм правил по задължение или по силата на

общоприетите условности. Защото целият ми живот се гради върху подобни условности: брак, професия, деца, отношения с хората. Страхувам се и от самотата - тя е цената, която ще трябва да заплатя за свободата си... (50-годишен мъж)

- Любовта към себе си. (38-годишна жена)

- Бог. Идеята за Бога. (28-годишна жена)

- Конкретизирането на надеждите ми. Човек чувства, отгатва, но не е сигурен в нищо. (39-годишна жена)

- Собствената ми душа. (20-годишна жена)

- Пълното разбирателство между хората, между мен и другите. Знам, че за тази цел трябва първо да започна да разбирам себе си и близките си, да разбирам и приемам различията, да съм убедена, че в дъното на нашето несъзнавано всички сме еднакви. Но това е почти неизпълнимо. (40-годишна жена)

За какво копнеете, по какво изпитвате носталгия?

- Предполагам, че както много други хора изпитвам носталгия по несбъднатите си, обикновено неясни мечти. Като че ли смътните мечти се въртят някъде вътре в нас... И никога не умират. Преследваме ги, очакваме да се изяснят, но вятърът заличава следите им по пясъка. (50-годишен мъж)

- По неподправената любознателност от моето детство, по учудването и ентузиазма ми от всичко. По въпросите, които задавах, по доброжелателната и съучастническа усмивка на баща ми... (36-годишен мъж)

- Изпълнена съм с неясен, непрекъснат копнеж по нещо, с някаква безкрайна тъга... (40-годишна жена)

- Копнея по неосъществената си свобода! Оплиташ се в някаква мрежа, в някаква паяжина, въобразяваш си, че това е действителността, а всъщност става дума за един огромен зандан, за килия, чийто ключ си загубил. (53-годишен мъж)

- Изпитвам носталгия по пропуснатото, по това, че никога не съм обичала както ми се е искало. Струваше ми се, че обичам сина си, а всъщност бдях над него като квачка над пилето си и наполовина го осакатих. Не можех да се освободя от себе си, бях прекалено скована, затворена, подозрителна, неспособна да се отдам на доверието и на любовта. Защото любовта изисква себеотдаване. Като си помисля за милионите хора в моето положение! А ако любовта наистина е големият човешки двигател? Какво тогава? (45-годишна жена)

- Мечтая да се наслаждавам пълноценно на афективния си живот, да знам, че го има, че нещата имат душа и аз я усещам. (23-годишна жена)

Така че чакаме. Надяваме се. Вярваме, че живеем, докато всъщност продължително умираме. Но какво очакваме и на какво се надяваме? Защо очакваното вечно ни се изплъзва? Нали то вече съществува в нас? Защо тогава дълбоката дупка, зейнала от това очакване „на нещо друго“, толкова рядко се запълва?

Надявам се, че с настоящата книга ще съумея, доколкото ми е по силите, да открехна някои от вратите, които изглеждат отчайващо затворени, вратите на килия, чийто ключ „сме изгубили“.

Необходимият подход

Вярно е - с някои изключения, - че изграждаме живота си не като единно и действено цяло, а като низ от зле сглобени части без видима връзка помежду им. И че се научаваме - може би защото е общоприето или от страх - да изтласкваме най-благодордните си усещания, интуиции, големите си емоции, себеизразяването си.

Възвишената

душа, на която са присъщи високи умствени и афективни добродетели, е нещо особено подозрително.

Изтласкванията също се обуславят от сивия възпитателен комплекс: училище, родители, общество, които рядко се стремят към „по-горното“. В резултат се появява страхът от успеха (докато страхът от провала е вече вкоренен в душите ни), от спокойното осъществяване на собствените ни способности, заплашени да бъдат унищожени от „средното ниво“.

Така се затлачва достъпът до съществуващите у мнозина „други светове“, пред които

„средният“ индивид презрително свива рамене. В унилата атмосфера, присъща на училището и на обществото, на умните, способните и творчески настроените нерядко лепват етикета на „сму-тители“ и „причинители на безредици“. Сред тях има и мними „лоши ученици“ с големи заложби, които могат да се реализират при условие, че успеят да извършат собствената си спокойна и тиха революция, да развият даденото им по рождение.

Понякога се питам дали пък точно тези душевни „особняци“ не заслужават доверието на народите?

И тъй като става дума за нормативно „равенство“, ще цитирам ироничните разсъждения на Жан-фрасоа Ре-вел*:

„Според поддръжниците на модерната педагогика причината за провала в учението е една-единствена: социалното неравенство. Хората са еднакво способни и надарени в количествено отношение. Разликите в училищния успех се дължат на социалната и културната им неравнопо-ставеност. В същото време се поражда илюзията и се утвърждава грешното схващане, че някои ученици имат по-добър успех, защото са по-умни или по-трудолюбиви, или имат по-добри преподаватели. Докато нещата не стоят така. В основата са социалната класа, икономическите привилегии, културните преимущества, осигурени от средата. Всичко, което става в училище, се дължи на извънучилищни фактори (...) Да делим учениците на „добри“ и „лоши“, да позволяваме на „добрите“ да придобиват повече знания и по-бързо от другите би означавало да поощряваме вярата в естественото неравенство и да награждаваме тези, които печелят от социалната несправедливост. Добрият ученик трябва да се придържа към нивото на лошия, което е справедливата средна величина.“

Жак Бержие („Блумрох“ на Луи Повел) изразява същата идея в свойствения си хаплив стил:

„Точно така, точно така... Когато всички си осигурим едно и също количество стотинки, ще се сдобием и с едно и също количество мозък... За предпочитане би било да се раждаме равни. Но науката не я е грижа за предпочитанията. Тя назовава фактите. Нашите способности са заложени в гените ни. Обществото играе твърде малка роля във формирането на личността ни. Това е неприятно за идеологията. Но нищо не мога да направя по въпроса.“

И въпреки това...

Ненакърнимото ни ядро

У всеки от нас съществува един център, едно ядро, наш собствен „архетип“, различен по жизненост и сила според индивида. Около него се организират личността и животът ни. Ние вярваме, че управляваме живота си, докато всъщност тъкмо този „архетип“ е „пътеводната звезда“, която насочва съдбата ни.

Той е едновременно наш пулт за управление, информационна централа и радар. Той ни формира и информира, без да съзнаваме това.

В него се таи нашата свобода и „положителната ни разрушителност“ (обикновено думата „разрушителност“ има отрицателно значение, докато тук, обратното, изразява възможно най-голямата вътрешна свобода, която може да бъде постигната. За нея ще стане дума в главата за психоанализата).

Но какво правим ние? Издигаме около архетипа си стени от адаптации, от компромиси с живота, от лъжемо-рал, от псевдовъзпитание - докато съществото ни се раз-дробява, докато обеднее напълно, докато ни погълнат вътрешните затвори. Затова голямата задача на психоанализата е да открие Архетипа, истинския „философски камък“ на личността.

ИНТЕГРИЗМЪТ

Обикновено говорим за религиозен интегритизъм, но има и личностен, възпитателен, социален, професионален, политически... Видовете интегритизъм са не по-малко от системите от идеи, от мненията и индивидите. Явлението е израз на най-страшната интелектуална и афективна закостенялост.

Без значение каква форма приема, кого засяга и какъв е обхватът му, интегритизмът не

може да съжителства с ума, със свободата на поведението и духа.

Известно е, че интегризъм означава „пълно и безкомпромисно прилагане на традицията, отхвърляне на всяко преосмисляне и на всякаква еволюция в поведението и в идеите". При него „спазването" на традициите се изражда в безпрекословно подчинение на безмилостно назаднаваща догма.

Интегризмът по дефиниция не подлежи на развитие, той е застинал във времето, архаичен, съдържанието му е отдавна склерозирало. Можем да го определим донякъде по следния начин: „това, което е било добро вчера, задължително се приема за добро днес". Всяка промяна, всяка еволюция, всяко отваряне към прогреса биват отхвърляни и наказвани.

1. Интегризмът е нещо като автоматично задвижван умствен рефлекс. Той може да се уподоби на възприето веднъж завинаги мнение, на фикс-идея, която завладява полето на съзнанието и пречи на нормалното мислене. Затова е лесно обяснимо защо някои негови форми се доближават до душевната патология от маниакален и егоцентричен тип.

2. Най-силно изразеният интегризъм води до нещо като афективен и интелектуален ступор. Засегнатите от него индивиди са напълно вцепенени, не са в състояние да насочат чувствата и ума си към каквото и да било извън тях, нито да напуснат своите застинали във времето островчета, на които нищо не никне. Изцяло обсебени от негативизма си, те нерядко изпадат в състояния, сходни с шизофренията и параноята. Нужно ли е да се спираме на формите на политически, религиозен, професионален, диктаторски интегризъм - те всички съществуват вътре в своя затворен кръг, където не се допуска нищо различно.

3. Интегризмът е система, която се представя за уникална. Това е системата, прилагана от сърдитото дете, самоизолирало се в ъгъла, самотно, вгълбено в своята фикс-идея, убедено, че единствено то притежава неоспоримата истина. И още по-убедено, че тази истина трябва да бъде възприета от целия свят. Интегризмът по дефиниция представлява затворен кръг, без начало и без край. А както ще стане въпрос за това по-нататък, от кой край да подхванем безкрайния кръг?

4. Всичко, което претендира за „неоспоримост", е израз на някакъв вид интегризъм. Някои журналистически изяви са добър пример за това. Интегризмът на печата произтича от самата му функция - да информира (вярно или не) със съзнанието, че адресира една и съща идея (своята собствена) до стотици, дори хиляди читатели.

Впрочем би било добре да дадем кратко определение на термина „информация", позовавайки се на прочутата мисъл на Винер: „Информацията е информация, тя не е нито материя, нито енергия." В най-общ смисъл информацията се състои в поднасяне на знания. Всичко, което ни заобикаля, е информация: светлината, звуците, предметите, природата, езикът, училището, изреченото от другите, новините по радиото и телевизията...

Следователно печатът разпространява информация в най-достъпния ѝ вид: носи новини от света, съобщава на хората какво и къде се е случило. Информация можем да наречем „кратък репортаж" от кварталния живот, както и новини със световно значение. На върха стои „информацията" от областта на културата, философията, изкуството и морала. При нея коментарите (тоест личните мнения) са също толкова важни, колкото и самата новина.

Да се върнем на елементарната информация („днес се случи това и това..."). По принцип публиката е раздвоена между благоговейното и безкритично приемане („вярно е, защото го казаха по телевизията") и недоверието, дори откритата враждебност към някои изопачени или орязани послания, интервюта, прераснали в разпити, „инквизиции", на които бива подложен зрителят, когато окото на камерата се прицели в изражението на умиращ или ранен човек, и т. н. Напълно нормално е сред безбройното ято от журналисти да има много умни и честни хора, както и такива, които смесват информация с мнение, нагласяйки новината според смисъла, който искат да ни внушат. Да не отваряме тук дума за армията от некомпетентни.

Интегризмът, -който се прикрива зад загриженост за „свободата на печата“ и за „правото на информация“, е особено опасен. Интегриският печат не се съобразява с критериите, които налага на другите, публикува само изгодни за себе си информации, никога не признава грешките си. Реагира на критиката яростно, дори свирепо, пренебрегва всяко възражение и отказва да бъде подложен на съмнение.

А самите ние?

Интегризмът противоречи не само на разума, но и на движението, на потока на живота. Той е осакатено, кастрирано, откъснато от света и от действителността „знание“. Чрез оръзаната и скандално остаряла информация, която носи, Интегризмът неминуемо води до загиване и смърт.

Животът е несигурност, динамичен поток, докато интегриският предлага винаги готови отговори, които прикритата заплаха прави неоспорими („тежко ви, ако се осмелите...“). Интегризмът е душевен застои, прекъсване на афективното и мисловно течение, мрачна тъмница, оградена от дебели стени.

„Аз съм си такъв“ или „Трябва да ме приемате изцяло“, или „Вярвам само на това, което виждам“, или „Никога няма да се откажа“ и други подобни безумни фрази са без изключение израз на непризнат интегрисъм.

Затваряне и -заклучване

Много хора представляват „затворени системи“. Те обитават затворени къщи, имат затворени приятелства, затворени семейства и затворени образования. Това също е вид интегрисъм, който им носи мнима сигурност. Подобни хора не допускат нито една „информация“, която не се вписва във вижданията им, да проникне в тяхната крепост. Нужно ли е отново да споменаваме ролята на интегриското възпитание, което ги е научило как да се обличат, как да се държат, с кого да общуват? Но иди им го кажи!

Какво да се прави? Всяко отваряне на личността към света и към информациите, които идват оттам, я обогатява и заедно с това е източник на потенциална несигурност. Затова трябва да се запитаме при какви обстоятелства се чувстваме несигурни, да опознаем *вътрешните си демони*, след което да открием начин да ги елиминираме и да си кажем, че всяка *блокирана*, постоянна, не поставяна под въпрос сигурност е вид интегрисъм и причинява смъртта на частица от самите нас.

Както вече казахме, интегрисъмът, личен или не, представлява затворена система. Тя съхранява нужната ѝ информация, но не приема нова. Едно крайно проявление на интегрисма е диктатурата (която отлично може да се отнася и до индивида!). Този вид система изпраща информация *навън*, но не позволява никакво проникване на информация *отвън*. Големият или малкият диктатор заявява: „Казах ви мнението си и по този начин ви го налагам, но не искам нищо да чувам от вас, затова си запушвам ушите.“

Давам си сметка, че има безброй видове интегрисъм -от този на страстния и агресивен спортен запаленко до мощните социални интегрисми през формите, които си самоналагаме от безпокойство или страх. Но всички те имат нещо общо - интегриски настроеният индивид стига до някакво заключение веднъж завинаги.

Докато истински богатият живот напомня на капитал, вложен в толкова разнообразни акции, че спадането или покачването им не се отразява на общата сума. Богатата и интелигентна афективност е способна свободно да черпи от всякакви мнения и *никога да не се окаже в плен на едно от тях*.

Всяка наложена или закостеняла идея, под каквато и форма да е представена - тук повтарям отново, че между крайния спортен запаленко и интегрисма във всичките му проявления няма принципна разлика, - задушаване и унищожаване истинското. Всеки от нас може да натрупа изумителен запас от „информация“ и от мнения на всякакво равнище. Нелепо е да дрънкаме с един пръст само на осем клавиша на пианото при положение, че разполагаме с две ръце и цял инструмент.

Не по-малко нелепо е да бъдем привърженици на един-единствен „отбор“ цял живот, след като светът около нас е препълнен с информация. Нали флорбер бе казал, че:

„Глупостта, това е желанието да отсъдиш веднъж завинаги.“

Ние в един жест

А Сартр казва: „В най-незначителното и най-повърхностното поведение се съдържа целият Човек.“ Ще рече, че нищо не е незначително, нито повърхностно, и че всичко в поведението ни „говори“ за личността и живота ни като цяло.

Човек не е някакъв „сбор“, той е нещо единно. Вярно е - трябва да го повторим, - че повечето хора се чувстват така, сякаш поредица от случайни събития са оформили от тях някакъв „пъзел“, от който липсват много частици, потънали в забравата на несъзнаваното.

Ние напомним холограма, всеки фрагмент от която носи цялата информация за личността ни. Най-малкият жест, най-беглият поглед, най-незначителната дума или постъпка не само съдържат цялата ни история, те са цялата ни история. Напълно логично е, ако се позамислим.

Никой наш жест, никоя наша постъпка, никое наше чувство не е ново. Ако притежавахме способността да „виждаме“ информацията, съдържаща се в една постъпка

или в едно чувство, щяхме да обхванем с поглед целия си живот в „сгъстен“ вид.

Какво означава това? То ни предлага друго виждане за самите нас, цялостно, богато; позволява ни също да си дадем сметка, че представляваме „резервоари за информация“, нито една частица от която не се губи, информация, която остава завинаги складирана и действаща в нас; подсеща ни, че всичко наоколо заслужава внимание, че самите ние сме достойни за внимание. Забравили сме много неща, изтласкали сме много неща, но те са вътре в нас. Когато гледаме някого, гледа го цялата ни същност, не „тук и сега“, а заедно с цялото ни минало, проектирано върху него.

И накрая най-важното: в нас, както и във всичко във вселената, нищо не може да бъде отделено от другите неща, всичко е свързано, независимо от илюзиите, които си правим в това отношение.

Втора глава

НАШИТЕ ЗАТВОРИ

Вътрешната свобода е това, което би съществувало, ако нищо не му пречеше да съществува.

Да разгледаме един доста разпространен сън:

- На свобода съм след известно време, прекарано в затвора. Вратите широко се разтварят пред мен. Директорът и пазачите ми пожелават късмет. Излизам на оживена, слънчева и шумна улица. Прави няколко крачки и изведнъж ме обзема паника. Обръщам се и умолявам да ме върнат обратно в килията...

Същият сън, но в друг вариант:

... Излизам на оживена улица. Щастлив съм, че съм на свобода. Внезапно чувам зад гърба си крясъци. Обръщам се и виждам другите затворници да тичат след мен. Въоръжени са с вериги и сопи, някои изглеждат сакати, болни, инвалиди. Напомнят ми за царството на просяците. Явно ме ненавиждат и искат да ме убият. Бягам, обзет отужас, не разбирам защо желаят смъртта ми.

Трудната свобода

Смисълът на този сън е очевиден. Свободата е отговорност, която трудно се поема и трудно се понася. Не мислете, че това е рядко срещано явление. *Страхът от свободата* е един от основните страхове на човека. И все пак той иска да бъде свободен. Високо заявява това свое желание. Съчинява химни за свободата. Зове я. Побеснява, когато някой накърни „личната му свобода“. И в същото време я ограничава, за да си създаде чувство за сигурност; вкарва я в какви ли не затвори - застраховки, ипотеки, вярвания, обичаи, религии, общности, идеологии, догми, политически движения...

Значи става дума за страха сами да поемем отговорност за себе си, за страха от

вътрешната свобода, от липсата на опора, на която да се облегнем.

И когато се появи представа, усещане или интуиция за пълна вътрешна свобода,

изпадаме в паника, защото тази предугадана свобода означава да се откажем от

сигурността си, обикновено лъжлива. Светлината е прекалено мощна, прекалено ярка.

Започваме да се чувстваме беззащитни в един „враждебен“ свят и се връщаме във стария си затвор.

От какво ни е страх?

Ако можехме за миг да зърнем несъзнаваните си затвори, сигурно бихме се ужасили. Но мнозина биха се уплашили още повече, ако за част от секундата застанеха лице в лице с възможната си свобода.

От какво ни е страх? От живота, без сянка от съмнение. Затова си измисляме теории и им се подчиняваме уж по своя воля - всъщност повечето от тях направо ни поробват. Затова сме си изфабрикували всякакви идеи ли, идеологии, традиции, обичаи, морал, философии, кодекси на честта... Така сами издигаме стените на тъмницата, от която после се чудим как да се освободим.

„Преди да излезе от затвора си, човек трябва да признае, че се намира вътре в него. Клопката, в която е попаднал, е собствената му емоционална и характерова структура. Няма смисъл да си изгражда теории за естеството на затвора - единственото, което трябва да направи, е да признае неговото съществуване и да потърси изхода му. Всичко друго е безполезно: безполезно е да се възпява мъката, както прави чернокожият роб; безполезно е да се съчиняват поеми за прекрасната свобода - такава, каквато си я представяме в затвора, - на която ще се наслаждаваме, когато излезем от него; безполезно е да си обещаваме свободен живот след смъртта, както прави католицизмът, или да славим безкрайното си невежество подобно на философите на примирението... Първото нещо, което трябва да сторим, е да потърсим изхода на затвора.“

Да се върнем към втория сън

Да си представим един напълно свободен човек. Например едно хипи - в най-положителния смисъл на тази дума. Тъй като уважава живота, той просто го живее. Тъй като уважава другите, живее сред тях и заедно с тях. И тъй като дълбоко уважава свободата си, не се бои от нея.

Но около него има хиляди затворници. Той прилича на здрав и весел човек, който живее пълноценно пред очите на болни и нещастни хора. Не е нужно много време, за да се превърне в прицел на завист и омраза от страна на тези, за които представлява *Мястото* - онова Място, което те се чувстват неспособни да достигнат.

Не сте ли забелязвали как щастливите индивиди първи стават жертва на хорската злоба? Как върху свободните и необременени от емоционални патологии хора се излива враждебността на запрените в собствения си затвор? Не е ли такъв случаят с пътуващите цигани, обект на всякакви оскърбления и на дълбока подозрителност, но най-вече на завист? Същото се отнася и за скитниците, които автоматично биват обвинявани във всички грехове. От друга, страна повечето хора изпитват непризнато желание да бъдат приети в „клана“ - и мъчително чувство, че са отхвърлени от него. Очевидно е, че щастливият и свободен индивид неминуемо предизвиква завист и враждебно отношение. Затова се опитват да го „убият“, да го унищожат, било като го отхвърлят, било като го изолират. Защото той е огледалото, което им показва какво желаят, но не могат да бъдат. Що се отнася до хипито, бъдете сигурни, че ще го убият. Та нали го правят всекидневно!

Най-разпространените затвори

Затворът, това е всичко, което притиска душата, което пречи на ефективността да се извиси; всичко, което наказва, осакатява, стяга, задържа, задушва, обезобразява. Веднага виждаме колко много са възможните затвори.

Да не забравяме като начало, че *навиците също са затвори*, въпреки че не можем без тях. Ако нямахме навици, тоест памет, щеше да ни се налага всекидневно да се учим как да се храним, как да говорим, как да живеем и пр. Някои навици обаче са крайно натрапливи:

- *Всяка вечер си лягам в десет часа, всяка сутрин ставам в седем и трийсет и пет. - и трийсет и пет?*

- Нито минута по-рано или по-късно.
- С какво свързвате точно този час?
- Несъмнено с навика. Опитвах да го наруша, но така и не успях. Ако остана минута по-дълго в леглото, ме обзема силна тревожност.
- И си лягате в десет?
- Да, чудна работа. Изпитвам страх от умората. Имам чувството, че ако си легна четвърт час по-късно, на сутринта ще се събудя изтощен. Веднъж часовникът се беше развалил и без да разбере, съм си легнал към единайсет.
- И бяхте ли изморен на другата сутрин?
- Никак.
- Това доказателство не успя ли да промени навика ви?
- ... натраплив навик, кажете си го направо...

Навиците-дезинформатори

Тук веднага се сещаме за „комплексите“. Те също представляват нещо като навик. Напомнят на „афективно“ ядро, на „сбор“ от усещания, около които се върти цялата личност. Комплексите са съставени от *поредица информации*, най-често въведени в човешкия компютър в детството или в юношеството. Тогава те са играли ролята на защитен механизъм в ситуации, възприемани като трудни или опасни.

По-късно комплексите на свой ред започват да подават информация на организма, безмилостно налагайки му пътя, който да следва. Тоест комплексът е *запаметен навик*, който ни принуждава да повтаряме непрекъснато даден вид поведение, най-често несъзнателно, без значение какви са обстоятелствата или хората около нас. Ето какво ми разказа един мъж:

-Изведнъж ми станаха ясни много неща от един пример, сигурно съвсем елементарен, но който ми отвори очите. Изпитах усещането, че съм нещо като сметачна машина. Всеки път, когато събирах 1 и 3 например, получавах 8. Ако събирах 2 и 6, получавах 12 и т. н. Винаги имаше една четворка в повече, която ми объркваше сметките. Не подозирах, че тя е заложена в паметта на машината. Тази четворка беше моят комплекс. Тя присъстваше в повечето от постъпките и мислите ми. Само че винаги можем да изтрием паметта на една машина, а как да постъпим с човека, в чийто организъм всичко се записва завинаги?

Как наистина? Ще се опитаме да го узнаем... *Не е лесно да се освободи човек от големите си комплекси.* И това е разбираемо: комплексът управлява живота ни дълги години и играе ролята на „охранителна система“, която ни предпазва от страховете ни. Решението на проблема се състои в „осъзнаването“ на комплекса (който представлява информация, вкарана в несъзнаването) и в откриването на реакциите, които повтарят минали реакции.

Ако успеем да го сторим (без психолог, само с ценната помощ на някой интелигентен и разбиращ приятел), затворът на комплекса може и да откряне вратите си. Нужно ли е да повтаряме, че когато сме в затвора, първата ни работа е да открием изхода му? Освобождаването от един комплекс може да ни преобрази - внезапно или постепенно, след продължителен размисъл. Всичко зависи и от комплекса, и от обхвата му, и от самото осъзнаване.

Внезапното осъзнаване

Случва се понякога в резултат на някаква интуиция, на нещо като просветление информацияите-комплекси да разкрият тайните си.

- Първото ми освобождаване стана много бързо и незабележимо - някак изведнъж осъзнах кое в поведението ми непрекъснато се повтаря. Това се случи, след като се вгледах в страха, който ме обземаше всеки път, когато видех началника си, всеки път, когато той ме погледнеше. До такава степен се парализирах вътрешно - и то от много време, - че исках на всяка цена да се освободя от това притеснение. Започнах да мисля за него съвсем целенасочено, дадох воля на въображението си; обратно на това, което можех да предположа, видях не лицето на баща ми, а на облечена в черно жена със строг поглед, която неотлъчно следеше какво правя и как живея. Бях чел книги по психология и разпознах своята Ани-ма, приела образа на

майка ми - жена твърда, подозрителна, тиранична; получих някакво... как да кажа... внезапно просветление, разбрах цялостното си поведение. Можех да го разбера и много по-рано, ако не бях толкова смутен от тази повторяемост на реакциите ми, която си обяснявах с изключителната си стеснителност. Излизаше, че дървото ми е пречело да видя гората, а сега целият ми живот се разкри пред очите ми. Осъзнах и притесненията, за които изобщо не си бях давал сметка, вечно напрегнатите си мускули, скованите си рамене, неспособността ми да се отпусна... С една дума, всичко, което приписвах на така наречената си „нервност“. Тя всъщност беше следствие, а не причина.

Размиването на блокираните информации

Ако начините са много, то целта е една: да се пробие непрозрачната обвивка на несъзнаваното с всичко изтласкано в него, да се прокопае тунел, за да се стигне до постепенно осъзнаване на блокираните в комплекса информации. А това може да стане, ако просто ги „размием“. Нека не забравяме, че всеки комплекс създава поведение, което се превръща във втора природа и се слива с истинската личност. С една дума, да имаш комплекс означава да смесиш лицето с опакото, привидното с реалното.

Кои са начините, по които постепенно (и в един момент на натрупване - внезапно) можем да стигнем до този важен вид освобождение?

Известен е дългият класически път - психоанализата, около която гравитират различни форми на психотерапия. Но също толкова многобройни са и заобиколните пътища. Всъщност става дума за това да достигнем ядрото на комплекса и да извършим *изместване на информацията му*. Да си припомним, че комплексът представлява втвърдено ядро от „забравени информации“ там някъде в организма-компютър. Тези информации - или по-ско-ро дезинформации - стоят неподвижно в паметта на тялото ни и, разбира се, на психиката ни.

Не е възможно да „изтрием“ комплекса, както изтриваме неправилно нанесена черта в рисунка. Но можем да *натрупаме други информации, които да избутат и разнесат* из личността неговите информации, като така се омесят с тях, че практически ги обезвредят.

Миналото в сегашно време

Да си припомним още, че информацията на комплекса образуват едно вкоренено, „замразено“ в *миналото* цяло, но че ние непрекъснато ги съживяваме в настоящето чрез

компенсаторни реакции, които предизвикват един и същи тип поведение.

Много, е важно впрочем добре да разберем понятието „информации“. Комплексът се е появил в резултат на неуспешно адаптиране към получени навремето информации (от родителите, училището, семейството, възпитанието, религията и пр.). Организмът е реагирал, създавайки си собствена информация.

Схема на постепенното освобождение на един 41-годишен мъж

Към колко ли хора би могла да се приложи тази схема?

1

Майката: властна и вездесъща; кастрираща. *Бащата*: „кастриран“ от жена си; превърнал се в „несъществуващ“, в обратното на добрия наставник. *Базова информация М 1*: негативно присъствие на майката; Анимата на сина е погълната от образа на майката; смесване на майката и Анимата; ненавист към майката, станала афективно недосегаема и възприемана ту като богиня, ту като дяволица. Мъжкният свят е непознат (тъй като бащата никога не е служил за пример); страх от мъжете, усещани като опасни; отслабване на Аза; девирелизиране; общо усещане за безсилие.

Компенсаторни информации

Мнимо самовглъбяване; лъжлива стеснителност; лъжлива омраза към жените; мнимо интровертност в резултат на страхове блокиране на екстравертността; перфекционизъм; потайност.

Изтласкване на емоциите; поддържане на всяка цена на компенсаторната защитна

фасада.

Въпросните компенсации, послужили за афективното „оцеляване“, естествено непрекъснато се подхранват от (1).

Става дума следователно за:

Постепенно осъзнаване на (2). Осъзнаване на положителното или отрицателното идеализиране на майката и на жената, на това, че миналото непрекъснато се възражда в настоящето. Опити да се осъзнае какво се изтласква, което е най-трудното. Размиване на компенсаторните информации в нови, постепенно придобивани информации.

Как да направи това мъжът, за когото става дума? Като отхвърли желанието за самота и самовглъбяване, които му носят сигурност. Като се откаже от мнимите си тайни (маски, страх от смъкването на маската, страх да не го видят такъв, какъвто е, и т. н.). Като постепенно се освободи от тревожността, поражда у него от жените (чрез установяване на контакт с цел постепенно да ги постави на истинското им място). Като се освободи и от страха от мъжете (и тук чрез повече контакти с тях).

По какъв начин?

Мъжът ми каза следното:

- Смятах, че обществото ме е отритнало, и това ми причиняваше страдание. Бях си внушил, че предпочитам самотата. Гроздето беше много кисело... Изпълваше ме фалшива гордост, желание да се различавам напълно от другите, да съм над тях, в резултат на което те не знаеха как да се отнасят към мен.

Така този мъж се превърнал в затворен кръг. Никой не знаел „откъде да го подхване“.

Включил се в система без връзка с околния свят.

И се оказал в плен на процес, който:

а) нямал начало (обърканите информации от миналото се смесвали с изтласкваните в момента усещания);

б) нямал и край (основната цел на мъжа била да оцелее, като запази на всяка цена защитната си фасада и рефлекторното си поведение). Множеството други възможни цели - с една дума, животът му - били унищожени.

Впрочем той каза още:

- Живеех като прикован към „отрицателния си двойник“, към черния си двойник в някакво лъже-равновесие, равнозначно на афективна смърт. Бях се превърнал в чужденец за самия себе си...

1. създали комплекса

2. осигурили афективното оцеляване

до известна степен съзнавани компенсации

3. *Информации* от сегашния живот (смесени с тези от 1)

смесица от съзнавано и изтласкано

4. *Работа*, която

трябва да се извърши постепенно: осъзнаване на Т; „размиване“ на информацията 1 и

2 в тези на сегашния живот (3)

все по-голямо осъзнаване

Как е постъпил мъжът?

Изучавал е трудове по психология и психоанализа, включвал се е в групова терапия.

Започнал е да спортува, за да може да се сравнява с различни мъже и жени. Известно време е играл в любителски театър и е свирил в малък оркестър.

Размиването на старите информации (комплексът и компенсаторните реакции) е станало постепенно.

- Осъзнах, че нито светът, нито мъжете и жените са толкова страшни, колкото ми изглеждаха през кривото огледало на афективността ми, което отразяваше фантазмите на болезне-нето ми въображение.

Поуката от тази история? Виждаме как всеки „патологичен“ навик, вкоренен в несъзнаваното и несъзнателно подхранван, чертае затворен кръг без друга връзка с външния свят освен изкуствените самозащитни реакции спрямо всичко наоколо, дори спрямо приятелите и близките.

„Дребни начини“ за постигане на големи резултати

Те са много на брой и всеки може да открие онзи, който най-добре подхожда на желанието и възможностите му.

Целта е да се изкарат на бял свят отрицателните навици (включително и комплексите), предизвикали вторично съществуване, и да се възвърне усещането за пълнокръвен живот, присъщо на всеки човек, но обикновено задушавано още през детството или юношеството.

Ето някои лесни начини, подсказани ми от хора, които до голяма степен са успели да се „освободят“, без да

прибягват до крути мерки, като психоанализата например.

- *Просто се научих да гледам около себе си, да слушам разговорите на улицата, в метрото. Повечето от тях ми се видяха напълно безинтересни и си казах: „И аз съм като тези хора с техните навици, рефлексии, глупави интереси, но повече не искам да бъда такъв.“*

- *Търсех, откривах, после бавно еволюирах и мисля, че в значителна степен си възвърнах истинската личност.*

- *Наблюдавах колкото е възможно повече стойката си, походката си. Как сковано се движех, как превивах рамене, сякаш носех на плещите си целия товар на света!*

- *Научих се да не се смятам за център на света...*

- *Когато подавах някому ръка, правех го с плътно прилепнали до тялото лакти. Като че ли бях излят от бронз. Осъзнах, че нищо у мен не можеше да „се отвори“, да се насочи навън, да се изрази. Всичките ми жестове бяха вдървени. И дишането ми не го биваше - едно такова учестено, плитко...*

- *Вглеждах се възможно най-често в дребните си страхове и натрапливи идеи, в стресовите си състояния, в хроничната си нестабилност и припряност...*

- *Когато плащах в магазина и зад мен имаше опашка, направо изпадах в паника.*

Обърквах се,

правех грешки, изпитвах желание да избягам. Постепенно се научих да не бързам и да си казвам, че светът няма да се срути, ако другите изчакат няколко секунди. И осъзнах какво усещане съм имал преди - че нямам право да съм там, където съм. А то означаваше само едно: чисто и просто се бях чувствал виновен, че съществувам...

- *Осъзнах, че в поведението си следвам някакви стереотипи, много отдавна възприети и останали напълно непроменени. Сякаш, бях кукла на конците и играех все една и съща роля...*

- *Дадох си сметка, че приписвам на другите усещането, че съм излишна. Струваше ми се, че си казват: „Какво чака тая, та не се маха оттук? Защо не си обира крушите?“*

- *Постепенно осъзнах многобройните си езикови тикове. Употребявах определени изрази, за да бъда като другите, за да не се отличавам от тях. Нагаждах се към долнопробния им речник само и само да не ме отхвърлят, да не ме изоставят.*

Ето нещо много важно: *да се опитаме да не се боим от това, че ще се променим в очите на другите.* Всъщност всеки от тези други има за нас мислена представа, в повечето случаи определена веднъж завинаги. Ще дам пример с една млада, трийсетгодишна моя пациентка. В началото изпитваше силна тревожност. В процеса на психоанализата успя да отвори вратите на многобройните си вътрешни затвори и да възвърне в доста голяма степен истинската си същност. Въпреки това обаче продължаваше да се стъписва пред някои житейски препятствия, които ѝ пречеха да „върви напред“.

- *От петгодишна живея на същата улица, на същия трети етаж, в същата сграда; откакто се помня, във всички други апартаменти живеят мои роднини - чичовци, лели, братовчедки... Родителите ми пък живеят в съседната къща. И всички непрекъснато общуват помежду си.*

Веднага откриваме препятствието - роднините са си изработили стереотипна, вдъхваща им сигурност „мислена представа“ за младата жена. И най-дребното раз-

минаване с тази представа ги хвърля в недоумение и предизвиква агресивните им реакции: „Братовчедка ми е станала неузнаваема..." „Все едно, че си имам работа с чужд човек..." „Виж ти, тя се осмелява да изразява лично мнение?" - и тъй нататък. *-Вярно е, че се бях превърнала в чужденка в афек-тивно отношение. Че се бях измъкнала от затворения семеен кръг. Вярно е и това, че бягах от въпросите, разпитите, сарказмите им... Не желаех да говоря за обновената си личност. С една дума, единственото решение за мен бе да се махна оттам...*

Младата жена така и постъпила - пренесла се в друго жилище. Какво от това, че временно се скарала с роднините си.

- След известно време семейството отново ме прие, макар и много сдържано. Само че междуременно си бях намерила много други „семейства" - вече имах нови приятели, нови познати. В началото се чувствах малко виновна, но после си казах, че в края на краищата проблемът си е техен, не мой...

Необходима ли е била смелост на тази жена? Сигурно. Но пътят ѝ напред се е опирал на самоуважението - нещо изключително важно.

Този пример показва, че откриването на сковаващите ни навици изисква продължителна работа, но че усилията ни биват богати възнаграждавали на всеки етап от пътя. Въпросът е да се погледнем по нов начин и да проявим нов вид внимание към себе си. Не по-малко важно е да съумеем все по-малко да изтласкваме емоциите, чувствата, спонтанността си.

За кого се отнася това?

За всички без изключение. За всички, които като този мъж биха могли да заявят:

- Поради комплексите си и породените от тях патологични навици бях изгубил желание за живот. Бях притеснен, скован, уплашен и заедно с това агресивен, загубих способността да се наслаждавам на работата си, която иначе обичах, не можех да се радвам на семейството си...

Отнася се и за тези, които:

а) могат да проникнат през обвивката си, да хвърлят поглед върху себе си и върху живота си като цяло. Защото страхът не е в дъното на душите ни, както обикновено си мислим, той е изградена от обстоятелствата повърхностна структура;

б) не са убедени в нещата „веднъж завинаги", не вярват, че те са „такива, каквито са", не са в плен на окончателни мнения;

в) не смятат, че „за всичко са виновни другите";

г) могат да бъдат убедени, че организъмът ни е много по-интелигентен от нас и отлично знае какво върши, било

като ни „вкарва в затвора", за да ни съхрани, било като ни освобождава;

д) са в състояние да се разглеждат не като непристъпни за врага „бункери" (виж главата „Цивилизацията на убийството");

е) смятат задължителната надпревара, както и прекалената работа, за сериозно заболяване;

ж) си дават сметка, че възприемат другия през мрежа от проекции и че чрез тях продължават и повтарят ситуации от детството и юношеството си; но че и другите ги наблюдават през *собствените* си проекции и никога не ги виждат такива, каквито са. Защото при проекцията винаги виждаме някой друг на мястото на Другия (това е много важно - ще го анализираме по-обстойно в главата за психоанализата).

Всичко това ни напомня за един от принципите на дзен-будизма: *По цял ден стоим с лице към себе си и въпреки това никога не сме се срещали...*

Да превъзмогнем дуализма

Освобождаването изисква от нас непрекъснато внимание към всичко, внимание, чиято сила ще зависи било от дълбочината на комплекса, било от могъществото на навигите, заличили повечето от видовете поведение, на които сме способни.

То изисква и онова превъзмогване на дуализма, за което говоря в „Изумителните пътища на новата психология". Дуалистичните идеи са оказали прекалено влияние върху цивилизацията ни: това е добро, това - лошо, това е вярно, това - грешно, това е бяло, това - черно, и т. н.

*Желанието да си винаги прав често е дуалистичен белег за отслабнала или скована психика; то прикрива страха, че може да не си прав, че ще „се изложиш“ пред себе си или пред другите. Дуализмът ръководи повечето психики и е в основата на толкова разпространеното „праволинейно“, а всъщност почти роботизирано поведение. Така могат да се обяснят граничещите с глупост постъпки на сравнително интелигентни хора, поставили наочници на психиката си и автоматично разделящи останалите на два лагера: добри и лоши, правилно и неправилно мислещи и т. н. Казано накратко, изправени сме пред *затворените системи*, за които ще стане дума по-нататък.*

Веднъж един мъж ми писа:

- В началото трудно понесох разкритието за многобройните затвори, които сам си бях изградил. Истински се ужасих. Да нося толкова белезници от толкова отдавна! И как да се освободя от тях, без да разбия собствения си живот и живота на близките си! Да, истината ме заслепи внезапно, като светкавица. Това продължи няколко секунди, след което си дадох сметка, че съм се променил. Бях готов за ново съществуване и нов начин на живот.

Ето това може да се случи. Самото осъзнаване на факта, че си умъртвил толкова части от себе си, е в състояние да предизвика мощно вътрешно поемане на въздух с много надежда за бъдещето и болка за миналото. Впрочем същият мъж заявява:

-Беше като внезапен и неудържим световъртеж. Значи това е бил моят живот? И животът на милиарди други хора? Огромна маса от смътни страхове, измислени задължения, безкритично приемани вярвания, натрапени отвън схващания, за които дори не ми е хрумнало да проверя дали отговарят на моята истина?

Между два свята

Лесно разбираме здравословния шок, предизвикван от подобни внезапни усещания. Чрез тях интуитивно обхващаме всичко онова, което е задушавало Аза ни, макар и да не можем в един-единствен миг да го анализираме подробно.

Но да се върнем на нашия пример. От момента на просветлението нататък мъжът се почувствал „между два свята“:

-Не беше лесно. От една страна, бях обсебен от мисълта, че съм съществувал, без да съм живял; от друга, чувствах, че навлизам в света на свобода, която дотогава не познавах. Трудно ми е да обясня. Това е усещане на целия организъм - и на тялото, и на психиката. Намирах се на най-важната межда в живота си.

И ето го пак споменатото препятствие, на което ще се натъкваме отново и отново, сякаш е част от „играта“:

- Все така внезапно получих и една плесница. „Другите!“ Усещането за тяхното съществуване се стовари върху ми като канара. Почувствах се самотен... защото се бях променил, бях станал друг... После се замислих: не мога да се освободя, ако близките ми не ме последват. За щастие жена ми и дъщеря ми извършиха своята част от работата...

Какво станало после с този мъж? След връхлетялото го чувство на освобождение той едно по едно анализирал всички менгемета, които стягали психиката му. Търпеливо направил пълна равносметка - вгледал се в своята работа и в отношението си към нея, в поведението си към колегите, към приятелите, в начина, по който прекарвал вечерите си, и т. н.

А после се появили и много по-важни неща. Постепенно осъзнал най-дълбоко скритите си окови - множеството наложени му отвън морални ценности, към които безкритично се бил придържал.

- Верността към жена ми? Градеше се върху лъжливи основи. Бях ѝ верен по много причини, като първата бе страхът от чуждото мнение и потребността ми от почтеност (в очите на обществото, разбира се, тъй като всъщност ми беше безразлично). Бях пленник на някакъв псев-доморал, основан на страха: страх да напусна някого (което не бе нищо друго освен проекция на страха ми от самотата), страх да не причиня някому зло (по-късно открих сянката на майка ми зад този страх), страх да не ме презрат и какво ли не още. Така или иначе, тези кривораз-

брани ценности бяха обуславяли повечето от постъпките ми през целия ми живот! Кажете ми тогава къде под тази камара боклуци трябваше да търся верността си? Размислих и успях да отделя чувствата си към жена ми от натрупаните морални и социални нелепици. Така любовта ми към нея се появи като нова и неоспорима истина. Дълго ѝ разказвах за капаните, от които исках да се освободя... А приятелите? Този човек несъзнателно бе прилагал почти абсолютния човешки закон за „търсенето на прилики“. (Излишно е да напомняме, че всяка любов или приятелство се основават на приликата на обекта им със самите нас или с нашата Сянка.) След като променил вътрешната си гледна точка и възприел ново поведение, някои от познатите и приятелите му се отдръпнали. Играта на прилики не можела да продължава повече. Но той завързал нови приятелства, запознал се с нови хора, активно подпомаган от жена си.

Целият му живот се променил. Появили се нови четива, нови стремежи, основани на нови интереси; и най-главното - появили се нови афективни явления.

- Най-учудващото бе, че много хора - дори колегите ми - започнаха да търсят компанията ми! Говореха ми за себе си, за трудностите си, за децата си. При това без и дума да съм споменал за изживяната от мен промяна. Струва ми се, че в учреждението, където работех, можех да открия „център по човешки отношения“! Напълно в реда на нещата. Всяка значителна вътрешна промяна предизвиква появата на нещо като „аура“, която околните смътно долавят, придава ново качество на вътрешния живот, по-верен поглед върху нещата, способност да изслушваш и да разбираш...

Историята на този човек е историята на едно излизане от затвора, на проникване в друг свят и най-вече на постигане на онази вътрешна свобода, без която не си струва да живеем.

Ефектът на освобождаването върху партньора

Ето какво сподели с мен една 39-годишна жена:

- Кратката терапия, на която се подложих, и участието ми в любителски театрални труп ми показаха, че мога да съществувам по-съвсем различен и далеч по-истински начин. Станах много по-ведра и общителна. Започнах да разсъждавам другояче. Мненията ми вече не бяха дуалистични, понякога направо не можех да си съставя мнение. Излишно е да ви казвам, че това объркваше другите, които познаваха склонността ми да правя категорични и окончателни изводи. Вече не бях дребната буржоазка, затворена в пашкула на сигурността, която постепенно ме убиваше. Но се появи проблем със съпруга ми. Аз бях неговият затвор, той - моят. Той имаше нужда от покорна, уплашена и безлична жена. Това му позволяваше да ме закриля и по този начин да вярва, че контролира живота, от който всъщност се страхуваше. Изглежда парадоксално, но тъкмо аз, беззащитната, бях спасителната му лодка. И изведнъж лодката напусна кораба. „Равновесието“ в брака ни се оказа нарушено и съпругът ми започна да се затваря в себе си...

Това показва, че в допълващите се семейни двойки поведението на единия прекрасно „уредва“ другия; в човешките отношения никога нищо не е еднопосочно. Смайващо е например да се видят семейните двойки, които участват в някои наистина глупави телевизионни игри - фактът, че се допълват, просто бие на очи; при това допълването непременно е в духа на дуализма: твърдост - мекота; сила (външна) - слабост (външна); грубост - нежност; непринуденост - скованост и т. н.

Така напълно несъзнателно се постига мнимо „равновесие“ още с формирането на двойката. И крехката семейна лодка се понася по вълните, докато единият от „допълващите се“ партньори не премине в „противниковия лагер“ на възврънатата идентичност.

Обикновено когато единият започне да се освобождава, реакциите у другия са следните: страх от възможната афективна самота, агресивност, подигравки и сарказми, мазохизъм или садизъм, повече или по-малко изтласкани враждебност или омраза. Освен ако и той не е започнал да се „връща към себе си“.

Да обобщим казаното дотук:

- допълваща се двойка: идентичността и на двамата партньори е осакатена; всеки служи за „алиби“ на другия;
- освобождаване на единия от партньорите: нарушаване на мнимото равновесие;
- освобождаване и на двамата партньори: всеки от двамата възвръща идентичността си; появяват се две нови личности, които не са се срещали преди...

Затворът на здравето

Изглежда парадоксално? Да видим:

50-годишна жена: скованост, тревожност, никаква радост от живота; много добро физическо състояние; спортен тип, дава вид на неуморима. От 35-годишна е на диетично хранене. Кухнята ѝ, естествено, отговаря на личността ѝ - „строга“, без нищо излишно, без никаква фантазия. Губи много време в обикаляне на магазините за диетични храни. Отишла е на лекар заради „страховата си невроза“.

-...Да, в добро здраве съм, но изпитвам панически ужас от болести. Не мога да доближа болен човек. Гледам да се заобикалям само с напълно „здрави“ хора.

- Какво изпитвате, като видите инвалид?

- Ужас, дълбок, органически страх. Боя се и от старостта, от смъртта.

- Мъжът ми често казва, че не би могъл да понесе слаба или болна жена. Ай аз не мога да си представя мъжа ми да е болен или инвалид.

- Защо мъжът ви...?

- Не би ме понасял, ако се разболея? Предполагам, че се страхува от живота...

- Възможно е.

- Впрочем той иска от мен да се държа като момче при всички обстоятелства.

И наистина, достатъчно е да погледнем тази жена, за да видим до каква степен се е вирилизирала. Чиста проба „мъжкарана“.

- От това най-много се страхувам. Ако се разболея, мъжът ми ще се отдръпне от мен...

Очевидно е, че и жената, и мъжът са в еднаква степен затворници. И двамата запълват живота си, като заключват вратите, през които биха могли да излязат на въздух.

Какво ще стане, ако тази жена успее да преодолее страховете си?

Ако стори това, тя ще се освободи от почти диктатор-ската опека на съпруга си. И фалшивото равновесие на семейната двойка ще се наруши отново.

Не знам какво се е случило с нея след нашия разговор. Най-доброто, което можем да ѝ пожелаем, е да опита прелестите на нормалното и вкусно ястие, без да ѝ се струва, че настъпва краят на света.

А после?... После дано да живее по-добре...

Скритите затвори

Зад някои дреболии от ежедневието могат да се крият неподозирани афективни и социални затвори.

Жена с най-обикновено име - Мария. На галено - Мия. Възраст - 48 години. Презимето ѝ започва със „С“. И се получава: „мия се“...

Не е трудно да се досетим колко подигравки и „остроумия“ са се изсипали върху нея още в детството ѝ („изми ли се днес“, „миеща се мечка“, „миялна машина“ и пр.). А родителите ѝ са продължавали да я наричат така, звучало им е миличко, доставяло им е удоволствие! Докато бедната „Мия Се“ е изтласквала бунта-и насъбраната обида (години наред!).

Ето как в желанието да изразят любовта си родителите - особено майките - прикачват на децата си смешни прякори и продължават да ги използват дори когато децата пораснат, дори цял живот! Някои умалителни имена са направо като клюката, проникват навсякъде - сред роднини, съученици, колеги, приятели, познати; и всички охотно ги употребяват. А „бенефициентът“ е „жигосан“, понякога завинаги.

Умалителното „кастрира“ името от истинската му звучност и значение и му пречи да се отъждестви с тях. Волю-неволю, и независимо от доброто намерение на другите (автодобронамереност!), около човека се създава климат на „зряла“ снизходителност, която унижава достойнството му. Става въпрос за истинско афективно кастриране,

което може да се прояви чисто физически.

Например някой Жан, комуто са прикачили анекдотичното Жано или още по-нелепото Жанжан(!). Как изложеният на подобно снизходително отношение към личността му да не започне в края на краищата да се отъждествява с умалителното и да се държи като дете или като клоун? Нима си представяте сериозен и мъжествен индивид да отговаря на това сладко като бонбонче именце?

Примерите са прекалено многобройни. Също толкова многобройни са и родителите, които говорят на децата си „по бебешки“ или на „тийнейджърски“ жаргон, за да установят връзка с младото поколение, сякаш то е умствено недоразвито.

Всяко умалително на собственото име „смалява“ личността. Толкова е просто, че няма накъде.

Да се върнем на Мия:

- *Всъщност се казвам Мария. Но винаги са ме наричали Мия. Искам да се освободя от това умалително, но как?*

- Какво ви пречи да го сторите? -*Всички покрай мен.*

- Тоест? Правили ли сте опити?

- *Не, не смея. Представяте ли си колко трябва да обяснявам!*

- Съпругът ви?

- *Той лесно ще свикне с Мария.*

- Родителите ви?

- *Те няма да се съгласят. Желанието ми ще им се стори смешно.*

- Това е техен проблем, вие нямате нищо общо. Името си е ваше. Защитете го!

Обявете, че отсега нататък искате да ви наричат Мария.

- *Още повече, че се чувствам отлично като Мария...*

- Тогава? Опитайте...

Продължението на историята? Мария обяви на всеослушание, че държи да я наричат с истинското ѝ име. Показа се неумолима, като поправяше събеседника си всеки път, когато се налагаше, или не отговаряше, ако се обърнеха към нея с умалителното име. Никак не беше лесно, защото всички, които я познаваха открай време като „Мия Се“, трябваше да променят поведението си (тук имаме същите трудности като тези, за които вече стана дума). Но твърдото решение на Мария стори необходимото. Няколко месеца по-късно тя възвърна истинското си име. Тогава целият ѝ външен вид се промени: походка, начин на обличане и на говорене, отношение към приятели и познати, към втрещените родители, принудени да приемат „новия вариант“ на дъщеря си.

Самата Мария се чувства отлично.

Всеки със собствения си затвор

Афективните затвори

- Потребност от успех (нерядко завладяваща цялата личност и придружена от обичайните за този случай напрегнатост и тревожност). От нея води началото си така наречената „цивилизация на убийството“, за която ще поговорим по-нататък. Целта е да смажеш другия на всяка цена. Това е един непроницаем, лишен от всякакво творчество свят.

- Страх от провал.

- Потребност от провал поради невротично чувство за вина.

- Чувство за малоценност.

- Чувство за вина.

- Потребност от могъщество, породена от усещане за безсилие, от чувство за лична или екзистенциална вина.

- Потребност да бъдеш обект на възхищение, резултат от чувство за малоценност.

- Страх от отхвърляне.

- Страх от изоставяне.

- Страх от щастие, придружен от „магическа“ тревожност: „Досега имах късмет, но някой ден ще трябва да заплатя за него...“

- Постоянна тревожност, свързана с евентуално нещастие, болест, смърт.

- Страх от самотата - често резултат от страха от изоставяне или отхвърляне.
- Патологично чувство, че другият е твоя собственост.
- Прекалена ревност.
- Липса на спонтанност.
- Всички видове страх, притеснение, закостенели схващания или мнения, склонността ни да бъдем пристрастни, натрапливите навици.

Социалните затвори

- Тревожност и чувство за вина, породени от страха от чуждото мнение.
- Рефлекторно подчинение на различни задължения; неспособност да се каже „не“ на някои видове социален натиск.
- Задължения (социални или религиозни) да се създават много деца или минимален брой деца.
- Обичаи (спазвани механично и неподлежащи на преосмисляне).
- Разнообразни табути.
- Догми (от всякакъв вид).
- Маски, криворазбрано достойнство, социални роли, отъждествяване с мними примери за подражание, задължително обществено положение, задължителна бляскава кариера.
- Задължителна почивка (за да сме като всички останали).
- Мода (също възприемана като задължителна).
- Модни изрази (с които подражаваме на другите поради страх от отхвърляне и за да не се различаваме от тях).
- Задължителни пътувания.
- Телевизия (пасивност, съгласие да поемем ролята на „заложник“ на рекламата, невъзможност да се откажем от наркотика на малкия екран и т. н.).

Затворите на взаимоотношенията

- Криворазбрана вярност (основана на чувството за вина и страха).
- Ревност.
- Невротично собственическо чувство.
- Афективно людоедство и вампиризм (различни форми на „любов“ - поглъщаме другия, храним се с него, пречим му да живее).

Религиозните затвори

- Различни видове лицемерие (поради липса на вяра или безразличие).
- Лъжи и различни задължения („да играем играта“).

Идеологическите затвори

- Всичко, което задължава афективността да поеме само в една посока, да се ориентира към едно идейно течение, превърнало се в догма. Оттук отричането на други също толкова догматични идеологии, в резултат на което се стига до афективно отхвърляне на привържениците им. Неприемане на различията, непробиваема вяра в „собствената истина“.

Как живеят повечето хора? Еднакво тъпо... или Всеки в своята килия

Вярно е, че животът на повечето хора протича по следния начин: Раждане...

Училище... Университет... Военна служба... Брак... Кариера... Пенсиониране...

Кончина...

Тоест обикновено ние влизаме от един затвор в друг. И най-лошото е, че през годините, прекарани във всеки от тях, дори мислено не си подаваме нос навън. Стоим си на топло в поредната килия.

Да се вслушаме за какво си говорят затворниците.

В училище учениците си говорят за училище, за учители, съученици, домашни, за часовете, за междучасията, с една дума - за училището и пак за училището...

В университета се говори за университета, за преподавателите, за състудентите, за курсовите работи; с една дума -- за университета и пак за университета...

В казармата предмет на разговорите са командирите, старшината, капитанът, тоест казармата....

В службата се разменят новини от службата, клюки за колегите, за началниците;

въщи също се говори за службата, за новините от службата, за службата, службата, службата...

И действително е така!

Понякога се случва изпод камарата от килии да се подаде главата на някой аутсайдер, който да заговори за нещо друго или поне да се опита. Това може да е музикант, поет, художник, писател, може да е дете или зрял човек. Той щръква високо над демагогската каша, забъркана от всеобщия стремеж към уеднаквяване.

Този особняк ще бъде възприет от „колектива“ като *чуждо тяло*, като нещо *различно*, което не се вписва в обичайния затворнически режим. Той ще стане обект на враждебност, на отхвърляне, на сарказми, на учудване, дори и ако му се възхищават. Каква ще е съдбата му? Може да не понесе различните форми на отхвърляне и да се подчини на масата, превръщайки се в аутсайдер в най-отрицателния смисъл на думата, в индивид, негоден за афективен и социален живот. А може и да устои и да успее да задържи главата си над водата.

Във всеки случай ще бъде или отстранен, или унищожен в резултат на неволно предизвикания от самия него „скандал“.

А останалите? Те са милиарди. Милиарди човешки същества, които танцуват и подскачат *на място* без никакъв контакт с живота и с хората от другите килии, без никаква перспектива освен неизбежното утре.

Какво са научили те в края на живота си? Нищо или съвсем малко. Какво са открили? Нищо. Какво са намерили? Нищо. Повечето от тях така си и остават в неведение за съществуването на други вътрешни светове, на други измерения...

Затворените системи

Откъде да проникнем в кълбото или окръжността, след като те нямат нито начало, нито край, а се състоят от безброй еднакви точки? Да си припомним определението от началното училище: кълбото е затворена повърхност, съставена от безкраен брой точки, които отстоят на равно разстояние от центъра; плоското сечение на кълбото представлява кръг. Кълбото, кръгът, окръжността са напълно затворени системи. Можем да проникнем в тях само ако ги пробием. Да си припомним как физикът Херц открил радиовълните. Херц пуснал променлив ток с високо напрежение през две метални топки, поставени на малко разстояние една от друга. Когато електрическият потенциал достигал максималната си стойност, между двете топки проблясвала искра. Малко встрани Херц поставил срязан метален обръч. И забелязал, че между двата края на срязаното място също прехвърчат искри. Електричеството се пренасяло в пространството. Така било доказано съществуването на радиовълните.

Каква е поуката от тази история? Ако обръчът беше затворен, нямаше да има никаква искра и вълните щяха да си останат недоказани, поне по онова време.

Същото важи за човека. Как да установим контакт с някой, който се е превърнал в окръжност от напълно еднакви точки? Така де. От кой край да подхванем нещо, което няма край? И как една окръжност би общувала с друга, до която се допира в една-единствена точка, разположена от външната страна на двете затворени вселени?

Безполезният свят

Да вземем капка вода върху стъклена пластина. Тя е в състояние на пълно равновесие, тъй като напрежението е разпределено между безбройните ѝ точки. Би могла да се запази непроменена в продължение на милиони години, стига нищо да не наруши „самовглъбяването“ ѝ. Но статичната, неподвижна капка вода е свършено безполезна. Тя напомня за онази „капка“, която навремето физикът Нилс Бор предложи като „работен модел“ на атомното ядро (плътна маса от частици). Бор се е опитвал да- обясни феномена, при който някои ядра поглъщат или излъчват елементарни частици. Той е предположил, че когато една частица проникне в ядрото, енергията, отделяна при движението ѝ, се разпределя равномерно между плътно притиснатите частици, така че никоя от тях не получава достатъчно, за да се освободи. Необходими са милиарди сблъсъци, за да придобие някоя от частиците достатъчно енергия и да се отдели от „капката“.

Малката смърт

Да се върнем към човека. Колко допира, сблъсъци, понякога дори беди или провали ще са необходими, за да се отвори най-сетне здраво залостената и за себе си, и за околните система, за да се пробие защитата, която човек си въобразява, че си е осигурил, превръщайки се в кълбо, в окръжност, свивайки съществуването си до минималната му повърхност?

Така още от детството несметно число индивиди се включват в играта на „затваряне в калъф“ и живеят до края на дните си в тъмницата на статичния си свят.

Законът за минималното усилие

В природата на всяка крачка се сблъскваме с това, което можем да наречем „закон за минималното усилие“. Какво прави водната капка например? Тя прилага точно този закон, като еднакво разпределя напрежението по цялата си повърхност.

Тук ще цитирам Ръоне Юиг*:

„Един пример, който впрочем открай време е поразявал хората, ни дава пчелата с нейните килийки. Когато разглеждаме восьчната пита, веднага забелязваме съвършеното шестоъгълно сечение на коридорите. То представлява многоъгълник с шест еднакви страни, свързани с равни ъгли от по 60 градуса.“

Шестоъгълниците са прецизно „сглобени“, прилепени един до друг без никаква загуба на пространство и на усилие. Явно и тук действа законът за минималното усилие.

Друг пример: ако затиснем мехурчета от водна пяна между две стъкла, те ще се групират в слепени шестоъгълници. Излиза, че природата си пести труда и доколкото е възможно, гледа да не се преуморява.

А ние? А нашият организъм? А психиката ни? Те се подчиняват на същото правило и знаят какво правят, във всеки случай много по-добре от нас.

Всяко човешко същество се стреми да намери покой -по какъвто и да е начин (но не и „вечен покой“). Неврозата сама по себе си е опит за успокояване на личността. Колкото до човешката „капка“ (която също прилага закона за минималното усилие и за икономия на енергията), тя е изпълнена с безброй вътрешни напрежения, несъзнавани страхове и изтласкани чувства! В нея цари онази нестабилност, която човекът желае да избегне на всяка цена. И като се има предвид това дълбоко заложено в него желание, колко несъзнавани усилия, какво насилие над личността са нужни, *за да попречат на затвора да се отвори към света* и към други измерения на живота, които остават завинаги непознати заедно с опасностите си, съгласен съм, но най-вече заедно с чудесата си!

Няма съзидателност без топлина

Всяко затваряне в себе си, всяко свиване на „кълбо“ ни превръщат в свят, лишен от топлина и следователно неспособен на обмен с другите светове.

Ще дам пример с два скачени съда, в които нивото на течността е едно и също. При подобно равновесие всякакви движения е изключено. Необходимо е нещо да го наруши. Да си представим, че пуснем камъче в единия съд. Тогава вълнението на течността ще може да се използва. А ако поставим в течността уред, свързан с динамомашина, ще се получи електрически ток, който на свой ред ще произведе топлина, работа, светлина. *Ще се положи началото на веригата на обмена, на работата и на „творчеството“.*

Същото се отнася за всеки от нас. Психологията дава най-добрия пример за това как да извършим работата, необходима за нашето освобождаване. Това освобождаване (чрез психоанализа или по други начини) минава през нарушаването на мнимото равновесие в човешката капка, както и на фалшивото успокоение, дължащо се на неврозата; то се състои във *вносянето на смущения в нашия затворен свят* (камъчето в скачениите съдове). В резултат се включва динамомашината, в личността и в нейната афективност възниква „напрежение“, съществуването ни започва да извършва работа, да отделя топлина и най-главното - да създава с непознатата дотогава сила.

Необратимост и маргиналност

Всяко истинско „освобождение“ (социално или афективно) е необратимо.

Новопридобитият вкус към живота не позволява връщане назад.

Цялостното освобождаване обаче не може да се извърши „на един дъх“, дори ако понякога процесът напомня верижна реакция - освобождаването от един затвор автоматично отваря вратите на втори, после на трети и т. н.

От друга страна, всяко излизане от старата черупка, всяко напускане на старата килия води до *маргиналност*, до „различност“, с която трябва да се справим.

Защото всеки нов свят е маргинален по отношение на стария, също както всяко дишане е различно от задушаването.

Целта-затвор

Смятаме, че имаме цел, защото сме решили да си поставим такава и работим в тази насока. Всъщност често става дума само за илюзия - избрали сме точно тази цел по причини, които нямат нищо общо с нас: семейни, социални, финансови и др.

фактически „ние“ нищо не сме решавали.

Мисълта за подобна цел ни тласка по един-единствен път и нерядко ни увлича в необратим процес. Устремени напред, ние започваме да „действаме“. Събираме всичките си сили и ги насочваме към целта. След като я постигнем, тя, естествено, престава да бъде цел. И започваме да търсим друга, защото, изглежда, не можем да живеем иначе. А и нали ни учат, че е абсолютно задължително да имаме цел в живота; при това целта ни е представена само с външните си белези - работа, успех в обществото, пари, кариера...

След някой и друг ден новата цел на свой ред престава да бъде цел. И така от цел на цел ние вървим напред и си въобразяваме, че „правим“ нещо. Всъщност си правим само илюзии за самите нас и за живота.

Защо си поставяме цели?

Мотивите са толкова много, колкото и хората. Ще ви кажат:

- за да успеем в живота (какво ли може да означава това?), повтаряйки впрочем чутото от другите;
- защото трябва да имаме цел (което не означава нищо, след като не знаем защо);
- защото без цел животът не заслужава да се живее (така ли?);
- защото, който не върви напред, изостава (крилата фраза!).

Мотивите обикновено са неясни и не особено благородни. Искаме да докажем на самите себе си, че... (какво точно?); искаме да надскочим боя си (не можем, тъй като той е веднъж завинаги определен); да докажем на родителите си, че не сме толкова неспособни, колкото смятат; да се издигнем над околните; да отмъстим за детството си; и какво ли не още...

Всичко това поражда у индивида непрекъснато напрежение, страхове и депресии, кара го да се включва в убийс-

твени надпревари, слага му наочници и му затуля живота. И най-тъжното е, че безброй хора се затварят в килиите на своите цели и много рядко ги напускат.

Програмираната цел

Истинската цел е нещо съвсем различно. Тя е програмирана някъде вътре в нас - открай време, може би още от зараждането на вселената, програмирана е заедно със съдбата ни, с която се е сляла. Целият ни организъм е подготвен да се устреми към *една-единствена цел*, като че ли в нас е имало „компютър“, който е обобщил всички данни, преди да определи посоката ни. .

Каквото и да правим, ние се движим към тази цел. Цялото ни същество върви към нея. Обикновено целта, която „преследваме“, е в пълно противоречие с целта-съдба. И макар последната винаги да излиза победителка, противоречията ѝ с първата водят до вътрешни терзания, неврози, преумора, тревожност и различни заболявания.

Така че искаме или не, ние сме на път към програмираната в нас цел. Тя е несъзнавана и е нужна огромна работа, за да я издигнем до нивото на съзнанието. Но дълбоко в себе си ние се движим в указаната посока. Несъзнателно правим това, което целта е решила, и все така несъзнателно се доближаваме до нея. Криволичим, залитаме, но не отстъпваме. Не се връщаме назад. Понятието „регресия“ в случая е неприложимо. Човешкото същество никога не регресира, никога не спира по пътя към

заложената в него цел.

Ако един ден тази цел ни се разкрие, с почуда установяваме колко очевидна е била. Тогава разбираме накъде водят мислите и действията ни, накъде вървим в професията, в любовта, в живота си.

И всичко се навързва като „по чудо“ - срещи, четива, връзки, благоприятни случаи, сякаш „паднали от небето“, възможности, разкрили се все по линия на съдбата ни, всичко това подредено и съчетано във времето понякога по наистина фантастичен начин. Ето така се превръщаме в част от вселената и се изпълваме със странното усещане, че ни води тайнствен вълшебник...

Да правим? Да правим какво?

Отговорът произтича от казаното дотук. Често пъти сме уверени, че „правим“ нещо. А би трябвало, както вече казах, да *почувстваме*, че вървим към съдбата си. Най-добре е да се опитаме да придобием - след като освободим вътрешната и външната си спонтанност - нещо като „пасивна“ активност, да се отпуснем по течението на живота и внимателно да следим за обстоятелствата, които *приличат* на същността ни. Трябва също така да разберем, че нищо никога не е постоянно, че и ние, и светът сме в постоянно движение *между* доброто и злото, между светлината и сянката, между разширяването и свиването.

Това, че „действаме“ с ожесточение и воля, не променя нещата. Никоя човешка сила на света не е в състояние да предотврати събитията. И ние - като всичко друго - сме вплетени във взаимозависимите обстоятелства, които се подчиняват на една абсолютна логика. Всичко, което „правим“, каквото и да е то, е предопределено от програмираната ни съдба, а тя от своя страна е част от великия вселенски план.

Понякога поемаме в неправилна посока по вина на възпитанието, комплексите, страховете си. Това „ни се случва“, тъй като не можем да постъпим другояче.

Вътрешните ни затвори скриват от нас целта на съдбата ни (както и животът, който бихме могли да водим), съществуването ни е изпълнено със сътресения и неприятности, плод на напрежението, възникващо, когато фалшивите ни цели застанат на пътя на съдбата.

Спонтанността: основен принцип

„Кастрирането“ на спонтанността е една от характерните черти на западната цивилизация.

Научаваме се да не даваме израз на чувствата си, да задържаме поривите на симпатия и антипатия, да следим изкъсо жестовете и усмивките си и т. н. Казано накратко, научаваме се на „самоконтрол“ в лошия смисъл на думата, за да се държим „възпитано“, за да избегнем възможните одумки, за да не предизвикваме общественото мнение... Всичко това е в противоречие с истинското отношение, което бихме могли да имаме към самите нас и към останалите. По този път стигаме до външна и вътрешна скованост и започваме системно да изтласкваме емоциите си; или въставаме срещу лишените от спонтанност „затворени системи“ и възприемаме прекалено освободено, разпасало и грубо поведение.

Изтритата марка

А спонтанността е фабричната марка на всяко живо същество. Лишим ли се от нея, губим способността си да се „отпусваме“, да се наслаждаваме на хармонията в живота. Прекършваме истинската си човешка природа. Да възвърнеш спонтанността си означава: 1) да позволиш на нещата да отговорят на *истинската си природа*; 2) да излезеш от килията, в която си затворен.

Възвръщането на спонтанността не е лесна работа; става дума за постепенно освобождаване от страха, който също е част от западното възпитание и нерядко е причи-

няван от „призраци“, принадлежащи на безвъзвратно отминало време.

Сламката и гредата

Отличен начин - но доста опасен за собствената гордост - е да осъзнаем, че поведението, което не одобряваме у другия, често е плод на собствените ни постъпки. Тогава изразът „той е виновен“ се превръща в: „Моето поведение е предизвикало

ответна реакция, на която от своя страна реагирам, и всичко това нараства като снежна топка." По този начин излизат наяве множеството илюзии, които сме хранили за себе си и които грижливо сме поддържали от страх да не видим възможната истина за личността си.

Едно друго измерение

Тогава се появява *интуицията*. И тя е била потискана, изтласквана, почти унищожена в името на едно чисто рационално поведение, което опъваме като защитен екран пред възможната широта на съществуването и пред тревожността, породена от самата идея за спонтанност. (Каква ли беда ще ме сполети, ако се държа непринудено и се покажа такъв, какъвто съм?)

-Всъщност, ми каза една млада жена, спонтанността, която успях да си възвърна, не се оказва толкова страшно, колкото си я представях, тъкмо обратното! Забелязах, че усмивката отначало учудвсъ след което хората се отпускат и също се усмихват. Открих също, че непринуденото поведение нерядко премахва страха у другите (но може и значително да го засили!...), че помага да се установи контакт с тях. Така пред мен се разкриха нови пътища, намерих си нови занимания, които напълно ме задоволяват (вече срещаме подобно следствие от вътрешното освобождаване). Чувствам истинско облекчение! За пръв път в живота си съм спокойна и щастлива! И най-важното - осъзнах, че в предишното ми поведение нямаше нищо, което да привлече другите, а аз приписвах вината на тях, не на себе си...

Да участваш

Да си възвърнеш спонтанността означава да преоткриеш усещането за дълбока принадлежност към хората и събитията, за пълнокръвно участие в живота, пасивно или активно. Означава да се откажеш от затвореното си съществуване и от мнимия си индивидуализъм. Нужно ли е още веднъж да бием барабана, за да обявим, че човешките отношения са в постоянно и абсолютно взаимодействие?

Да напуснеш килията си

Да си възвърнеш спонтанността означава да излезеш от своята килия и да се отправиш към килията на другия, за да откриеш по какво си приличате, тъй като приликата е в основата на всяко истинско общуване. Има ли прилика, лесно ще разбереш откъде да влезеш в чуждата килия и да установиш контакт с обитателя ѝ, който също е скрил непринудеността си вдън земя (и е пълен с желание да излезе от уединението си... при условие, че ти направиш първата крачка!).

Да видим какво остава

Възпитанието е нещо съвсем различно от собствената ни природа и рядко се съобразява с нея. Да си възвърнем непринудеността е като да се опитаме да прехвърлим мост между двете и да запазим от възпитанието онова, което е присъщо на природата ни. А после да се освободим окончателно от добавките, от налепите, както и от страховете, с които „обществото“ щедро е настлало пътя ни. Но и в този случай не трябва да се боим да покажем, че сме се променили.

Да освободим скрития си полюс

Мъжът следва да разчисти пътя пред своята Анима, своя женски, потенциален, творчески, пълен с въображение полюс, полюса на интуицията и на непринудеността. Жената трябва да преоткрие своя Анимус (полюса на екстра-вертността, на социализацията, на себеизразяването).

Тук контактите с хората играят главната роля, а за да ги установим и поддържаме, би следвало вече до голяма степен да сме се освободили. Търсенето на нови активни приятелства, общуването на мъжа със стойностни жени и на жената с чувствителни и действени мъже са от изключително значение.

В заключение

- Всяка наложено отвън ограничение (ритуал, догма, идеология и други подобни „предразсъдъци“), неусетено като *вътрешна истина*, накърнява свободата на Аза и може напълно да я унищожи.

- Никой предразсъдък, никое натрапено ограничение няма да ни помогнат да

почувстваме и проумеем собствената си личност и заобикалящия ни свят.

- Дошлото от другаде ограничение ни принуждава да се отъждествяваме с определен модел, представен ни като пример за подражание, и задушава непринудеността на усещанията, на мисленето, на действието. Отъждествяваме се с герои, митове, кинозвезди, с политически личности...

- Да бъдеш вечно „нащрек“, да се страхуваш от живота и от другите означава постепенно да убиваш спонтанността на усещанията и действията си и, естествено, на отношението си към външния свят. Така вродената ни непринуденост и енергия изчезват заедно със съкровищата си.

- Мнозина надяват маската на фалшивата непринуденост -от страх, от чувство за противоречие, от криворазбрана освободеност... От само себе си се разбира, че подобно поведение няма нищо общо с истинската спонтанност, равнозначна на липса на страх, на вътрешна свобода.

- Истинската свобода е преди всичко вътрешно израстване; тя не позволява на Аза да се изхаби и деградира.

- Ако отхвърлим напълно наложените ни отвън ограничения, няма ли да станем асоциални, да отречем всяка ценностна система? Няма ли в обществото да настъпи смут, анархия? Да, ако отхвърлянето е дело на деградирания Аз, защото това би било ограничение с обратен знак. Ограничаваме се до един-единствен акт - да отхвърляме всяко ограничение, а този акт изисква непрекъснати усилия и води отново до страх, до дискомфорт, до социална изолираност.

- От мига, в който започнем да се интересуваме силно от нещо, ние автоматично си налагаме известни ограничения. Но, както вече казах, става въпрос за „израстване“, което е точно обратното на деградацията на Аза. Идеалното е да насочим интересите или страстта си към онова, което ни подхожда, което ни *прилича*. Тогава откриваме своята истина, разбираме за какво сме създадени и изковаваме собствените си вътрешни закони.

Един пример: ако някой открие, че това, което му прилича, е армията и че тази прилика се изразява в потребността от ред и подчинение, той приема и строгата армейска дисциплина с всичките ѝ ограничения. Но в този случай ще имаме израстване, съзидание, а не упадък, ще имаме усещане за принадлежност, за участие...

Всяка нова позиция, всеки нов свободен поглед върху нещата създават около човека динамично пространство, съставено от приливи и отливи, от разнообразни силни усещания. В това пространство той може да се опре само на своето „вътрешно дишане“, на способността си непрекъснато да се себеизгражда, на доверието и особено на *приятелството към самия себе си*.

Заради затвора не виждаме затворника

(Жорж Дюамел)

Човек става затворник на самия себе си, когато по някакъв начин се е почувствал измамен, без да си дава сметка, че независимо от обстоятелствата измамникът е единствено и само той. Всяка „жертва“ има склонност да обвинява за нещастията си другите, тъй като не съзнава собствената си отговорност.

Освен това *жертвата невинаги е тази, за която си мислим*. Човек, затънал до гуша в работа, в обществени задължения, подчинен на строги и неизменни семейни правила е в много по-голяма степен жертва, отколкото е „невротикът“. Чрез своето „социално заболяване“ невро-тикът, както вече знаем, е реагирал на измамата, показал е, че я отхвърля, че е неспособен да се приспособи към обстоятелства, с които изобщо не може да се оприличи. *Нещо в него отказва да приеме подмяната на съществуването му*. Неведнъж е повтаряно, че невротикът има по-висока човешка и афективна стойност от индивида,

отдал се на натрапени му отвън, чужди на същността му занимания. Това е напълно вярно.

Ако се огледаме, ще видим, че около нас се простира цяла вселена от възможни затвори, които ни дебнат от детството до смъртта. Голямата ни задача е да не се подлъжем да попаднем в тях и така неволно да се превърнем в жертви на битието.

Вселената от затвори съществува, защото съществува свят от правила и норми, който иска да ни моделира, да ни нагоди към себе си и който в края на краищата ни разболява. Разболяваме се, защото сме изгубили собствения си Аз, понякога завинаги. И само продължителната работа може да ни помогне да го открием отново.

Семейство, от теб няма отърване...

Много често първият ни затвор е семейството. Там нямат търпение да ни научат какво да правим и какво да не правим, кое е „добро“ и кое - „лошо“, както повеляват дуалистичните разбирания на културата ни. Предават ни „скрижалите“, без много да се замислят за особеностите на детската психика. Често забравят, че детето прекрасно разбира нещата и че нашите морални и социални ценности не съвпадат непременно с неговите.

И започват да го дезинформират, вместо да го информират. Възлагат му да продължи традициите, обичаите на клана, да увековечи името и схващанията му. Прилъгват го с блясъка на могъществото, на славата, на успехите, като го сравняват с околните, започвайки естествено от братята и сестрите му, ако има такива. Подобно възпитание чрез сравнение е най-добрият начин за насаждане на чувство за малоценност и вина, на страх и безсилие; или обратното - на воля за могъщество. И горко му на който се опита да отхвърли отредената му роля!

Сравненията

Няма нищо по-вредно от догмите на конформизма. Колко ли пъти сме чували въпроса: „Ами ако всички правеха като теб?“ Нашите общества са основани на сравнението между отделните индивиди. Става така, сякаш всеки трябва да влезе в предварително подготвен калъп. Затова повечето от нас възприемат наложено им отвън поведение. И за да се чувстват *на сигурно място в затвора си*, непрекъснато се сравняват с околните. Целта е в никакъв случай да не нарушат затворническите норми. В обществото - и в семейството! - съществува стремеж към уеднаквяване, желание да се живее „като всички останали“. Така се стига до онзи сив конформизъм, от който успяват да се изтръгнат единствено духовните личности, осъзнали истината за себе си и насочени към собственото си развитие - това са „поддривните елементи на обществото“.

Покаяният се работохолик

Ето какво ми каза един мъж:

-Братята ми бяха бизнесмени и все ми ги даваха за пример. Накрая отстъпих. Влязох в бизнеса не защото ми харесваше, а за да не се превърна в „черната овца“ на семейството. Знаете ли обаче какво правя от седмица насам? -...?

- Пиша малка книжка без никаква стойност освен за самия мен. Нещо като равносметка, един вид дневник. Смятам да кажа горе-долу следното: „Виждате стените, които ме ограждат, и си мислите, че това съм аз. Но аз не съм тези стени, аз съм вътре в тях заедно с неосъществените си желания и непостижнатите си цели.“ Това е. Дори на жена ми не посмях да кажа с какво се занимавам - тя също е в бизнеса, нито на сина ми, който живее само за да демонстрира благополучието си и марката на колата си... Ще си пиша книжката скришом, но с много радост...

Дали някаква лампичка не е светнала за този мъж? Не е изключено. Малцина са тези, които в един момент си задават въпроса за скритата си същност. Примерът показва как човек може да изгние в затвора, изграден от семейните норми.

Смаяният оберкелнер

А ето и разказа на друг мъж:

Бях с двама приятели в първокласен ресторант. Един надут оберкелнер ни донесе бутилка вино. Спазвайки „правилата“, той ми сипа няколко капки, за да го изпробвам. Нали знаете, човек отпива, поклаща глава и се прави на познавач. Казах му:

- Това е първокласен хотел, нали така?

- Без съмнение, господине.

- И ресторантът е първокласен, нали? -Ами... естествено.

-А вината?

- Превъзходни, със сигурност!

- Значи не е възможно виното да намирихва на тапа?

- О! Но, господине! Всичките ни вина са...

- Защо тогава трябва да го опитвам, можете ли да ми кажете?

- Ами... защото... ами защото всички правят така, господине!

-Аз пък няма да направя така, нали съм в първокласен ресторант. -Но...

И знаете ли как реагира оберкелнерът? Така, сякаш светът му се е обърнал с главата надолу. Сервира ни с възможно най-голямо презрение. А аз бях във възторг! Нищо особено, като помислиш, но се бях осмелил да оспоря безсмислените норми, мухлясалите обичаи. Бях се освободил от един фалшив аз, който щеше съвестно да опита виното, за да бъде като „другите“. А и приятелите ми се радваха заедно с мен!

Дреболия? На колко такива „дреболии“ сте способни за една седмица?

Цивилизацията на убийството

Нормално е да съизмерваме способностите си с тези на другите хора. Нормално е да искаме да постигнем най-доброто, което можем, при положение че сравнението с другите не се основава на измислени ценности.

За съжаление в съвременното общество се научаваме да доказваме качествата си единствено чрез противопоставяне, в обстановка на състезание, обикновено изпълнена със злоба и агресия. Така стигаме до желанието да „унищожим“ противника и до породените от него чувства на враждебност и ненавист. Достатъчно е да си припомним „спортните“ битки или така наречените религиозни борби.

Ето някои изрази, употребени във връзка с тениса, които преписах от вестниците: „Х е истински убиец“; „У унищожил противника си“; „2 ликвидира съперника си в 5 сета; сервисите му са истински куршуми“; и т. н.

Обява за работа - нарисувана е ужасяваща глутница вълци с оголени зъби; отдолу е изписан подбаваш текст, в който срещахме борци, печеливши, агресивни, млади вълци, остри зъби и други думички все от тоя десен.

Което показва, че човекът наистина не е най-доброто завоевание на вълка.

Изповед на един „шампион“ по голф: „Когато играя, сърцето ми е изпълнено със злоба; играчът на голф е длъжен да си повтаря, че трябва да удря съперника си по главата, докато му спуска черепа...“

Да коментираме ли?

И все пак...

Всеки от нас може да попадне в някой от затворите, които носи в душата си. Ние изграждаме и поддържаме тези затвори заради мнимата сигурност, която ни носят. Неврозата е най-подходящият пример. Първият ни враг си остава чувството за малоценност и за вина - ядрото на всички „комплекси“. Слабостта, покорството или мазохизмът, както и властното, агресивно поведение и са-дизмът, разтварят вратите на множество затвори. Така, без да си даваме сметка, се превръщаме в диктатори и палачи на самите себе си.

Свободата е като страстта

Любовта ви връхлита неочаквано и изневиделица... същото се отнася и до свободата.

Но нейната „внезапност“ е резултат от дълъг процес на вътрешно избистряне.

Да си свободен не означава да се идеализираш - идеализацията на Аза компенсира изпитваната тревожност и чувството за вина, тоест тя е пак затвор. Когато азът не е истински, той всъщност не е свободен, затова най-важ-

ното от всичко е да намерим истинския си аз. Това е дълго и трудно, но плодоносно начинание. Смисълът на живота не се съдържа в спазването на външни, абстрактни закони (морални, философски, социални, семейни, религиозни и т. н.), а в способността ни да осъзнаем коя от предложените ни възможности отговаря на истинската ни същност. Тогава именно свободата става част от нас. Тогава преставаме да се суетим и свободата, която е тичала подире ни, а ние сме я отблъсквали, най-сетне ни настига, защото вече сме способни да я приемем. От този

миг навлизаме в територията на положителната разрушителност (виж главата „Психоанализа“), която се изразява в *съзнателно, трезво и неагресивно отхвърляне* на абстрактните патриархални житейски правила, господстващи в западния свят. Това е най-важната смяна на посоката, която можем да направим. И най-ценната, защото в края на пътя ни очаква сливане с Вселената на „Великата Майка“ и с нейния климат на пълна вътрешна свобода.

Едно-единствено призвание

Всички ние имаме свое вътрешно „призвание“, своя неповторима съдба и единствен по рода си архетип, до които можем да се доближим с помощта на психоанализата. Нашето призвание е най-важната ни вътрешна истина; то направлява основното ни съществуване.

Но свободата винаги струва скъпо. Тя ни дарява със съвършено нов поглед върху нещата, *а това означава да загубим контакт с другите, които все още са затворници*. Свободата води до афективна и социална изолация и ни лишава от мнимото чувство за сигурност, поддържано от обичайните догми и навици.

Свободата предполага радикална промяна в схващането ни за отговорността и притежава собствена *конкретна етика*.

Тя на практика съвпада с онова, което бих нарекъл „космическа свобода“.

И накрая, върховната проява на вътрешната свобода е верността към някои висши ценности и към малцината индивиди, които ги олицетворяват - ценността, които всеки открива и приема според собствените си мерки и по собствения си образ.

ЗАТВОРЪТ НА ЕЗИКА

Думата „вода“ не мокри; думата „огън“ не пари.

Натрупаните спомени

От детските си години чуваме и повтаряме различни думи. Постепенно *научаваме* какво означават и започваме да говорим за стола, цветето, планината... Но само *от собствен опит* можем да *усетим* какво се крие зад тях. Усещането не се учи, защото никой не е в състояние да ни го предаде.

По-късно, когато чуем или произнесем някоя дума, паметта ни възпроизвежда вече изпитаното усещане, като му придава афективно звучене, познато единствено нам. Благодарение на натрупаните спомени усещанията ни непрекъснато се множат. Но нашата памет не е паметта на съседа, нито усещанията ни приличат на неговите. Така се обяснява голямата неточност и двусмисленост на думите, които ни залостват в поредния затвор, в непристъпна за другите килия.

Ние никога не казваме това, което бихме искали да кажем или да предадем. Думата е привидност, знак, „обвивка на усещането“. Освен мотото в началото на главата ще приведа и една кабилска поговорка, която да послужи за подзаглавие:

Звездата не е дума

Достатъчно е да запитаме няколко души какво означава дадена дума. Ще получим най-разнообразни отговори в зависимост от детството, юношеството, спомените на човека, с една дума, в зависимост от *целокупната му афективност*, в която всичко е свързано.

Детство

Да вземем например няколко напълно произволни думи (вие също можете да го направите):

• *Мъж, жена, свобода, мъгла, река, огън, вода, красота, влак, заминаване, отсъствие и т. н.* За всеки човек тези думи „звучат“ различно, носят различен афективен заряд, притежават скрит и непреводим смисъл. Защото *ние никога не придобиваме способността да предаваме усещанията си*.

Да вземем друга дума: *детство*. Ще се повтори същото - всеки *ще усети* детството си чрез спомена за своите копнежи, надежди, любови, неуспехи, за родителите, дома, цветята в градината и пр.

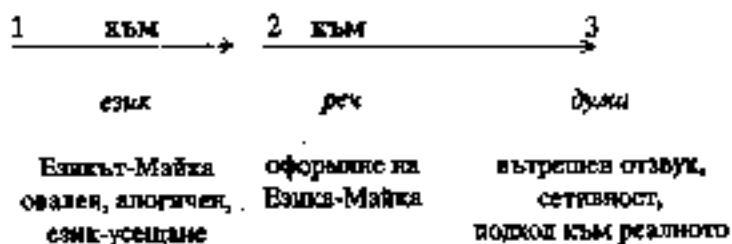
Затова по време на съвместната работа психоаналитикът трябва да направи всичко възможно, за да проследи веригата от усещания на своя пациент, дори ако за тази цел

се наложи да пренебрегне словесния им израз.
 Да направим едно сравнение:

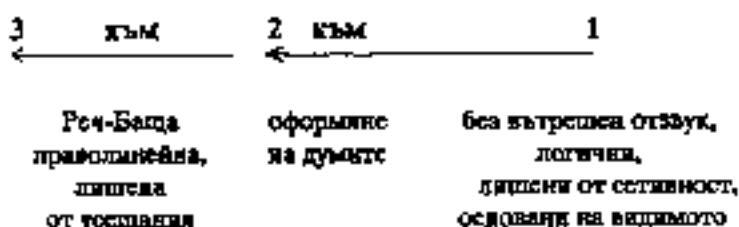
Жената (и женският полюс при мъжа) <i>Думите съдържат.</i> Интуитивно познание действителност Езикът- Майка привидна нелогичност сетивност цялост вътрешна конкретност душа водоравно, заоблено ефективност чувствителност неразгадаемост състрадание без милост вътрешна увереност живот слушане „между редовете“ ведрост	Мъжът (и мъжкия полюс при жената) <i>Думите съдържат.</i> Рационално познание привидност Речта-Баща абстрактна логика значение раздробеност логическа истина разум вертикално, изправено действителност сантименталност отгатване милост без състрадание приключение, неувереност смърт (страх от смъртта) слушане на това, което се чува тревожност
--	--

Къде минава „границата“, на която биха могли да се срещнат и да се разберат Жената и Мъжът, женският и мъжкия полюс, дори чрез посредничеството на думите?
 ...още повече, че думите при Жената и при Мъжа се образуват по противоположен начин:

ЖЕНА (и Анима):

МЪЖ (и Анимус):

Установяваме, че мъжът и жената тръгват от противоположни точки.

• **Жената** тръгва от Езика-Майка и от несъзнаваните си цялостни усещания. Едва след това се опитва да им придаде форма, като чрез думите се стреми да изрази „аурата“ на предхождащите ги усещания. Но думите не могат да направят това. Тогава, в желанието си да предаде усещането си в неговата цялост, жената започва да търси

заобиколни пътища, минава от асоциация на асициация за голямо учудване на мъжа, който си позволява да иронизира нещо, което не разбира.

И прибягва до клишетата: „Женски приказки! Толкова са лишени от логика, че не можеш да разбереш за какво става дума." Или заявява снизходително от позицията на „силния" пол: „Каква прелест са тия женички!" • **Мъжът** тръгва от логични думи, лишени от сетивност. Подрежда ги в изречения и се получава една също толкова логична „Реч-баща", от която усещането практически отсъства.

Пресечната точка на езиците?

Установихме, че мъжете и жените тръгват от противоположни точки. Ако сме песимистично настроени, бихме могли да кажем, че няма да се срещнат никъде. Съществува много малко сходство между думите, изречени от жената и от мъжа, доколкото между кривата и правата линия, между афективността и студената логика, между окръжността и една точка по нея няма почти нищо общо. Освен ако Анимата на мъжа не е достатъчно еволюирала, за да се срещне с изреченията-усещания на жената, а Анимусът на жената не е достатъчно хармоничен, за да схване мъжката фразеология.

„Нелогична" ли е жената?

Привидната „липса на логика" на женската реч е много по близка до действителността, отколкото мъжкия начин на изразяване.

Мъжът разделя нещата и събитията. За него усещанията са независими едно от друго.

Жената несъзнателно знае, че всичко в живота, във вселената се намира в непрекъснато взаимодействие, че никое усещане не може да бъде отделено от цялото, в което се съдържа.

Жената знае, че ако животът е окръжност (например), всички точки на тази окръжност са еднакво важни и че ако една само липсва, окръжност просто няма да има.

Мъжът „отделя" една или друга точка, така че окръжността губи своя смисъл и своята реалност.

„Липсата на логика" у жените е близка до действителността, защото действителността наистина е едно цяло, в което умът може да се рее, без никога да се заблуди.

Вкопчен в своята точка от окръжността, мъжът загубва дирите на жената, понеже тя се опитва да му предаде информация за окръжността като неделимо цяло.

Затова му се струва „загадъчна", затова вижда в думите ѝ неразрешим ребус.

Тъкмо от тази „нелогичност" произлиза способността на жената да „слуша между редовете", да тълкува думите, за да се доближи до душата на хората и нещата.

В заключение...

Мъжът би трябвало да преоткрие истинската реч, да се научи да вниква в думите и да си възвърне изтласканата способност да усеща.

Жената би трябвало да развива мъжкия си полюс и да се стреми към по-голяма линейност на думите и изреченията.

Така или иначе чрез обикновената реч не можем да предадем смисъла на живота.

Думите неминуемо поражат у нас непълни представи. То е все едно да се опитаме да бродираме върху зебло или да изтръгнем ултразвук от тъпан.

След като думата „вода" не мокри, след като не е нищо друго освен дума, как да предадем усещането за мокрота на някой, който никога не е бил мокър? Или усещането за изгаряне на човек, който не се е доближавал до огън? И какво усещане бихме очаквали да ни предаде този или тази, чиято душа е наранена?

Накратко, трябва да осъзнаем, че ролята на думите е ограничена, че те ни дават представа само за някои безкрайно малки части от живота. Може би тук именно могат да се намесят поезията и музиката?

Според това, което сме...

Стойността на думите зависи от вложения в тях афективен заряд. На свой ред силата на този заряд е обусловена от индивидуалната ни памет, но и от културата, на която принадлежим. Разбираемо е, че една и съща дума не поражда еднакъв отзвук у индивидите от различни култури. Един най-обикновен пример: западноевропейецът възприема съвсем различно думата „чай" от японеца; усещането на англичанина, за

когото тази напитка е свързана с почти религиозен ритуал, също ни най-малко не съвпада с усещането на безразличния към чая французин.

Така детето, което все още е близо до същността на нещата, понякога изрича думи, отдавна загубили дълбокия си смисъл за зрелия човек.

Да вземем следното изречение: *Мъглата обгръщаше утринните дървета.*

Всеки ще реагира според това, което е. У селянина, който обича и чувства полето, изречението ще събуди цяла гама спомени. Различно ще бъде усещането на гражданина, за когото думи като мъгла, дървета, утрин носят слаб афективен заряд. Така е във всичко. Къде тогава да се срещнат хората?

Друг пример

Ето една строфа от известната поема на Ламартин „Езерото“:

* Преводът е на Пенчо Симов.

Към нови брегове понесли своите бреме, сред безконечна нощ залутани съвсем, не бихме ли могли сред океана време поне за ден да спрем?

И няколко „асоциации“ на мъже и на жени:

• Жени: *Постепенно откриване на живота. Защо да пускаме котва? Животът си върви, това е. Смъртта не е край. Поетично заклинание. Литания и молитва. Дълготрайност. Да се отпуснеш по течението. Можем само да се надяваме. Неумолимо плъзгане. Докосване на два свята. Движение в отвъдното, независимо от нас, извън нас. Алхимия на изплъзващото се време, дълбока тишина, в която се раждат нещата. Мрак, чувство на тъга.*

• Мъже: *Нещо неуловимо, загуба на Аза. Изгубеният рай. Духовно завоевание. Изгубени светове. Огромна носталгия по отминаващото време. Липса на опора, размиване на Аза. Всичко е движение, вечно движение, непрекъснат водовъртеж, никъде няма покой, фаталност. Всичко изчезва. Смъртта чака. Нищо не може да се направи, смъртта е неизбежна. Отчаяние, вкопчване. Приключенията на новите брегове.*

Веднага виждаме разликата в асоциациите. И тук жената е *вътре* в живота, а мъжът се е *вкопчил* в него. При жената смъртта като край почти отсъства. При мъжа тя е навсякъде. Върнете се няколко страници назад и отново погледнете сравнителната таблица.

Към извора?

При положение, че думите са неспособни да предадат същността на нещата, как поне да се доближим до нея? Какво да правим, след като най-прости констатации като „вали дъжд“, „вали сняг“, „времето е хубаво“ пораждаат индивидуални усещания, които не могат да бъдат споделени? „Обичам те“, си казват влюбените. Как обаче отекват тези думи у всеки от тях, вътре в килията на възприятията му?

Съществува едно цвете, наречено „отчаянието на художника“. Думите са също такава отчаяние за този, който иска да предаде дълбоките си чувства.

Остават ни само поезията и музиката, които олицетворяват скритата действителност и са част от универсалния „Език-Майка“. Поетът и музикантът се опитват да изразят усещането си за нещата чрез думите и нотите. И това е тяхната велика привилегия. Единствената опасност, която грози поезията, е възможността да се херметизира, да стане разбираема единствено за поета и за малцината му съмишленици.

Смятам впрочем, че всеки *кандидат психоаналитик* трябва да притежава - или да придобие - поетични и музикални знания, още повече, че поезията, музиката и мистиката са тясно преплетени.

Ако в началото е било Словото, ако звуците и думите, означаващи околния свят, са дошли от дълбините на времето и постепенно са се деформирали, вероятно бихме могли да се върнем към извора и да преоткрием същността на нещата, пробуждайки силите, въплътявани от първичното слово, на което днешната ни реч е само бледо подобие...

Трета глава

ФАНТАЗМИТЕ

фантазмите са скритият антидот на затворничеството. Те задействат по хиляди начини

безкрайните възможности на въображението.

Положителни или отрицателни, съзнавани или несъзнавани, фантазмите нерядко разчупват еднообразното и унило всекидневие и се превръщат в противотежест на съжаленията по пропуснатото, на провалите и неосъществените мечти.

Понякога въображението дава път на грандиозни прозрения - това са фантазмите, от които се раждат големи произведения на изкуството, музикални творби, научни открития.

Всеки ден, навсякъде по света милиони мъже и жени се спускат до дъното на въображението си и тръгват на лов за мечти, за онова „нещо друго“, което освобождава живота им поне за миг.

Животът не е възможен без фантазми и мечти. Човешкото същество се състои от няколко „личности“ и фантазмите му зависят от това коя личност се проявява.

Във въображаемото човек задоволява незабавно своите съзнавани или несъзнавани желаниа, фантазмите, „нормални“ или не, са сред най-използваните начини за бягство.

Обикновено фантазмите са нещо тайно. Ние охотно разказваме мечтите си, чиято неопределеност сама по

себе си ни предпазва от чуждата недискретност, но премълчаваме фантазиите си, защото те прекалено откровено разкриват личността ни.

Отрицателната им окраска

Обикновено фантазмите се смятат за нещо отрицателно. Те ни напомнят за деградирала сексуалност, тъмни инстинкти и осъдителни мечтания. Това е така, защото нашите общества отглеждат низкото у човека като някакво рядко растение, защото медиите и рекламата грубо експлоатират отрицателните фантазми, които сами произвеждат. Същите тези общества, за които няма нищо свято, обезкръвяват въображението и неговата символика. Задушаването на свръхчовешкото, което присъства у всеки от нас, спомага за появата на най-долните фантазми.

В ежедневието фантазмите изкарват на бял свят тайни мечти, дълбоки комплекси, неподозирани изгласвания. Съществуват опасни отрицателни фантазми: садистични, мазохистични, убийствени, самоубийствени...

- Много често си представям как карам колата си с максимална скорост. В края на една права отсечка внезапно се оказвам пред някаква стена. Представям си ужасния удар и настъпването на смъртта ми. За част от секундата преминавам в небитието... (23-годишен мъж)

Очевидно е, че този (самоубийствен?) фантазъм отразява нещо основно от личността на мъжа. В подобни случаи съществува опасност от осъществяване на фантаз-ма.

Можем да се запитаме дали някои автомобилни злополуки не са прикрити самоубийства, предизвикани от многократното повторение на такива фантазми?

Смятам, че човек често желае да се самоунищожи, защото е безсилен да стане такъв, какъвто чувства, че е в действителност - божество, изпълнено с радост и щастие.

Но да отворим една скоба.

С помощта на хлебаря

Един 30-годишен мъж често си представя цял сценарий за филм. Действието се развива във френското градче, където е срещнал една млада жена. Преди година мъжът се завърна в САЩ и ми изпрати оттам следното писмо:

- Не мога да забравя „малката французайка“. Срецнах я рано сутринта пред една хлебарница. През цялата нощ мислих за нея и на другия ден тръгнах да я търся. Не успях да я открия. Не мога да се освободя от този спомен. Улицата, жената се превърнаха в истински фантазми, които си повтарям всяка вечер. Представям си как се връщам във Франция, отивам отново на онази улица, след това срещам „моята“ французайка, която също ме търси... И двамата замръзваме на място, после се хвърляме в обятията един на друг. Смешно, нали? Най-чудното е, че в основата на мечтите ми е уханието на топъл хляб, миризмите на малката уличка и ароматът на кафето от околните къщи... Дъхавият хляб, хубавото утринно кафе... тези непознати за нас, нийоркчаните, неща...

Любовният спомен на този мъж е свързан с миризмите, „присъствали“ на една среща. Става дума за млад американец. В Америка уханията са нещо по-скоро необичайно. Американците употребяват всякакви обезмирисители (за тяло, за помещения, за автомобили и т. н.), което прави от САЩ една абсолютно „неутрална“ за обонянието държава. Така че фантазмът на младия американец е напълно нормален. Но е интересен - затова разказах за него, преди да продължа.

Висшият фантазъм

Това е областта на съзидателното въображение, от което понякога се възползва цялото човечество.

Става дума за въображението, конкретизирано в произведения на изкуството, литературата, музиката; за мечтите, овеществени в научни открития, понякога резултат на светкавично и плодоносно „вдъхновение“.

Без фантазми не би имало нито наука, нито изкуство; не би имало кино, театър, актьори.

Висшите фантазми принадлежат на великите „аутсайдери“, на пътешествениците в света на неизчерпаемото въображение.

Нека припомним някои курioзни случки с известни личности, на които въображението е изневерило в неподходящ момент. Известна е историята с Наполеон, при когото се явил някакъв си механик, наречен Фултън, показал му проект за параход и му предложил да съоръжи френския флот с такива съдове. След като изслушал Фултън, Наполеон го отпратил, без да подозира, че няколко години по-късно корабът, който ще го отведе на остров Света Елена, ще бъде задминат от параход на име „Фултън“. Кой знае, ако бе проявил необходимото въображение, Наполеон може би е нямало да изгуби короната.

Граф Цепелин пък предложил дирижабъл на южняците по време на Гражданската война в Америка. И него отпратили. (По онова време Френската академия на науките отхвърляла всички предложения, свързани с квадратурата на кръга, с тунела под Ламанша... и дирижаб-лите.)

Все през XIX век професор Ленгли бил уволнен, задето проектирал летателна машина, снабдена с двигател с вътрешно горене. В същото време друг голям научен авторитет математически „доказал“, че е невъзможно да се изобрети летяща машина, по-тежка от въздуха. Ето как някои хора са лишени от въображението, необходимо за напредъка на науката и на човечеството. А този напредък се дължи единствено на проецираните в бъдещето фантазми.

Как стоят нещата в наши дни? Има ли човекът все още съзидателни мечти?

Видовете фантазми

Понятието „фантазъм“ се използва по най-различни начини, като разпространеното му значение често е твърде отдалечено от първоначалното.

Фантазиите са два вида. При единия става дума за повече или по-малко съзнавани явления (мечти, блянове, въображаеми истории). Другият вид е от областта на несъзнаваното. Съществуват безброй фантазми и от двата вида. Всички те са тясно свързани с паметта и с психичните процеси. Несъзнаваните фантазми влизат в действие още в началото на живота ни. Затова не можем да ги отнесем към определен период. Освен това те присъстват в съзнанието ни практически непрекъснато. Всеки образ, всяко мечтание поражда фантазми. Човек, който върши нещо машинално или се разхожда безцелно, също несъзнателно фантазира.

фантазмите се различават в зависимост от възрастта, пола, заниманията. Разбираемо е, че някоя автоматично вършена дейност може да породви повече фантазми от работата, изискваща силно съсредоточаване.

Когато се превърне в рефлекс, навикът преминава в несъзнаваното. Ако години наред се движа по един и същ маршрут, аз вече го познавам „като петте си пръста“. Затова не е нужно да внимавам особено, нито да мисля за това, което правя. Тогава именно у мен се появяват съзнавани и несъзнавани фантазми под формата на смътни мечтания, неясни мисли, въображаеми сценарии, които впрочем бързо забравям.

Възможно е обаче моето несъзнавано да се възползва от това „невнимание към действието на момента“, за да ми подсказва решението на някой проблем, да пробуди вдъхновението ми, интуицията ми и т. н.

Откритията на Фройд доказаха съществуването на множество *несъзнавани* фантазми, които са част от живота на всеки човек.

От друга страна, често се смята, че фантазмите са нещо „нереално“, някакво мяркащо се и изчезващо явление. Това не е вярно. Всяко чувство, всяка емоция, всяко разочарование, както и всяка вътрешна победа се изживяват във и чрез фантазмите. Тъкмо те придават на психичния ни живот цел и посока. *Иначе защо биха съществували?*

Съзнавани или не, всички наши фантазми идват от миналото ни, а то е изградено от здраво свързани помежду си обстоятелства. Доколкото поведението ни е до голяма степен обусловено от фантазмите ни, би било наистина полезно да открием къде се коренят те. Със съзнаваните фантазми нещата се относително прости. Много по-трудно е „да хванем края“ на несъзнаваните. Единствено психоанализата е в състояние да ги изкара на повърхността. И то, разбира се, когато ни оказват отрицателно въздействие или са в основата на невротично поведение. В такива случаи именно става дума за *фантазми, за чието съществуване изобщо не подозираме*. Изглежда неправдоподобно, но някои психолози и психоаналитици наистина вярват, че фантазмите са „нереални“ и ненужни. Сякаш самите те не са, подобно на всички нас, „складове за фантазми“! Възможно ли е също да отричат значението на сънищата, които не са нищо друго освен най-обикновени фантазми?

ДЕТСКИТЕ ФАНТАЗМИ

За да разберем естеството им, трябва да изследваме началните етапи на психическото развитие (първите три години от живота на детето). Възможно ли е подобно изследване? Не работим ли „на тъмно“ и разполагаме ли с наблюдения или с относително стабилни предположения, които да ни доведат до сигурни изводи? Млада жена споделя:

- Когато види нещо оранжево, тригодишната ми дъщеря започва да плаче, да се мятва, да трепери. При това по-голямата оранжева повърхност не ѝ прави впечатление. „Кризата“ избухва при вида на парче плат, шалче, кърпичка. На пола, рокля, афиш, полицейско яке не реагира...

Защо? Опитите на детския психолог да обясни явлението не довели до нищо. Не била открита никаква травма, преживяна в клиниката, училището, по пътя за училище или където и да е, с която да се свърже подобна болезнена реакция.

Тогава какво? Повече не видях тази млада жена и загадката остана неразбулена. Дали пък не можем да си представим, че в някакъв свой „предишен живот“ детето е свързвало оранжевия цвят с драматични събития и че в организма му са останали елементарни частици, „запомнили“ онова време? Просто предположение.

Друг пример: 10-годишната Катрин.

- През един летен ден чичо ѝ се появи в градината гол до кръста и Катрин, тогава на около три години, се разлигала неистово.

Какъв фантазъм е бил пробуден? Всичко може да се предположи. Дали близкият до семейството чичо не се е сторил на момиченцето „непознат“ и опасен „пришълец“ или някакво „чудовище“? Чичото повече не посмял да се появи в такъв вид, така че кризата не се повторила.

Как при това положение да се произнесем със сигурност? Изучаването на фантазмите през първите години се опира главно на индукцията. Обобщават се резултатите от наблюденията на отделни случаи. При това се наблюдават абсолютно несъзнавани от детето емоции и реакции, които позволяват - понякога! - да заключим, че причината им се крие в някакъв фантазъм. Което ни най-малко не означава, че сме в състояние да определим какъв точно.

Някои класически методи - рисунки, театрални етюди, съчинения или стихчета, както и свидетелствата на родителите, могат да бъдат полезни. Но това са наистина много

сложни изследвания.

Освен това, дори да напираме несъзнавания фантазъм, обезвреждането му съвсем не е лесна задача.

Но независимо дали става дума за деца или за възрастни, фантазмите са изключително многобройни и много активни, особено ако действат извън полето на съзнанието и не са пряко контролирани от разума.

Жан и крокодилът

- Седемгодишният ми син Жан често прави особен жест с ръка, като че иска да отпъди нещо надалеч от себе си. Като че ли избутва, отблъсква нещо... но какво? Прави го много често, особено вечер. Учудващото е, че няма нищо против да спи сам на загасена лампа. Въпреки че вратата на стаята му остава отворена, никога не ме е викал нощем. Разпитвала съм го, но без резултат...

На въпросите: „От какво се страхуваш? Какво пъдиш?“ детето не даваше никакъв отговор. Дали защото наистина не го знаеше, или защото се боеше да разкрие пред самото себе си ужаса, който изпитваше (тъй като по всичко личеше, че става дума за ужас)? Накрая, след като използвахме какви ли не средства (игри, рисунки и др., които впрочем Жан много харесваше), успяхме постепенно да открием какво го тревожи. Ставаше въпрос за огромен крокодил, който се приближаваше към него и се канеше да го погълне. Вероятно си го представяше много ясно, съвсем като жив...

Какъв беше този крокодил? Травмиращ спомен от анимационни или други филми? Майката, възприемана като „поглъщаща“ (въпреки че подобно тълкуване би било твърде опростенческо)? Или някое от чудовищата, населяващи колективното несъзнавано на човешкия род, следователно и на децата, бе изплувало на повърхността? Да не би да ставаше дума за кошмарен сън, от който Жан не можеше да се отърве?

В края на краищата той успя да нарисова „своето“ чудовище, да го проектира върху лист хартия, вместо да го остави да броди из дебрите на душата му.

След това трябваше да го освободим от породената от фантазма тревожност.

Психологът му обясни, че в Китай например има поверие, според което крокодилите излъчват светлина; за

други народи той е истинско божество, Владетел на земята и т. н. Запозна го - с разбираеми за него думи - със символиката на това животно. Момченцето реагира доста бурно на легендите, разпространени сред някои племена, според които тъкмо крокодилът е създал планините и долините.

После Жан ей така внезапно престана да прави онзи жест. Може да се предположи, че *положителните и съзнавани „информации“ са „размили“ отрицателните и несъзнаваните*, връщайки на крокодила неутралния образ на един от многото земни обитатели.

Да не подценяваме нищо!

При децата и най-дребните неща имат огромно значение. Затова следва да обръщаме голямо внимание на техните игри, рисунки, думи, жестове, мимики, тикове и т. н. Да се постарам да разберем какво изпитват към майка си, баща си, към другите хора. Да се вглеждаме в социалното им поведение, да се опитваме да си представим, съдейки по въпросите, които задават, какво става в несъзнаваното им. Да не пропускаме и *контекста*, в който детето казва едно или друго, да следим какво изразява лицето му - тревожност, тъга, обич, радост... Естествено, давам си сметка, че това е много трудна работа, която, повтарям, е оправдана само когато някой от фан-тазмите предизвиква несвойствено за здраво дете поведение.

Има ли смисъл?

В повечето случаи несъзнаваните фантазми са част от психичния процес и никой от тях не взема надмощие в психическия и афективния живот. Ако обаче забележим у детето състояния на тревожност или на прекалена еуфория, това е сигурен знак, че имаме работа с несъзнаван фантазъм. Тогава може да се окаже необходимо да прибегнем до помощта на „професионален психолог“, като му предоставим необходимия материал за изследване, което също е трудна работа.

Всяко съзряване, всяко развитие на човека е съпроводено от „сътресения“. Без значение дали става дума за дете или за възрастен индивид, ритъмът никога не е „плавен“. Редуват се периоди на „застой“ и на „отскок“, на вътрешни кризи и на преодоляването им. Всичко това обикновено не се осъзнава, но внася значителни промени в бъдещото ни поведение. И тъй като говорим за деца, ще приведем примера на най-разпространените „сътресения“: прохождането, преговарянето и пр. Още повече, че фантазиите не „падат от небето“, а се появяват в резултат на множество съзнавани и несъзнавани факти. Това прави задължително възможно най-пълното опознаване на живота на даден индивид (или на собственото ни минало, ако сами търсим у себе си корена на някой смущаващ фантазъм).

Чужди хора вкъщи

- *Винаги когато вкъщи влезе чужд човек, четиригодишният ми син започва да тропа с крака и да се дере. Ако човекът се доближи до мен, синът ми целият се разтреперва и напъхва в устата си петте пръста на дясната си ръка* (разширен вариант на смученето на палеца).

Дали тази майка не е била прекалено обсебваща и не е пренасяла върху детето собствените си фрустрации? Това е само едно предположение. Така или иначе, още Фройд

говореше за *страха от чуждия човек*, страх, породен от следния фантазъм:

- *Мама ще ме изостави... никога вече няма да я видя отново... чуждият човек ще ми я отнеме и ще я отведе със себе си...*

Освен това детето, както впрочем и възрастният, възприемат чуждия човек като възможен съперник и *най-вече* като лице, чиито интереси, приятелства и любов са някъде *другаде*; или по-точно в някакво *непознато и тайнствено* другаде. Той е и „чуждото тяло“, от което психиката трябва да се освободи (виж темата за „Страстната любов“).

Как да разберем дали в представите на това дете чуждият човек не олицетворява дявола? Много народи възприемат непознатия човек като странник, чиито намерения са неизвестни. Когато казваме: „Странникът винаги ще намери място на трапезата ни...“, ние си осигуряваме благоразположението на дошлия от другаде човек, умшюстивяваме го и се предпазваме от опасността, която би могла да се крие в него.

Обувката людоед

Видът на някой предмет също може да породи фантазъм. Ще цитирам тук психоаналитика С. Айзък:

Веднъж момиченце на година и осем месеца със забавено развитие на говора вижда една обувка на майка си с отпорела подметка, която шляпа при ходене. Детето се разпищява от ужас. После в продължение на седмица изпада в истерия всеки път, когато майка му обува каквито и да е обувки. Понася единствено чифт шарени домашни панто-

фи. Майката прибира ужасилите го обувки и не се докосва до тях в продължение на месеци. Постепенно детето забравя страха си и свиква с различните обувки на майката. Петнайсет месеца по-късно, когато вече е почти на три години, то уплашено пита: „Къде са развалените обувки на мама?“ За да не предизвика нова криза, майката бързо отговаря, че ги е отнесла на друго място. Тогава детето заявява: „Можеха да ме гълтнат.“

Повредената обувка действително е била „видяна“ от детето като заплашително зяпнала уста. На година и осем месеца то реагира с плач, тъй като не може да изрази с думи фантазма си. По-късно успява да стори това. От този пример става ясно, че фантазмът се появява и се възприема като обективна реалност *доста време преди да може да бъде формулиран*.

Цитираният фантазъм е, общо-взето, нормален или поне логичен - не трябва голямо въображение, за да си представим отпорената подметка и щръкналите пирони като паст и зъби на чудовище. Много зрели хора биха направили същата асоциация, ако забележеха подобна обувка в полутъмна стая: „Не прилича ли на зейнала паст?“ Какви ли фантазми им се въртят из главите?

ВЕЛИКАНИ И ЧУДОВИЩА

В зората на историята

- *Десетгодишният Жак често си говори с някакъв въображаем герой. Разказва на родителите си, че се е сприятелил с един много добър великан, който го закриля.* Не разполагам с никакви други подробности, тъй че нямам представа какъв е произходът на този фантазъм. Но той ни дава повод да поговорим за фантастичното, което може би *някога, е било* действителност или *някога ще стане* действителност - кой знае?

Като символ великанът олицетворява битката, която трябва да водим, за да разгърнем пълноценно личността си. Той е грубият, брутален и глупав инстинкт, който може да бъде победен единствено от разума и себеосъзнаването.

Но дали великаните са само символи? Дали все пак не са съществували през отдавна отминали епохи, много по-стари от паметта ни, в цивилизации, жестоко и безвъзвратно погребани от времето? Дали под нашите гори, магистрали и градове не са зарити селища и паметници от непознати времена? Върху какво ли стъпваме?

Следи от великани откриваме в приказките, митовете и легендите, в много от езотеричните и теософски предания на гърци, мюсюлмани, евреи, египтяни, на индианци, скандинавци и мексиканци, предания, от които научаваме, че някога човечеството е било напътствано от духовно извисени колоси, за които пазим само смътен спомен.

Но да оставим преданията и да споменем един странен индивид, чиито теории са доста известни. Поднасям извиненията си на тези, които ги познават. Става дума за немския инженер Хорбигер, който обяснява еволюцията на вселената и на човечеството с наличието на космически цикли. Хорбигер се отклонява от традиционната наука, като придава обективен характер на древните предания, на някои митове и теми от Библията. За нещастие той бива „привлечен“ от идеите на хитлеристка Германия и става неин научен говорител. Хитлер си служи с него, за да оправдава своята „етика“.

Няма да се спираме на теориите на Хорбигер. Най-добре е да се прочетат произведенията му, както и „Утрото на магьосниците“, където идеите му са изложени доста подробно.

Тук ни интересуват само великаните. Как са могли хората да пораснат толкова много, тоест донякъде да се освободят от земното притегляне? Кое ги е „издърпало“ нагоре? Според Хорбигер през милионите години на своето съществуване Земята на три пъти е имала луна. Всяка от тях в определен момент е напускала орбитата си и се е приближавала чудовищно близко до Земята, където се е задържала в продължение на хилядолетия - грандиозно представление на огромната сфера, която с пълна скорост се е въртяла около отдалечената само на няколко десетки километра Земя...

Главозамайващата близост на спътника, естествено, променяла условията на планетата ни. Под влияние на лунното гравитационно поле и на настъпилите мутации някои хора и животни ставали много по-високи.

Луната „всмуквала“ и океаните и те се разливали по земната повърхност. Над водата оставали единствено върховете на Андите, Тибет, високите плата на Мексико.

Великаните повеждали хората нагоре към върховете и основавали морска цивилизация, издигали колосални паметници, чиито останки и до днес са неразрешима загадка за археолози и строители.

А луната се въртяла около Земята с бясна скорост, докато накрая се взривявала. Късовете ѝ се разбивали върху планетата ни и предизвиквали невъобразими катаклизми. Тъй като вече нямало луна, земната гравитация отново се увеличавала, нивото на водите спадало, океаните се превръщали в блата, появявали се нови земи. Но цивилизацията изчезвала. Смазани от огромната си маса, великаните се израждали в опасни чудовища, а останалите хора подивявали. Нищо чудно в ония времена да е имало много човешки същества като Давид и Голиат и те да са се сражавали безмилостно.

В следващите хилядолетия нощите на Земята били безлунни. После тя успявала да

привлече нов спътник. Ето какво казва Библията в книгата „Числа“, 13/32, 33 (дали не става дума за оцелели гиганти, превърнали се в човекоядци?): „И зле представиха пред Израилтяните земята, която бяха съгледвали, казвайки: земята, която обходихме, за да я съгледаме, е земя, която изпожда жителите си; и всичките люде, които видяхме в нея, са пре-високи мъже. Там видяхме исполините, Енаковите синове, от исполинския род; и пред тях нам се виждаше, че сме като скакалци; таквиз се виждахме и на тях.“

Дали някой ден нашата луна - четвъртата според Хор-бигер - ще се доближи до нас? Дали цикличните гърчове на вселената няма да предизвикат появата на нови мутации, на нови небеса, на нови гиганти?

Абсурдни ли са народните предания и твърденията на Хорбигер? Или става дума за реалности - древни и бъдещи?

Чудовищата

Животно или човек, чудовището присъства в колективното несъзнавано на човешкия род. То е част от детските страхове и обикновено се появява под формата на фантазъм в резултат на различни травми. Да вземем най-простия пример - страха от тъмнината, населена с „потенциални чудовища“ (след смъртта на някой близък например), страх, придружен от леки халюцинации, предизвиквани от най-безобидни предмети. И да отбележим, че тези детски страхове доста често се появяват и в зряла възраст.

Чудовищата се спотайват във всяка човешка душа и обикновено представляват вътрешни сили, възприемани като опасни за живота или морала. Но чудовището има и своята положителна страна, тъй като може да се превърне в инструмент за вътрешно освобождение.

В символичен план чудовището трябва да бъде „опитомено“ с помощта на доброто, красотата, чистотата, смелостта. Да припомним ли двата класически примера на Квзимодо и Кинг Конг, победени от любовта си към беззащитна и красива млада жена (темата за Красавицата и Звяра)?

Същото се отнася и до кеча, при който имаме своеобразно противоборство между Доброто и Злото (чиста проба манихейство). Единият от борците се преобразява в зъл демон, а добродетелната публика подкрепя другия като символ на доброто. Подобна среща, проведена на разкалян терен или сред хлъзгави риби, би ни показала как много хора си представят - погрешно - човешкото несъзнавано.

Чудовището символизира също *пазителя на входа*; героят трябва да го умилостиви или да го победи, преди да проникне в забранените места и да получи достъп до вътрешната свобода и до любовта.

Така се обяснява присъствието в множество митове (между които известната легенда за Тристан и Изолда) на дракона, който героят задължително трябва да надвие.

Чудовището е и *пазител на съкровището*. И в този случай героят трябва да го победи, за да стигне до духовното и до съкровищата на душата. Да сразиш дракона, змията, крокодила, тигъра, грифона, човекоядеца означава да надмогнеш отрицателните си импулси, за да пречистиш Аза си, да го освободиш от страха. (Борбите с дракона присъстват в безброй народни обичаи. Те, естествено, вече са изпразнени от дълбокото си съдържание, а символът е изместен от обикновената алегория.)

Някои чудовища обитават *дълбоките води* (крокодилите), от които изскачат със светкавична бързина; или използват от пещерите и от *тъмните дупки* (змията) - дълбоки води, тъмни дупки = несъзнавано. Чудовището може да *погълне* плячката си, която ще се прероди за нов живот (Йона и китът).

В някои поверия чудовището се свързва с началото на света (вече споменахме за крокодила, създател на планините и долините). Крокодил-божество, крокодил-пра-отец, свещени змии, чудовища, символи на слънцето...

Най-общо, казано чудовището символизира вътрешния хаос, могъщите и

неконтролируеми сили, които съществуват у всеки от нас. Изваждането им на „бял свят“ може да ги унищожи заедно с родените от тях несъзнавани фантазми. Осъзнаем ли вътрешните си чудовища, можем да се възродим и да получим достъп до нов свят.

Малко смирение

Би било твърде самонадеяно да се опитваме да съставим списък на възможните фантазми. (Няма да е зле да пре-прочетете „Тълкуване на сънищата“, предвид тясната връзка между съня и фантазма, още повече, че тук се стремя, доколкото е възможно, да не ги смесвам.) Без преувеличение можем да твърдим, че човешкият живот е безкраен низ от фантазми (съзнавани или не), извиращи от усещанията и въображението ни. Всичко, което става вътре в нас, поражда фантазми, населени с хиляди мимолетни или трайни образи; от всяко усещане, чувство, идея бликат фантазми; всички наши спомени, разсъждения, желания, потребности, планове генерират фантазми. А какво друго, ако не фантазми са впечатленията ни от околния свят, които дължим на несъвършените си сетива и разум (виж „Изумителните пътища на новата психология“)? Да добавям ли към всичко това размислите, вътрешните монолози на изследователи, актьори, поети... или просто на обикновения човек, когато „не мисли за нищо“? Няма чет и хората, които „си говорят сами“, наум или на глас. Техните фантазми са неизброими. Човек може да „си“ говори за плановете, за работата, за страховете, за надеждите си. А дали фантазмите са нормални зависи, естествено, от качеството на породилите ги усещания и чувства. Така че фантазмите наистина управляват живота ни и малко смирение би ни се отразило добре...

Да опишем един фантазъм означава да го изразим с думи и фрази. Също както при сънищата, и тук излагаме фан-тазмената ситуация „впоследствие“, когато вече не изпитваме породилата я емоция. Подобно описание (което се превръща в най-обикновен превод или преразказ) изкривява дълбокото усещане, характеризиращо фантазма. Това „предателство“ неминуемо оказва влияние върху и без това трудното тълкуване. Тук психоанализата може значително да помогне, като превежда „между редовете“.

Един пример:

- *Често си представям как разкъсвам на парчета девойката, която обичам, и как после поглъщам парчетата Ужасяващ фантазъм. Явява ми се отново и отново като лайтмотив на обсебващата и изключителна любов, която изпитвам. Ако тази девойка ме напусне, ще умра (28-го-дишен мъж)*

„Ужасяващ“ фантазъм? Съвсем не. Вероятно е само частица от любовния „канибализъм“... (За щастие хората рядко преминават към действие под влияние на фантазмите си.)

Този фантазъм може да се изтълкува на две нива: класическо и по-„космическо“.

Оставил съм с нормален шрифт важните думи, от които става ясно, че мъжът проектира Майката (или своята

* Преводач, предател (ит.). - Б. пр.

майка?) върху любимата девойка. Да изведем основните моменти:

- *разкъсвам на парчета*: агресивен импулс, който води до:

- *поглъщам парчетата*: той желае да я „погълне“, да я вкара цялата в себе си, да я притежава напълно; иска тя да стане част от него. Това е своеобразен любовен канибализъм, доста често изразяван словесно от майки и любовници: „Ще те изям... Ще те схрускам...“

У този млад мъж имаме вероятно потребност от пълно сливане с майката, породена от чувство за фрустрация или може би от изтласкан спомен за преждевременно отбиване...

- *отново и отново*: става дума за силна емоция, заела централно място в душата на мъжа, който несъмнено е преследван от изпитвани някога фрустрации и страхове, свързани с майка му (и впоследствие с другите жени);

- *изключителна любов*: все същото желание да притежава изцяло, дори да унищожи любимата, за да засили чувството си, че съществува;

- *ме напусне*: това е - пренесен в зряла възраст - страхът на всички деца: да не бъдат изоставени от майка си, да не останат сами на света. При детето страх от изоставяне

може" да появи дори ако майката просто е излязла от стаята. А малко ли са съпрузите, които изпитват същото чувство, когато се приберат и намерят къщата празна? Или когато жена им е на среща с приятели? Детето често преодолява страха си от изоставяне чрез смучене на палеца (вариант на майчината гърд, която му действа успокояващо) или чрез автоеротични игри. *Смученето на палеца* дава на детето фантазменото усещане, че майка му се е върнала и отново му принадлежи.

- *ще умра*: ако майка ми изчезне, ако остана съвсем сам, няма да мога да живея в този враждебен свят, в който съществувам само благодарение на нея...

Излишно е да повтаряме, че тези фантазми (както и всички останали) не се появяват отникъде. Те съществуват в психиката ни (и заедно с нея) във всеки миг от живота ни и много често - прекалено често - поражда у нас чувство за всемогъщество. Всеки наш импулс, изразен чрез фантазъм, обикновено бива усетен (съзнавано или не) като *осъществяващ се в действителност*; защото всички познаваме силата на чувствата и на поривите. Въпросът е „нормалният“ зрял човек да съумее да не прекрива границата, разделяща емоцията и потребността от постъпката, която би могла да ги изрази.

Към горното тълкуване следва да добавим и потребността от „сливане“, изпитвана в любовта; при този млад мъж става дума за желание да „се превърне в едно цяло“ с обичаното същество (годеницата му, проекция на Майката); *само така той би могъл да се върне към единството, изгубено още в началото на света* (виж главата „Любовта“).

ФАНТАЗМИТЕ, ПОРОДЕНИ ОТ ЧУВСТВО ЗА МАЛОЦЕННОСТ

Чувството за малоценност е толкова разпространено, че от него се раждат безброй фантазми. Невъзможно е да се спрем на всички, затова ще се задоволим с някои основни.

фантазми за могъщество и слава

- *Някой от любимите ми фантазми? Аз съм прочут художник. Представям си, че се намирам в елегантна приемна, всички ме ухажват и се възхищават от мен. Шепна си думите, които ми казват, и собствените си отговори. Понякога дори изразявам с мимика моите и техните жестове...*

Истинският живот на този мъж е еднообразен и унил, доминиран от чувство за провал, което той компенсира във въображението си с гореописания фантазъм. Кой може да ни каже дали подобни „сценарии“ не му помагат да живее и дали фантазмът не разкрива онова, което е можел, но не е успял да бъде?

Героични фантазии

Към тази група спада темата за Спасителя и за Непобедимия герой.

- *Представям си, че съм лекар в бедна област с развита престъпност, но местните хора ме обичат и ме пазят. Работя денонощно, лекувам хората. Благодарение на мен областта процъфтява...*

- *Най-честият ми фантазъм? Аз съм герой от войната, известен с почтеното си отношение към неприятеля. Представям си, че попадам в плен и врагът учтиво ме поздравява, проявява уважение към мен и спящо се доверява на думата ми. Бих могъл да направя цял филм от подобни фантазми!*

- *Трудно ми е да разказвам фантазмите си, толкова са неустойчиви. Спохождат ме главно вечер, след като си легна. Представям си, че съм герой във всички възможни варианти: най-често съм на бойното поле, предвождам войниците си в атака, спасявам бойните си другари, съвсем сам вдигам във въздуха танкове, след това има военна церемония, на която ме награждават. Нужно ли е да споменавам, че цялото ми същество взема дейно участие във всяка сцена?...*

фантазми за бедност и нищета

Те са отрицателният продукт на чувството за малоценност. Всички афективни ситуации - неуспехи, бедност, катастрофи, загуба на скъпи хора, самоубийствени пориви, принуди, унижения и т. н. - могат да породят такива фантазми.

- Представям си, че съм станал скитник, отхвърлен от всички...
- Представям си, че съм обядял. В коледната вечер стоя пред един ресторант и гледам как хората вътре се тъпчат с храна...
- Бродя из улиците, хората ме сочат с пръст. Някакъв мъж се приближава и ми предлага покровителство, пари и положение. Най-сетне оценяват качествата ми...
- Женен съм, имам две деца. Но непрекъснато предъвквам един и същи фантазъм в различни варианти. Представям си, че жена ми и децата са загинали при катастрофа. Получава се цял сценарий - погребение, завръщане в опустелия дом. Напускам всичко - дом, работа...
- Често се виждам изоставен от всички... (В детството си този мъж непрекъснато се боял, че майка му ще го изостави. По-късно започнал да изпитва „страх да не изостави майка си“, като се ожени например.)
- Обичам филмите на Чарли Чаплин. Нали се сецате? Там, където се отдалечава по пътя с младомомиче. Или когато се влюбва в спяща девойка. Отъждествявам се с него, започвам да фантазирам...

фантазми за самоубийство

Те са много и понякога изразяват желание за мъст или шантаж.

- Често си представям, че се самоубивам, като най-много ме поразява болката, смайването и угризенията на близките ми, които не са били достатъчно внимателни към мен приживе. Това е един сладко-горчив фантазъм...

Нека отбележим, че всички видове фантазми могат да бъдат и несъзнавани. Човек мечтае „вътре в себе си“, без да знае, че мечтае; фантазмите могат да повлияят на телесното му поведение, на начина му на изразяване, на търсенията и вдъхновенията, на плановете му. С други думи, целият му живот (физически и психически) може да бъде обусловен от несъзнавани фантазми.

фантазми за невидимост

Да ставаш невидим, когато ти се прииска, е много стара човешка мечта. Тя ни позволява да насочваме въображението си към неща, които невинаги сме готови да признаем. Киното, телевизионните сериали доста са експлоатирали тази тема.

Предлагам ви един най-обикновен фантазъм от този вид:

-Изобретил съм малък джобен апарат. Натискам едно копче и ставам невидим.

Превръщам

се в Арсен Люпен, в хотелски апащ, крада в казината, но единствено от богатите. Стоя само на няколко крачки от хората и наблюдавам как изпадат в паника, без да ме виждат...

Желанието да си невидим е желание да извършиш невъзможното. В него откриваме темата за „героя“ (Арсен Люпен - Спасителя), но и множество отрицателни тенденции, например комплекси, изтласквания. Невидимият може да се отдаде безнаказано на различни осъдителни действия: воайорство, изнасилване, отмъщение. Станем ли невидими, нищо не ни пречи да се подиграем на Бащата-Полицай, да се изтръгнем от „майчиното“ наблюдение и т. н.

Понятието „невидимост“ предполага съществуването на някаква *тайна*. Притежанието на тайната поражда у нас усещане за могъщество, за власт, за самотно величие. Дава ни увереност, че сме „различни“ от другите, че стоим над тях. Към темата за невидимостта спада и желанието да *правиш нещо скришом* - да не те виждат, да не те наблюдават (кой да не те наблюдава?), да не даваш обяснение на никого и т. н. И ето го отново „героя“ - принадлежиш към „друг“ свят, неподвластен на обичайните правила. В многобройни фантазми хората се изживяват като *тайни агенти*, като влиятелни членове на някаква *секта*...

Ще цитирам още един фантазъм, в който е намесен Люпен.

Вместо мастурбиране

38-годишен мъж споделя, че е обсебен от образа на Арсен Люпен:

-Непрекъснато фантазирам на тази тема. Отново и отново препрочитам книгите на Мо-рис Льоблан, не изпускам филм, разказващ за подвизите на Люпен. Опитвам

се да се държа освободено и небрежно като него, внушавам си, че съм неуловим... Този герой постоянно присъства в мислите ми, като фикс-идея. Представям си безброй ситуации, в които постъпвам като него; представям си как разигравам полицията, която напразно ме издирва, как вътрешно се надсмивам над приятелите си, които говорят за приключенията ми, без да подозират, че съм на две крачки от тях. Във фантазиите си ограбвам най-богатите и раздавам плячката на бедните. В живота се преструвам на загадъчен, давам си вид, сякаш съм извършил големи дела, но никой никога няма да узнае!

Някои асоциации на този мъж, свързани с Арсен Люпен:

- Тайна. Никой да не успее да те пипне. Подозиран без никакво доказателство. Елегантност. Освободеност. Да си вършиш работата сам и без много шум. На всички да покажеш среден пръст.

На кого всъщност „да покажеш среден пръст“? На полицията, тоест на бащата или на майката. И да си свършиш работата „сам и без много шум“. Не напомня ли това за юношеското мастурбиране, за страха „да не те пипнат“ и за удовлетворението, че никога не успяват? Колкото до показването на „средния пръст“ - вулгарен жест на злорадство, тук положително става дума за фа-лически символ.

Мъжът добавя:

- А и неизменното усещане, че „съм ги прекарал“!

фантазъм за изчезване

- Представям си, че съм изчезнал, виждам плачещи хора, съсипани от мъка. (Потребност да бъде оплакван, съжалявай, неистова потребност да бъде признат.)

-Представям си, че отивам в друга държава. Не съм оставил никакъв адрес, изчезвам завинаги. Фантазирам как ме търсят навред[^] тропат по вратите на съседите, но никой не знае къде се намирам. (И в този случай имаме потребност от признание, желание да съжаляват за него. Може би и желание да отмъсти на майката и на обществото.)

- Често си въобразявам как съм си сменил името и физиономията, как съм се преобразил напълно... (Като всеки фантазъм и този трябва да бъде тълкуван въз основа на цялата история на човека. Става въпрос вероятно за разновидност на фантазма за невидимост.)

Да си представяш, че си сменяш името или физиономията, означава, че искаш да се завърнеш към анонимността, да изчезнеш безследно и да потърсиш абсолютното, да отхвърлиш привидното и да възстановиш единството на Аза си - това, естествено, в идеалния случай.

фантазмите за изчезване могат да свидетелстват и за чувство за вина - никой да не се занимава с теб, на никого да не даваш обяснения. В архивите си имам разкази за подобни фантазми - мечтателят си представя как тръгва с някакъв цирк, с цигани, скитници, без да остави никакви следи.

Тревожност и изчезване

- Изпитвам истински ужас при мисълта, че някое скъпо за мен същество може тайнствено да изчезне; представям си въображаемите му мъки - как лежи някъде ранено, на някое пусто и непристъпно място, как крещи, но никой не го чува, как страда от глад, от жажда... с една дума, пълен ужас. После усещам, че самият аз пропадам в пукнатина или се изгубвам в планината; знам, че никой никога няма да разбере какво се е случило с мен... Този фантазъм е толкова силен, че едва успявам да го прекъсна...

Освен ужаса от изчезването на близко същество, този фантазъм несъмнено разкрива дълбок страх от живота и смъртта.

ЛЮБОВНИТЕ ФАНТАЗМИ

Налага ли се да припомним, че те са практически безброй? Съпътства ги цяла гама положителни или отрицателни чувства (виж „Тълкуване на сънищата“).

-Когато съм сам, „й“говоря на глас. Водя с нея безкрайни разговори. Въобразявам си какво лине-сам се прегръщам, представяйки си, че я притискам до себе си, виждам така ясно всяка сцена, че започвам да я усещам физически. Стискам възглавницата,

която се превръща в „нея“, покривам я с целувки, шепна ѝ страстни думи. Представям си учудването ѝ, възхищението ѝ от моята любов. Ужасно е глупаво, нали?

Кой влюбен не е правил това? Тези фантазми са съвсем обикновени, при тях любимото същество като че ли действително присъства.

- *фантазмите ме завладяват, където и да се намирам. И почти винаги се въртят около жените и идеалната любов. А съм женен от петнайсет години и имам щастлив брак. Най-често си представям ласки, които нямат нищо • общо с обикновения секс. Няма нужда да ви казвам, че поддържам тези фантазми с почти религиозно чувство...* (45-годишен мъж)

Това е фантазъм за безкрайна любов, за самоединение чрез сливане със своя женски полюс (виж по-нататък главата „Анима“).

Отсъствие

- *Мечтите ми се въртят около любимата жена, която си отива. Появяват се различни образи: влак, гаров перон. В зависимост от дните променям историята. Понякога става дума за жена, която няма да видя повече, която си отива завинаги; тогава ме изпълва огромна тъга или поне се преструвам, че е така. Друг път пристигам тичешком на перона и оглеждам притеснен вратите на вагоните, докато влакът бавно се отдалечава. Или пък любимата жена слиза от влака и се хвърля в прегръдките ми...* (27-годишен мъж)

Среща

- *Винаги става дума за жена. Търся я. Виждам се как я чакам на улицата, седнал в колата си. Или пък заставам пред дома ѝ и чакам да се прибере. Когато я видя, тръгвам към нея. Преструвам се на учуден, след това на очарован...*

Отрицателни любовни фантазми

И такива има - садистични, мазохистични, канибалски, породени от страх от отхвърляне, от мъка по отсъстващия, от омраза, от безразличие, свързани с желание за мъст...

- *Най-честият ми фантазъм? Опитвам се да се покажа безразличен към жената, която ме обича. Отлично си представям целия театър: тя страда, плаче, сама е в дома си; съсипана е напълно, а аз изпитвам някакво горчиво удовлетворение...*

Страх от изоставяне? Вероятно, но на какво се дължи? Потребност да причини страдание, да убие „Майката“? Да изостави и да унищожи Майката, проецирана върху жената? И в този случай е необходимо да познаваме целия живот на мъжа. Но можем да сме сигурни, че отнякъде ще изплува сянката на една обичана и мразена майка.

- *Често отвратен си въобразявам как дефеки-рам върху някаква жена. Образът само за миг преминава пред очите ми, прогонвам го, но той се завръща след десетина секунди...*

Любов с обратен знак? Но все пак любов. В света на малкото дете екскрементите обикновено са „подарък“, който то смята, че прави на майка си. Чрез тях изразява любовта си към нея. В определени моменти - при промяна в настроението, придружена от непредвидимо чувства на враждебност към майката или към родителската двойка - то несъзнателно желае да „елиминира“ майка си. Тогава изпращанията се превръщат в средство да се разочарова, да се „унищожи“ майката. Понякога детето упорито отказва да се изходи (за да не достави удоволствие на майка си, да я накара да страда, да ѝ отмъсти). Някои малки деца започват да плачат още при вида на гърнето, което ще им помогне да изпълнят „задачата“ си.

Ето как чрез фантазъм, директно произлязъл от не-съзнавани спомени, този мъж усеща изпращанията и като нещо добро, и като инструмент за унижение, за омърсяване и за символично унищожение на Жената (= Майката). Но за да определим истинското му значение, е необходимо да изследваме детството му.

Някои отрицателни любовни фантазми са свързани със страх от остри предмети (игли, ножове и под.), от изнасилване и т. н.

- *Всеки път, когато видя нож, за миг пред очите ми преминават кратки, но ясни картини: забивам ножа в тялото на... (жена ми, годеницата ми, майка ми, детето*

ми...)

Да си кажем още веднъж, че за щастие подобни фантазми не тласкат човека към действие!

Стереотипно тълкуване?

Тълкуването, свързано с образа на Майката, е толкова разпространено, че имаме пълното право да проявим известен скептицизъм. Не става ли дума за обяснение, превърнало в стереотип една непълна, макар и неизменно потвърждавана от наблюденията истина за отношенията между детето и майката?

Не е необходимо да се разпростираме върху „симбиозата“ между майката и малкото ѝ дете. Книгите по психология изобилстват от информация по въпроса. Можем все пак да се запитаем: съществуват ли други възможни тълкувания на фантазмите, свързани с „унищожаването на майката“? Най-вероятно. Но в крайна сметка *всяка проява на любов* (здрава или болезнена, положителна или отрицателна) говори за несъзнавана потребност от сливане с Другия, за завръщане към първичното единение.

фантазъм за омагьосване

- Често се виждам как приготвям магическо питие, дори си представям, че съм свръхнадарен медиум, после фантазмът се променя: изобретил съм лъч и го насочвам към някаква снимка. Всичко това е предназначено да привлича жените; виждам ги във въображението си как идват към мен, движейки се като сомнамбули, като омагьосани...

Магията е действие, насочено срещу здравето, чувствата, собствеността на даден човек. Правят се магии и се развалят магии за хора, животни, къщи, предмети. Някои вярват в магии за любов или омраза, извършени чрез някакъв предмет (статуетка, набодена с карфички, любовни питиета, снимки и пр.). Магиите могат да се тълкуват от всяка гледна точка - психологическа, психоаналитична, психиатрична и т. н. При магиите за любов или омраза става дума за „операции“, предполагащи наличието на „резонанс“, на връзка между визираното лице и използвания предмет. Ще цитирам един текст на Мари-ан Верной:

„Във всички описания на магии фигурират предмети, които по нещо напомнят за преследваната цел. В Египет например, още преди построяването на пирамидите жреците използвали осъдени статуетки, на които слепвали устните, преди да произнесат заклинанията си -целта била да се запушат устата на злодумците. (...) При правене на магия за стабилност на държавата се използвал скъпоценен камък, върху който имало гравирани четири стълба. Всеки народ притежава собствен и учудващо неизменен набор от предмети. (...) Във Франция осъдената или дървената статуетка, както и рисуваното изображение, присъстват в магиите от средновековието до наши дни.“

Понастоящем - прогресът задължава - снимката се смята за „двойник“ на лицето, обект на магия, филмите за „черна“ магия ни показват ритуали, в които се използват косми от главата, изрезки от нокти, кръв; все „апетитни“ подправки на тайнствени отвари, забърквани в сумрачни подземия.

Тези дейности предизвикват всякакви реакции - от сляпо доверие до пренебрежително свиване на рамене. Ще се смаете обаче от факта, че в нашия свят гъмжи от „магьосници“, заклинатели, вещици и други „влъхви“, които практикуват както в най-затънтените селца, така и в центъра на модерните градове.

Вярно е, че всеки човек - никой от нас не е застрахован - може да се поддаде на древните страхове, на потребността си да вярва в магически сили, в мистериозни ритуали, в заклинания, изпъззели от далечни епохи. Вярно е също, че уморените души лесно попадат в клопката на ирационалното, че един смътно проблясващ лунен лъч може да накара да повярват в поредното „чудо“ хиляди хора, тласкани от образите на богове и демони, неизменно присъстващи в архаичното колективно несъзнавано. Надежда, алчност, любов, омраза - търгащите на човешки души винаги ще са на ход...

СЕКСУАЛНИТЕ ФАНТАЗМИ

Съзнавани или не, те са легиони и са израз на стремеж към афективно единение (нормално или патологично) с

другия.

Да си припомним, че сексуалността и афективността се едно и също нещо, че качеството на сексуалността пряко зависи от качеството на афективността; докато гениталността се отнася само до физическите нагони и потребности. Човек може да има мощна афективност и слаба гениталност или обратно - силна гениталност и бедна афективност. Всичко зависи от емоционалното и духовното му равнище.

„Качеството“ на сексуалните фантазми е съобразено с индивидуалните особености на всеки. „Героите“ им са жени или мъже, въображаеми или не, сюжетите им включват спомени, филмови сцени, неосъществени желаниа, непостижими идеали...

Става дума за истории със сексуално съдържание или за патетични любовни ситуации - фантазми за изоставяне, раздяла, отсъствие, завръщане и т. н., които се прожектират във въображението като филм. Много често сценарият предвижда автомилувки, с които „ни обсипва“ роден от въображението ни човек. А какво да кажем за фантазмите на тези, които си мислят „за някой друг“ по време на полов акт с партньора си?

Всичко върши работа...

Най-много изтласквания и комплекси са свързани с генитално-сексуалната сфера. Оттам и хилядите възмож-

ИЗ

ни фантазми, плод на недобре преживяно юношество, на непризната или изтласкана хомосексуалност, всичко това често оцветено със садизъм, мазохизъм, фетишизъм и т. н., подхранвано от вестникарски истории, публикации в списания, романи, от киното и видеото (романтични филми, порнографски филми, филми за насилие, филми на ужасите...). Съществуват всякакви фантазми, каквито можем да си представим - просто защото си ги представяме.

Сексуалните фантазми могат да са еднократни, да се повтарят, да бъдат натрапливи. Те винаги ангажират цялата афективност и до голяма степен я обуславят.

АНИМА И АНИМУС

Както знаем, тези две понятия от психологията на Юнг са толкова важни, че не бива да ги използваме над път и под път и да обясняваме с тях всичко, дори необяснимото.

Да си припомним:

- Анимата е „душата“, ядрото на дълбинното женско начало;
- Анимусът е „душата“, ядрото на дълбинното мъжко начало.

Анимата заема поне три четвърти от несъзнаваното на човека; но понеже жената по самата си същност е Анима, то Анимусът заема, да кажем, една трета от нейното несъзнавано.

Анимата, това е сборът от възможностите на женския полюс у мъжа; Анимусът е съответно сборът от възможностите на мъжкия полюс у жената.

Началото

Анимата и Анимусът

- **ни формират** още в детството само чрез присъствието си в нашето несъзнавано. Те образуват афективната страна на личността ни, обуславят ежедневно ни поведение, мислите, постъпките, нормалното или патологичното ни въображение;

- **ни информират**. Те всъщност са основният ни източник на вътрешна информация. Без преувеличение можем да кажем, че мъжете и жените се подчиняват на заповедите на своите Анима и Анимус;

- **ни деформират**, доколкото самите те са деформирани. Изключително рядко се случва Анимата и Анимусът да се интегрират хармонично в личността.

Съдбата на Анимата зависи на първо място от афективните отношения между момчето и майката (огромен е броят на погълнатите от имагото на майката Ани-ми). Но тя се определя и от връзката му с бащата, както и от отношението на последния към жената и женствеността.

Развитието на Анимуса се обуславя от отношенията на момчето с бащата, но и от връзката му с майката, чието отношение към мъжете и мъжествеността му служи за пример.

В западното общество женският полюс у мъжа (Анима) обикновено бива

пренебрегван, отхвърлян, изтласкван в името на криворазбраната мъжественост, налагана от мъжката агресивна, състезателна, убийствена и в края на краищата вледеняваща душата цивилизация. Поради това мъжката съзидателност най-често се задоволява със социалния и финансов успех и извежда мъжа на афективна магистрала, която не води доникъде, освен до едно окончателно крушение, лишено от каквото и да е вътрешен живот.

При жената мъжкят полюс (Анимус) е белязан с чувство за вина, тревожност и изтласкване на чувствата, също последица от западната цивилизация, която векове наред е отреждала на жената статус на недоразвито същество.

„Шансът“ на жената е, че няма нужда да търси своята Анима, тъй като тя самата е Анима (стига тази нейна част да е в добро състояние).

Безумната гонитба

Веднъж погребал своята Анима, мъжът започва да я търси вън от себе си. Така се оказва въввлечен, съзнателно или не, в гонитбата на идеализиран или утопичен образ на жена, на сродна душа, която да е огледалният му образ и с която да преоткрие изгубената си цялост.

Търсенето му е толкова по-упорито, колкото е по-несъзнавано. В мечтите, сънищата, фантазмите си мъжът преследва призрачната жена, която непрекъснато му се изплъзва. Обикновено човек не осъзнава, че е стеснил, че е осакатил личността си, като е отхвърлил един от полюсите на своето несъзнавано. А тъкмо това стесняване е „противоестествено“, тъй като всеки от нас притежава важни хормонални характеристики на така наречения „друг пол“. *Когато изтласкваме другия пол, ние се самоотричаме и живем само с едната половина от личността си.*

И така:

- **При мъжа:** Анимата е (не *представлява*, а *е!*) неговият вътрешен мир, неговата съзидателност, дълбинната му интелигентност. Усещана положително или отрицателно, тя автоматично се проектира върху представата му за женствеността - благотворна или ужасяваща, достойна за обич или вдъхваща страх, даряваща живот или отнемаща живота. Ето как мъжът се люшка между образите за жената-Слънце и жената-Нощ.

И как, без да си дава сметка, несъзнаваните фантазми направляват съществуването му.

- При жената: и тя търси сродната душа, но на мъжа-баща, на идеализирания мъж, на брата. Нормално или не, това търсене ражда фантазми за мъже покровители, за герои, но и за мъжественост с обратен знак - опасна, кастрираща, насилваща. Но по принцип Анимусът на жената е полюсът на творчеството, на есктравертното разгръщане на личността, на действителното себераздаване. Търсенето на външен Анимус е до голяма степен несъзнавано и предизвиква *привидно* волеви действия, мечти и фантазми за успех или за провал, за социални проекти, за героични постъпки, но и за кастриращо и агресивно поведение спрямо мъжете.

Освобождаването на Анимата и Анимуса

След като Анимата и Анимусът съставляват голяма част от несъзнаваното и на мъжа, и на жената, става ясно, че изваждането им от строя може да превърне личността в истински хаос от неорганизирана, но действена енергия, която обуславя три четвърти от постъпките ни.

Тази затворена енергия може да се сравни със „супата“ от елементарни частици - протони, неутрони, електрони, фотони, неутрино... - които в началото на нашата вселена безразборно са се носели в пространството и от чиито „случайни“ сблъсъци са се образували атомните ядра; така и несъзнаваните фантазми се раждат от мъртвото вълнение на изтласканите Анима и Анимус.

Как да постъпим, за да издигнем Анимата и Анимусът до съзнанието си и да ги превърнем в част от личността си? *Как да ги разпръснем* в организма си и да почувстваме действието им?

На първо място, като се научим да разпознаваме мъжките и женските елементи у всеки от нас - елементите, които правят мъжете и жените потенциално дву-полови.

Истината е, че ние не си даваме сметка - дори умозрително - за един биологичен факт: двойните ни полови характеристики, които придават относителност на афективната и сексуалната природа на всяко човешко същество.

Ако не се лъжа, физикът Жак Бержие беше казал: „*Няколко атома водород върху една молекула стерол са достатъчни, за да разделим половете.*” Но твърде много хора предпочитат да не забелязват тази проста биологична истина в желанието си да се нагодят към западната цивилизация, която също нехае за двуполовостта на живите организми.

Нужно ли е да цитираме Кришнамурти: „*Добре изграден ум е умът на мъжа и жената, а не на мъжа или жената.*”

Не е лесно да анализираме човешкото поведение, което непрекъснато се колебае между мъжкото и женското, линейното и овалното, социалното и дълбоко съзидателното, повърхностното и задълбоченото, потенциалното и действащото. Не е лесно и да „хванем спатиите” на онези фантазми, които уж съзнаваме, но без да си даваме сметка каква поразителна информация за двата полюса крият. Не по-малко трудно е да си припомним и да изпитаме отново „някогашните” усещания (свързани с афективните отношения с майката и бащата например), както и стотиците постъпки, които те са предизвикали и продължават да предизвикват. Трудна работа е и да се освободим от вече споменатия страх - страха да се променим в очите на другите. Ще цитирам тук Жан Жиро-ду: „Човек не може да промени миналото и душата си тайно от съседите.” И наистина, хармоничното вписване на Анимата и на Анимуса в личността предполага известна *маргиналност* на духа, възприемане на нова гледна точка, отърсване от старите предразсъдъци, според които всеки пол е застинал в една-единствена роля; предполага също да направим преоценка на личността си, като осъзнаем цялата нелепост на поведенията, определени като „мъжки” и „женски”.

По-разпространени фантазми, предизвикани от Анимата и Анимуса

Нека първо уточним, че фантазмите непрекъснато лъкатушат между двата полюса. Делим ги на два вида за удобство.

Фантазми, предизвикани от Анимата

- **фантазми за самоубийство:** могат да означават непреодолимо влечение към смъртта-възраждане и желание за връщане към майката-закрилница; но и - с отрицателен знак - за връщане към майката-унищожителка.

- **фантазми за обожание или за унищожение** на майката и на женствеността, за обожание или унищожение на жената; тук влизат садистичните фантазми, фантазмите за изнасилване и т. н.

- **Вдъхновяващи фантазми:** в преобладаващата си част те са определено положителни; от тях се раждат поетични и музикални творби, научни открития.

- **фантазми на двете крайности:** често пъти несъзнавани, те се състоят в „предъвкване” на един и същи сюжет с преминаване от любов към омраза и обратно.

- **фантазми със символи:** в тях фигурират добри или лоши чудовища, блата, езера, нощни градове, сняг, планини и т. н. (Виж „Тълкуване на сънищата”.)

- **фантазми, свързани с детството:** тук се появяват, естествено, майката, домът, гледки и лица от детството...

- **фантазми, свързани с идеалната жена,** която може да бъде изцяло измислена.

- *Често си измислям някаква жена. Бавно я „сглобявам”, като заемам части от известни кино-артистки: лицето на... краката на... ръцете на... Променям външния ѝ вид според сюжета - запознанство, внезапно влюбване, голяма любов. Мечтая си по поръчка, ако може така да се каже...*

Фантазми, предизвикани от Анимуса

Както вече казах, те са по-слаби от тези на мъжете по простата причина, че Анимата (самата жена) рядко присъства в тях. Това са фантазми за активно съзидание, за социални успехи; фантазми, които изразяват потребността на жената да бъде забелязвана, да ѝ се възхищават, да я обожават; фантазми за шикозни дрехи, подхранвани от телевизионните сериали, фантазми за външна изява; но и такива, в които се появяват мъже в ролята на покровители или любовници, опасни или

разрушителни мъже, както и изразяващи агресивност, омраза към мъжете и т. н.

фантазъм за смърт-възраждане

Това е необичаен фантазъм, от който ще приведа един пасаж.

Става дума за 34-годишен мъж, който изпитва странна любов към лодките, макар да няма никакъв опит в управлението им.

- *Представям си, че съм на някаква платноход-ка, която се носи по моретата към края на сее-*

та. Това е пътуване без начало и край. Чувам гласовете на китовете - омагьосващ зов, имам го на запис. Небето и морето се сливат. Внезапно китовете се превръщат в сирени - или поточно така силно желая да ги превърна в сирени, че успявам. Плавам към тях, а те се отдалечават от мен. Изпитвам фантастично усещане за вечност, вече не съществувам, навлязъл съм в друго измерение... Всеки път излизам от този фантазъм изпълнен с енергия, която ме преобразява.

Какво виждаме тук?

- *Неопределено дългото или безкрайно плаване, пътешествието към други брегове. Платноходката напомня лодката, която в много митологии пренася душите на покойниците в отвъдното.*

- *Мистичността на „пътешествието“: платноходката се е отправила към неизвестното; морето и небето се сливат, мечтателят има чувството, че се разтваря в тях.*

- *Гласовете на китовете: възможно е древните мореплаватели, заплени от тези гласове, да са вярвали в зова на сирените. Налице е усещането за поглъщащата Анима, за вечната и недостижима жена, която открай време привлича мъжете. Китът олицетворява също добрия дух, който изтръгва мъжа от опасното море и го повежда към спасението и безсмъртието. Нали в една от южновьетнамските легенди тъкмо китът донася детето-спасител, което освобождава света от злото? -Мореплавателят се е насочил към „края на света“: усещане за спряло време, за вечност, за смърт. Усещане за възраждане в някакво „другаде“, достъпно единствено за любовта.*

В този фантазъм мечтателят умира за самия себе си. Преобразява се. Освобождава се от правилата и ограниченията и прониква в напълно непознати за всекидневните светове. Изгаря от невъзможна любов и иска да се възроди във вечност, която да подпечата новата му съдба. За съжаление всеки път отново се връща към обикновения си живот. Дали не става дума за компенсаторен фантазъм? Много е вероятно, но не е ли по-важно това, че този мъж предугажда възможното съществуване на друго душевно измерение?

ФАНТАЗМИ ЗА КРЪВОСМЕШЕНИЕ

Кръвосмешението - обект на пълна забрана в нашите общества - може да се разглежда от множество гледни точки. *Като всеки вид любов*, то също е имало символно значение, което впоследствие се е разпаднало на хиляди форми - от областта на фантазмите или на реалността. *Но несъзнаваната тенденция е винаги една и съща.*

Инцестът представлява любов към собственото отражение. Ето един пример: кръвосмесителната любов на Зигмунд и Зиглинде във „Валкюриите“ на Рихард Вагнер. *„В потока зърнах собствения си лик... и сега ти ми го препращаш...”*

Тези думи са израз на инцестна любов, придружена от любов към самия себе си, към собствената личност, видяна в огледало. Става дума за вид нарцисизъм (като при всяка любов).

Кръвосмешението и митологията

По своята същност кръвосмешението е съюз между подобни. То присъства в отношенията между боговете в много митологии. Наблюдава се при фараоните и кралете, както и в някои затворени кръгове, които искат да запазят господството си в обществото (ще видим това по-нататък, когато стане дума за „затворените“, афективно деградирани семейства, в които тайно се практикуват всякакви форми на кръвосмешение - милувки, опипване, полови контакти и пр.).

За да остане вярна на върховния символ, Изида се омъжва за брат си Озирис. Инцестът се среща и в митовете на инките, гърците, египтяните, ирландците... Свещената книга на маздеистите „Зенд-Авеста“ препоръчва бракове между кръвни родственици, за да се увеличи приликата с боговете. („Ние си приличаме по кръв; като смесим кръвта си, ще станем единствени по рода си.“)

Известно е колко разпространени са интимните връзки между брат и сестра, върху които не тегне толкова категорично табу, колкото върху отношенията между родители и деца.

Всъщност човешкото обещание се основава на възбраната - социална и медицинска, - наложена върху кръвосмешението между сина и майката (всеизвестната Едипова тема). Благодарение на тази възбрана животинското у човека е изместено от „цивилизовано“ поведение.

Всеобщото изкушение

За *психоанализата* кръвосмешението представлява универсално сексуално „изкушение“, изтласкано под влияние на табуто. Става дума за нормално влечение между разнополови индивиди, което се натъква на забрана. Еди-повият комплекс (син/майка) и комплексът на Електра (дъщеря/баща) очевидно стоят в основата му. Тези комплекси са една съвсем естествена (и дори полезна) фаза в развитието на момчето и на момичето.

Но ако това влечение е нормално в детството и в юношеството, то *фиксацията* му в зряла възраст води направо до невроза.

Съществуват безброй начини за „симулиране“ на инцест и това е напълно обяснимо, като се има предвид всеобхватността и силата на олицетворявания от инцест почти „космическия“ съюз. Като симулиране на кръвосмешение може да се изтълкува поведението на момиченцето, което прави всичко, за да се хареса на баща си, да го прелъсти, да пробуди интереса му. Известен е съзнания или несъзнаван фантазъм на дъщерята, която иска да има дете от баща си.

Инцестно, но „в обратна посока“, е и поведението на майката, която прекалено обожаваш сина си, или на бащата, насочил цялото си почти любовно внимание към дъщеря си за сметка на собствената си съпруга. Подобни симулации са в границата на нормата при условие, разбира се, че не се стига до преминаване към действие. Можем да си представим колко фантазми раждат подобни влечения, усещани като забранени и поради това изтласквани.

Друга симулация: у някои племена оранта се възприема като *оплождане на майката-земя*. Това също е инцестна практика, но в магическия смисъл на термина.

Виждаме, че идеята за кръвосмешението се развива в низходяща градация:

- „мистичен“ произход, символизиращ съюза между боговете;
- обект на социална и медицинска забрана;
- инфантилни фиксации;
- невроза в резултат на изтласкване;
- афективна, тоест сексуална и генитална перверзия;
- полуживотински форми.

Кръвосмешението в някои „затворени“ семейства

Да си припомним казаното по-горе: в митологията се говори за родове, в които се смята, че кръвосмешението е начин за повишаване на могъществото.

Кръвосмешение в най-низките му форми, „симулирано“ или истинско, се извършва в някои „затворени“ семейства (в афективния смисъл) - естествено, тайно от всички. То се изразява най-различно, като се започне от подозрителни ласки между бащата и дъщерята или между майката и сина, пораждащи съответните отношения, и се стигне до опипване в гениталната област и инцестно изнасилване, разрушително за личността.

Последният вид инцест е дело на индивиди с ограничена или инфантилна психика, със забавено психологическо, афективно или умствено развитие, които нерядко са убедени в своята невинност. Да отбележим впрочем, че принадлежността към

„почтено" семейство не предполага непременно здрава афективност. Социалното положение също няма нищо общо. Всичко е въпрос на вътрешна нагласа, не на външни условия.

И още веднъж: това бедствие на големия град - изнасилването по нощните улици, в паркове и градини - не е ли всъщност унищожаване на образа на Майката¹?

Ще цитирам един пасаж от Юнг:

„Ако се придържаме към обективното знание и се абстрахираме от сантименталната стойност, която придаваме на нещата, ще съумеем да хвърлим мост над пропастта, разделяща нашата епоха от древността, и с учудване ще установим колко актуален е Едиповият комплекс. Да не подценяваме значението на това впечатление: знанието всъщност ни показва, че елементарните човешки конфликти не зависят от пространството и времето. Това, което е изпълвало сужас древните гърци, съществува и днес. Трябва само да се откажем от илюзията, че сме по-морални от тях, и да си припомним неразривната ни връзка с техния свят. Пред нас се разкрива непознат досега път към душата на античността - обшият път на дълбокото съпричастие и на интелектуалното разбиране. Изследвайки субструктурите на собствената ни душа, можем да обхванем живия смисъл

на античната култура, да излезем от собствената си сфера и да застанем на стабилна позиция, от която да сме в състояние да възприемем обективната истина. Поне това е надеждата, която ни спхожда, когато преоткриваме безсмъртието на Едиповия проблем."

Тези размисли може би ще поставят нещата на мястото им, ще поставят на мястото им и подозрително „добродетелните" хора, които очевидно проекцират върху околните собствените си изтласкани желания и които се правят, че не забелязват странната притегателна сила на инцеста и на хилядите породени от него фантазми.

Така че нека всеки от нас се взре в себе си...

ФАНТАЗМИ ЗА КАСТРАЦИЯ

Казвали сме неведнъж, че напрежението между свръх-Аза и либидото поражда тревожност, предизвикана от заплахата от наказание, което може да ни бъде наложено от висшата морална инстанция. Кастрационният комплекс може да се разглежда като прототип на този вил тревожност

фантазъм на 23-годишен мъж, изразяващ класически кастрационен комплекс:

- Щом изпитам сексуален порив, който ми се струва анормален, пред очите ми за кратко изниква един и същ образ. Виждам се в Ориента, някаква забулена жена вдига сабя и силно замахва с нея. Побягвам. Усещам ужаса от възможното осакатяване и същевременно нещо като горчиво удовлетворение...

Този фантазъм не се нуждае от особен коментар - добре виждаме страха от кастриращото наказание и облекчението, последвало изкупването на вината.

Повече не видях мъжа, а и не знам какво означава за него „анормален порив". Но фантазмът му е бил вероятно следствие на зле преодолян Едипов комплекс.

Понятието „кастрация" следва да се разглежда и в символичен план. Кастрация е всичко, което създава усещане за смаляване, за осакатяване на личността. В западното общество повечето хора са „кастрирани" - мъжете са лишени от своята Анима, а жените - от своя Анимус.

- Най-честият ми фантазъм? Изживявам го в моменти, когато изпитвам усещането, че съм ненужен, неспособен, смазан, лишен от мъжественост.

Обикновено се виждам заобиколен от свръхмъже, сред които се чувствам слаб и безсилен. Най-различни сцени пробягват пред очите ми: или съм в армията, или в някакво много модерно предприятие, или пък в особено драматична ситуация. Всички действат и вършат нещо полезно, а аз съм като парализиран. Съвършено излишно е да споменавам, че съм напълно неспособен да ръководя!

Разбираме отлично този 30-годишен мъж, след като вече знаем, че крайно авторитарният му баща е искал да го моделира по свой образ и подобие. Бащата непрекъснато е давал за пример себе си като осъществена личност, което е довело

младежа до:

- *неспособен съм да забия един пирон, без да се разтреперя...*

СТРАХОВИ ФАНТАЗМИ

„Нормалната“ тревожност е един от мощните двигатели на човешката дейност; става дума за екзистенциалния страх, присъщ на всеки от нас и съвсем естествен, ако е в границите на допустимото.

Той е един от факторите, които ни тласкат към съзидание, към откривателство, към търсене на смисъла на живота и на смъртта и в крайна сметка към опити да открием големия отговор.

Съзнателни или не, фантазмите, породени от вътрешната ни тревожност, се въртят около различни планове, около изкуството, около творчеството на различни нива. Едно стъпало по-долу, но все още в границите на нормалното, са разположени фантазмите за бягство от всекидневието, за пренасяне в някакво „другаде“, където да намерим отговор на основните въпроси на битието. Това са фантазми, които ни отвеждат далеч от еднообразието на живота, мечти за големи пътешествия, за необитаеми острови, желаниа за връщане към простото съществуване.

Става дума следователно за онази тревожност, която се опира на живота и на усещането за възможна свобода; именно тя отличава човека, решил да поеме риска на обновлението. *Ние не се боим от това, което идва, а от онова, което си отива.*

Боим се да не изгубим сигурността на познатия ни свят.

Нормалното екзистенциално безпокойство стимулира и ни подтиква към опити - нерядко успешни - за адекватно приспособяване към обстоятелствата (докато прекалената тревожност изсушава живота).

фантазъм на 45-годишна неомъжена жена:

- *За двайсет години съм сменила шест апартамента. Всеки път, преди да се настани в жилище с „по-висок стандарт“, ме обзема силна тревога. Представям си различни сцени, които преживявам с часове. Струва ми се, че съм си провалила живота на новото място, където не познавам никого. Побиват ме тръпки, виждам се подивяла от самота, неспособна съм да намеря нито една от вещите си, напълно чужда съм в сградата, където никой не ми обръща внимание, останала съм без никакви пари и т. н. Заедно с това чувствам, че връщане назад няма Виждам се как бягам към старото си жилище, как се моля да ми позволят да се върна в него, но ми казват: „Да не сте напускали. Толкова по-зле за вас.“ Сякаш съм приклепена между два свята* миналото и бъдещето. А след като се преместя в новото жилище, винаги се чувствам деприми-рана. И във въображението ми продължават да се въртят сцена след сцена..*

Важните елементи на този фантазъм са напечатани с нормален шрифт:

- Провалила съм си живота

Тези думи изразяват страх от новите обстоятелства, предизвикан от чувството на жената, че няма право на живот сред другите хора, както и от потребността ѝ да живее в обстановка, с която е свикнала, на сигурно място, като в „майчината утроба“. Да отбележим и че става дума за промяна, водеща до „по-висок стандарт“, нещо, на което жената също смята, че няма право. Този вид тревожност се среща често при служебно или социално издигане и при очакване на бъдещ успех; породен е от конфликта между желанието за успех и несъзнаваното усещане, че сме недостойни за него или че ще се провалим.

- Неспособна съм да намеря нито една от вещите си Личните вещи обикновено представляват „магическата вселена“ на жената; представляват и нейният „интериор“, вътрешният свят, в който живее и с който отъждествява заобикалящите я предмети. Промяната в разположението им и преходният период, през който нищо не е на мястото си, често поражда остра вътрешна несигурност - липсват „магическите“ ориентири. През този период на адаптация тревожността се засилва и може да доведе до депресивни състояния,

- Никой не ми обръща внимание, останала съм без никакви пари

Тук имаме усещане за отхвърляне, с лек привкус на стремеж към материална и

духовна нищета (*..подивяла от самота*). От подобно усещане тръгват немалко фантаз-мени сценарии: човекът се вижда изолиран в някаква стая, Забравен от всички, болен и безпомощен...

- Връщане назад няма, приклепана между два свята Миналото се е затворило; бъдещето е забранено. Това е страхът, изпитван на разделителната линия. Старите ориентири за сигурност вече не съществуват; новите още не са се появили.

- Моля се да ми позволят да се върна в него

На кого се моли? Ставаше дума за майката... Омъжвайки се, тази жена бе изпитала силно чувство за вина - последвано от депресивни състояния, - защото бе „изоставила“ майка си. Оттук и честите фантазми (в нейния случай натрапливи) за изоставената и нещастна майка (въпреки ясното съзнание, че майката живее пълноценно). Оттук и почти непрекъснатата необходимост да „се

върне при майка си“, за да измоли прошка от нея. Тази жена си даваше сметка, че тревожните ѝ фантазми са абсурдни, но бе безсилна да се пребори с трупаните години наред афективни състояния.

- Да не сте напускали. Толкова по-зле за вас Отново думи на „майка“. Проклятие, което означава: „Ти ме изостави, нали? Отсега нататък за теб няма бъдеще и щастие.“ И този вид фантазми не се поддават на класифициране. Те зависят от въображението на индивида, от часа на деня или на нощта, в който се появяват, от обстоятелствата, възрастта, здравословното състояние, обстановката и всякакви други външни и вътрешни условия. Всяко събитие, почувствано като необичайно, странно или ново, е в състояние да предизвика прилив от въображаеми и мъчителни представи или истории, които само подсилват породилата ги тревожност. Смятам за излишно да добавям към това умората, афективната претовареност, самотата, които допълнително разпалват въображението.

ФАНТАЗМИ С ОТЪЖДЕСТВЯВАМЕ

Киното предлага идеални възможности за отъждествяване от всякакъв вид и на всички нива. То ни позволява да се превръщаме в герои, героини, отмъстители, прочути хора, полицаи, бандити, жертви, садисти, мазохисти...

Тази фабрика за мечти може да произвежда какви ли не фантазми и никой от нас не може да им се изплъзне.

С кого се идентифицираме? Защо го правим? Съществуват множество нива на фантазмиране в зависимост от емоционалното и психическото ни състояние.

а) от това:

- Как се вълнувам, като гледам филм! Превъп-лътявам се в един или друг актьор, шепна думите му, подавам му репликите, напипвам въображаемия си револвер. Вече не съм аз, преобразявам се в героя, преживявам неговата история... Това е нещо като сън наяве, който изцяло ме поглъща...

б) до това:

- Вече не съм аз, нямам нищо свое. Той поглъща веществото ми...

Каква е разликата?

Всъщност такава няма. а) Това е най-разпространеният фантазъм с отъждествяване.

б) Тук става дума за текст, написан от една фламандска мистичка през миналия век. Вярно е, че а) гъмжи от фантазми, докато в б) на пръв поглед няма никакви. Макар че би било нормално за религиозния мистик да фантазира и с образи, и с думи за принадлежността си към божественото.

Така или иначе, и в двата случая се касае за отъждествяване с Другия. *С кого точно?* С когото и да е, стига това да ни позволи да се изтръгнем от всекидневието, да се почувстваме „различни“, да се поставим на мястото на мъж, на жена, на Бог...

- Когато съм пред шефа си, преставам да съм аз. Жестовете ми се променят, започвам да говоря лаконично. Преструвам се на твърд, но ако знаете колко ми струва това!

Всъщност този мъж си представя, че е безстрашният и добродетелен „герой“. И продължава:

- Но когато съм сам, мизансценът е съвсем друг! Виждам се плах, колеблив, зле

облечен. Представям си как жените се усмихват снизходително или направо презрително..

Отъждествяването с героя е като че ли най-често срещаното. И понеже всеки си представя героя, който заслужава (или по-скоро който прилича на някоя непозната или изтласкана част от самия него), очевидно е колко много са възможните образи. Можем да се отъждествим с бащата, с началника, с някакво божество, с актриса, учен, музикант, естраден певец или певица, светец, каубой... с каквото ни хрумне.

- *Х (певица) е моят идол. Обличам се като нея, имитирам походката ѝ, прическата ѝ.*

Това младо (20-годишно) момиче добавя разочаровано:

- *За съжаление не мога да пея така хубаво...*

И слава Богу! Поне нещо е запазила от себе си.

Отъждествяването с певци или певици може да бъде и колективно. Тогава цели групи от младежи се превръщат в копия, „верни с оригинала“.

Поуката: човек прави всичко възможно, за да изгуби собствения си облик.

Но защо искаме да бъдем други? За да компенсирате фрустрациите и изтласкванията, които изпълват съществуването ни? Сигурно. Но има и нещо друго. Да не забравяме, че всеки от нас представлява сбор от различни личности, допълващи се или изключващи се взаимно. Вместо да заявяваме: Аз, мен... би следвало да казваме:

Всички Аз, които са в мен...

Така става обяснима бързината, с която се отъждествяваме с един или друг персонаж, отговарящ на наша

изтласкана или непозната част. А думите на фламандската мистичка: „Вече не съм аз, нямам нищо свое, той поглъща веществото ми...“ веднага ни напомнят за признанията, които се шепнат влюбените:

- *Вече не съм аз, вече съм ти... тялото ми е станало твое тяло, душата ми - твоя душа, движенията ми - твои движения...*

... както и за други думи, които също изразяват отъжде-ствяване с другия.

От което излиза, че почти непрекъснато се отъждествяваме с някого? С положителност. Чрез киното, театъра, книгите, комиксите, любовта така наречените „нормални“ хора поддържат - по всевъзможни начини, съзнавани или не - равновесието между мечтата и действителността...

ГОРЧИВАТА И ЖЕСТОКА ИГРА НА „АКО“...

Всеки ден чуваме някоя от следните фрази:

- *Ако не бях направил тази грешка, щях да...* (Да, но той или тя са я направили.)

- *Ако знаех, щях да...* (Да, но той или тя не са знаели.) - *Ако беше минал по друга улица, нямаше да катастрофира...* (Да, но е минал точно по тази улица.)

Или четем в пресата следните журналистически „шедьоври“:

- *За малко да избухне страхотен пожар...*

- *Ако самолетът беше летял десетина метра по-високо, нямаше да се разбие в планината... и т. н.*

Или пък изпадаме в абсурдни съжаления:

- *Ако на двайсет години знаех това, което знам днес, щях...*

А ето и една умна приказка:

- *Ако бях по-добре информиран...*

- *Ако бях по-образован...*

Във всички изброени случаи ние се опитваме да съдим за миналото и информацията, която сме имали тогава, посредством информацията, която имаме сега. Опитваме се да променим историята, да я „поправим“ съобразно с днешните обстоятелства. „Ако това не се бе случило...“ Но то така или иначе се е случило. То не е могло да не се случи, тъй като е било логично следствие на външните и афективните условия на тогавашния момент. Опитваме се не само да съживим миналото си, но и - мислено - да го променим в самите нас, за да избегнем страданието, съжалението, чувството за вина...

- *Правил съм грешки в миналото, но не съм знаел, че греша, нали така?*

Ето това е правилното разсъждение. Така е, не съм знаел, просто ми е липсвала нужната информация.

Ако самолетът бе летял по-високо? Да, но не е летял по-високо, защото подаваната му от земята информация е била погрешна.

За малко да избухне пожар? Да, но не е избухнал. От какво се оплакваме тогава?

Жестоката игра на „ако“ е извор на какви ли не фантаз-ми и блянове, чрез които се самонаказваме и които ни причиняват само страдание. Чрез нея насърчаваме чувството си за вина и „изкупваме“ грешки, които *не бихме извършили сега, но които задължително е трябвало да извършим в миналото*. А това означава, че по своята логика и неминуемост миналото събитие никога не може да бъде грешка самб по себе си.

МАЛКО ТЕОРИЯ

Въображението

Казано накратко, въображението е способността на чо-век да си представя образи и да ги комбинира. Тази способност се задвижва при мечтите, при създаването на произведения на изкуството, както и при големите научни открития.

В патологичен план сферата на въображението е много обширна - като се започне от морбидните фантазми и се стигне до тежките митомански смущения и налудно-то фабулиране.

При хората с крайно развито въображение образите се навързват в сцени, а от сцените произлиза цяла история. Нерядко въображението преиначава действителните спомени и романизира миналото. Така можем да чуем твърдения за преживяна изключителна любов, за фантастични приключения, както и разкази за покушения, из-насилвания, за сензационни, но тайни открития, и т. н. Човекът с „развинтено“ въображение е способен да из-фабрикува фалшиви документи, за да потвърди думите си. Виждаме, че така може да се стигне много далеч - до необосновани обвинения, лъжливи писания, измами... Разбира се, не е лесно да се очертае границата. Но някои болезнени въображения могат да причинят истински социални смутове.

Халюцинацията

Халюцинацията е изпитвано от един или няколко индивида усещане за наличието на обект, който не присъства реално, или за явление, което обективно не се е случило.

Най-разпространени са своеобразните халюцинации, които предшестват съня.

Следва да правим разлика между халюцинация и илюзия. Имаме *илюзия*, когато например се разхождаме нощем в гората и в уплахата си вземам сгряното от луната дърво за призрак. При *халюцинацията* въображението ни показва човек или предмет, които мислим, че виждаме наистина.

Импулсът

Импулсът е резултат от властна и понякога неустойима потребност, която се проявява внезапно и ни тласка към необмислени, дори опасни постъпки. Той цели задоволяването на тази потребност, на инстинкт или на желание. Но може и да е неоправдано силен рефлекторен отговор на някаква възбуда.

Импулсивността бива органична или придобита. Среща се при хора със свръхактивни инстинкти или превъзбудена афективност, както и при отслабен контрол от страна на съзнанието.

Патологична импулсивност наблюдаваме в някои случаи на морбидна наследственост, на умствена недоразвитост, на силна неуравновесеност.

Импулсивността може и да се придобие вследствие на неправилно възпитание или зле изградена афективност, след прекаран детски енцефалит, получени черепни травми и т. н. При анализирането на импулса е нужно да знаем доколко будно е било съзнанието на индивида в дадения момент. Трябва да се опитаме да определим характера на афективния заряд, който при инстинктивните импулси поражда ярост и грубост, а при някои емоции като омраза, ревност, гняв предизвиква силно напрежение, последвано от непропорционално на дразнителя избухване.

Във всеки случай *афективните* импулси по принцип са свързани с аномална

раздражителност, дължаща се не само на силни емоции (ревност, омраза, гняв, еротична възбуда), но и произтичаща от морбидни състояния като халюцинаторни кризи, внезапни пристъпи при някои шизофрени и т. н.

От налудността до фабулирането

За налудност говорим, когато имаме неправилно възприемане или оценяване на действителността. Тогава разумът произвежда погрешни представи, които противоречат на реалното положение на нещата или са в разрез с очевидната истина.

Налудните идеи имат своя вътрешна логика, чийто недостатък е, че не съвпада с т. нар. „нормална“ логика.

Налудната идея може да е временна, а може и да е трайна и да предизвика хронично състояние на налудност. Към последното спадат например манията за преследване („следят ме по улиците, подслушват дома ми, всички са се съюзили срещу мен, тайните служби са по петите ми“ и т. н.), системните самообвинения („аз съм най-жалкият, за нищо не ме бива, истинска отрепка съм...“).

Налице е цяла гама от разновидности - от обикновеното чувство за малоценност или за вина, от обикнове-

ната битова „параноя“ през истинската маниакалност, придружена от фантазми, халюцинации, фабулации, до някои чудовищни и напълно абсурдни налудни идеи. Впрочем понякога дълго подхранваното чувство за вина може да придобие такава сила, че да предизвика халюцинации.

Случаят с г-н Х

- През 1940 г. при настъплението на германската армия откраднах един револвер от някакъв фургон на гарата. Уплашен от постъпката си, три дни по-късно го изхвърлих в една река. Оттогава тази кражба ме преследва, чувствам се все по-виновен. И досега очаквам да се появи полицията и да ме арестува. Понякога дори имам халюцинации - струва ми се, че телефонът звъни или че някой чука на вратата...

- Но оттогава са минали 47 години!

- Знам, но не мога да се овладеея...

- Дори престъплението губи давност след толкова дълго време...

Посъветвах този мъж да се консултира с адвокат, за да получи професионално уверение, че „престъплението“ му от години е покрито с давност.

В този случай вече е съществувала патологична „основа“, която е променила нормалното чувство за вина, породено от кражбата, в налудност, придружена с халюцинации.

фабулирането

С този термин назоваваме някои въображаеми продукти на ума. Това са или сравнително свързани разкази по

някаква основна тема, или напълно неадекватни на обстоятелствата приказки.

Понякога фабулирането се дължи на склонност да се променя истината: тогава става дума за *митомания*. Но то може да бъде и следствие от патологично състояние - разпадане на съзнанието или тежко увреждане на паметта, при което въображението остава без всякаква спирачка. Патологично фабулиране се наблюдава също при постшизофрени, инфекциозни или токсични състояния, при деменция и пр.

Всеки от нас познава *детското фабулиране* - при този вид митомания детето разказва измислени истории, най-често след като е гледало някакъв филм или е прочело нещо. То романизира сюжета, изживява го. Постава се в центъра на ситуация, която го представя в благоприятна светлина в очите на другите. Тук влизат историите за деца-мъченици, за атентати и т. н. В такива случаи трябва да бъдем особено внимателни, тъй като детето разказва измислиците си така убедително, че никак не е лесно да се установи истината.

фабулирането в свидетелските показания

Знаем колко решаващи за изхода на даден процес могат да бъдат свидетелските показания. Те винаги са предизвиквали известни резерви, а резултатите, получени при някои експерименти, впечатляват със своята противоречивост. Колкото и искрен да е

човек, съвършено точно отговарящото на фактите показание си остава изключение. Ще видим колко вярно е това, ако се опитаме самите ние да опишем някаква сцена, която сме наблюдавали предния ден.

Очевидно е, че неточността на свидетелското показание се дължи на множество фактори: отдалеченост на фактите във времето, сила на паметта, способност за **съсредоточаване, несъзнавани предположения, потребност да изглеждаме сигурни в себе си (полицаят или съдията могат да въплътят образа на „родителя“, на „бащата“, пред когото трябва да се покажем в добра светлина),** проекциране на собствената личност върху човека, за когото даваме показания, евентуална връзка с този човек, интелект, несъзнавани емоции и пр. Без да забравяме, че едно трагично събитие може да притъпи вниманието и оттам да се отрази на паметта, от която зависи свидетелското показание.

фабулирането при децата

Детството е време на пълно развихряне на въображението, на измисляне на всякакви истории, на какви ли не фантазии, понякога на това, което наричаме „полиморфна перверзност“ - детето е неспособно да различи доброто от злото и да предвиди евентуалните морални и социални последици от изявляванията си. Виждаме какви опасности се крият в подобни детски разкази. Те са прекалено точни и заедно с това изобилстват от подробности, което ги прави подозрителни, особено ако детето изпитва нужда да бъде център на всеобщото внимание. Ако случаят е такъв, то е способно да изфабрикува лъжливи истории или обвинения, в които да въвлече други деца или възрастни. Така разказът му може да е плод на откровено фабулиране, но клеветата вече е пусната и злото е сторено.

фабулирането при възрастните

Тук измислиците обикновено са резултат от липса на преценка, съчетана със суетност. Зрелите индивиди разказват достойни за романизиране истории, които ком-

пенсират комплекса им за малоценност или за вина или са резултат на глупост, инфантилност или параноя. Ми-томанът изпитва нужда да бъде център на внимание сред съседите си, на улицата, в квартала, да попадне във вестника или да стане звезда на телевизионно предаване. -

В такива случаи фабулиращите изграждат цял роман, който понякога може да предизвика у тях налудни състояния. Тогава те разказват с най-малки подробности как са станали жертва на нападение, като дори се самонара-няват; или отправят обвинения в изнасилване или в посегателство срещу честта с посочване на мнимия виновник, което може да доведе до ужасни съдебни грешки. В някои разкази въображаеми и свръхбогати роднини оставят огромни наследства и т. н. и т. н. С подобни хора трябва винаги да сме нащрек, тъй като те са способни да подмамат немалък брой наивници.

фабулирането представлява интерес както за психологията, така и за съдебната медицина, тъй като може да доведе до предявяване на обвинения и самообвинения, до оклеветяване и лъжесвидетелстване, до преследване на невинни хора и неоправдани претенции.

В процесите за изнасилване например митоманът е кошмар за правосъдието.

Свидетелските показания на митомани са съсипали не един живот и кариера, разделили са не едно семейство, настройвали са цели села срещу невинни хора.

В тези случаи сме изправени пред ужасна дилема, тъй като всъщност имаме „една дума срещу друга“.

А насилието и неговите трагични последици са факт: физическата и афективната цялост на жертвата е завинаги накърнена, очакват я срам и чувство за вина. Защото нерядко по време на процеса я превръщат в обвиняема...

Излишно е да даваме още примери - за писачите на анонимни писма или за разпространителите на зловеред-ни слухове, които разбиват живота на цели семейства, разпалват омраза или сеят ужас...

ТЪЛКУВАНЕ НА ФАНТАЗМИТЕ

Да се запитаме още веднъж: човешкият живот не е ли изпълнен с фантазми, които са далеч по-многобройни от съзнаваните и рационални явления?

Как да постъпим при един повтарящ се мъчителен, обсебващ и тревожен фантазъм?

Как да открием корените на несъзнавания и видимо действащ фантазъм при детето?

На първо място трябва да се придържаме към подробностите и контекста на фантазма. Без значение дали става дума за зрял човек или за дете, психологът няма да слуша само това, което се „казва“, а ще се опита да разбере и онова, което се премълчава. Ще отбележи промените в начина на разказване на едно и също събитие, ще се опита да си създаде представа за обкръжението на пациента. Ще обърне внимание на „подбора“ на излаганите факти, на паузите, продължителните мълчания и пр. Ще забележи какви пози заема разказващият, какви жестове прави, как се изразява, ще се вижда и в най-малката „подробност“ с цел да му помогне.

Добре е да се знае, че *фантазмът е винаги във взаимодействие с всички психични процеси*, тоест с живота като цяло, и с всичко, което съдържа той. Тук спадат сънищата, бляновете, различните сценарии, в които въображението заема голямо място. Съзнаваме или не, афектив-но обогрени формули от рода на *искам да съм пръв във всичко; за нищо не ме бива; винаги побеждавам; неспособен съм да командвам; искам да спечеля много пари; никога не закъснявам за работа* и под. са неизменно свързани с фантазми, най-често несъзнавани.

За отбелязване е, че „разконспирирането“ на някои несъзнавани фантазми, владеещи личността, често допринася за значително подобряване на физическото, психическото и социалното поведение на индивида.

Трябва да знаем обаче, че всеки опит за тълкуване е само хипотеза със силно ограничени възможности за потвърждаване. Няма нищо лесно в тази област (също както и при тълкуването на сънищата).

В основни линии, разбира се, във фантазмите ще открием присъщите на всички нас чувства за малоценност и вина, ще открием тревожност и страх, прекалено чувство за превъзходство и т. н. Но фантазмите, както вече казахме, *никога* не се появяват просто така, като нещо случайно и временно. Те си имат история и това е историята на индивида, в края на която възниква сегашният фантазъм. Затова, когато се опитваме да тълкуваме фантазмите, ние се опитваме да разшифроваме тайнствено писание, като *четем между редовете*.

Тълкуването може да бъде относително правдоподобно само ако съпоставим няколко различни фантазми -тогава попадаме на пресечните им точки, забелязваме появата на сродни теми, на общи знаменатели...

Затова е добре човек да записва фантазмите си (същото би могъл да прави и със сънищата си), като се опитва сам да ги „тълкува“ според собствените си усещания.

Защото, когато тълкуваме чуждите фантазми, *ние очевидно го правим през призмата на собствените ни усещания*. В това отношение сме само наблюдатели на безкрайните способности на човешкото въображение. И в качеството си на наблюдатели можем да изопачим смисъла на това, което бързае да разгадаем. Без сътрудничеството на „фантазирацията“ е невъзможно каквото и да е тълкуване. Но каква помощ можем да очакваме от него? Можем да потърсим заедно с него корените на фантазмите му в собственото му минало. Както и при сънищата, един от най-добрите методи е да му предложим да асоциира - да свързва думи, усещания, спомени, -тръгвайки от някой елемент на фантазма. Тогава пред

поразения ни поглед преминава филмовата лента на живота му, но в обратна посока, връща ни към обстоятелствата на едно минало, в което всичко е било логично, неизбежно, математически изведено. *А окончателното обяснение на фантазма нерядко се оказва много различно от онова, което сме очаквали в началото*.

Какъвто и да е фантазмът, не бива да го подценяваме. Човешкото несъзнавано не е помийна яма, както сме склонни да мислим. То е жирокопът на личността ни и на целия ни организъм. То е отлично информиран *и за нас, и за света* компютър; памет с

огромен капацитет, в която са вкарани данни за нас и за света, към който принадлежим...

Четвърта глава

ИНТЕЛИГЕНТНОСТ

Лишената от въображение интелигентност е неосъзната умствена изостаналост, дори да е отличена с научна степен по математика.

Пиер Солие

Откъде идем? От дъното на кое Време? Какво носим в себе си, без да си даваме сметка? По какъв начин го носим? На кое място в нас е заложена още с раждането ни тази дошла от другаде „информация“? От кой свят е пристигнала?

Някои интелекти като че ли са в „пряк досег“ с космическата „същност“, други - не. Защо е така? И как става така? Каква аура ни обгръща? Какво ловим, какво дешифрираме и кое е това нещо, което наричаме Интелигентност?

Днес много се говори за посредствени и за свръхнада-рени (в какво точно?), за средно интелигентни, за високо интелигентни. Проблемът за естеството на интелекта е вечен. Ту го смятат за вроден, ту твърдят, че може да се развие. Но дали няма и друго обяснение? Определят интелекта и като способност да си задаваш въпроси, да проявяваш неутолима любознателност. Освен това интелектите биват различни по вид и капацитет и това вероятно е естествена даденост.

Едно обаче е сигурно - интелектът трябва да е отворен, да се подхранва отвън с всякаква „информация“. „Заглушаванията“ на интелекта могат да бъдат от най-разнообразно естество, но те всички произвеждат паразити по трасето на съобщенията, които по този начин се деформират и отслабват до степен на пълно заглъхване. Както ще видим, заглушаването обикновено се дължи на афективни смущения.

Но преди да стигнем до тях, се налага да направим едно задължително отклонение.

НЯКОИ КЛЮЧОВИ ПОНЯТИЯ

Информация

Тази е като че ли водещата дума на нашето време. Сама по себе си информацията е прекрасно понятие, което обаче е обезценено от прекалена употреба. Среща се във всяка туристическа диплянка, на всеки плакат, във всяка административна сграда... и в устата на всеки от нас. Новините по радиото и по телевизията се наричат информации. Такива са наистина, но на много ниско ниво. Само понякога придобиват комуникативната функция на истински съобщения - политически, културни, музикални, художествени, философски, религиозни...

Да разгледаме едно търговско писмо, адресирано до утвърдено предприятие:

„Имаме честта да доведем до знанието ви някои нови предложения, които, убедени сме, ще допринесат за съживяването на предприятието ви. Молим да ни извините за смущенията, които ще внесем в равновесието на вашата фирма, чиито хармонични елементи са залог за стабилност.“

Ще видим колко важен е този пример за всички области - интелект, психика, междучовешки отношения, социална и политическа сфера...

- *Да доведем до знанието ви* = уведомяваме ви, внасяме информация в предприятието ви.

- *Убедени сме* — и как да не сме! Всяка нова информация, всяко ново съобщение, каквото и да е то, съживява дадена система чрез оздравителни смущения в установеното равновесие.

- *Молим да ни извините* = няма за какво, тъкмо обратното! Прекалено стабилната система, постигната от нищо несмушавана хармония, очевидно е обречена на застой и на ентропия (разпад на енергията).

- *Хармонични елементи* = определение за устойчивост и синоним на ключовата дума „еднородност“ - едно доста опасно качество, както ще видим впоследствие.

Но да се върнем на информацията. Колкото и чудно да изглежда, информацията е единственият начин да забавим настъплението на смъртта. Очевидно е, че всичко, което възприемаме, всичко, което стига до нас, е информация: светлина, звук, музика, изкуство, личностни послания, думи на преподаватели, телефонни и радио-

съобщения и т. н. Стотици хиляди съобщения ни изпраща и космосът - космически прах, елементарни частици, а дали не и онази информация, от която зависи интелектът ни? Нека кажем най-напред, че всички информации без изключение стигат до мозъка ни *закодирани*, във вид на честоти и на вибрации. Всичко, което идва от нашия свят и от космоса, е информация-съобщение. От предишните поколения и вероятно от някакво „другаде“ сме получили биологична и психическа информация. Самите ние *сме* биологична и психическа информация, която обуславя съществуването ни и която предаваме на другите *чрез тялото си* - каналът, по който преминават посланията ни. Следователно човешкото тяло и психика представляват една огромна маса от информация. Да си представим количеството информация, натрупана например от един учен, който се опитва да я предаде, както и каква част от нея ще изчезне с неговата смърт. Откъдето следната идея...

Още едно малко отклонение...

Макар да не е пряко свързана с нашата тема, ще приведа тук една „научнофантастична“ (поне засега!) идея на Жак Бержие:

„Мисля, че учените ще успеят да получат копие на умиращо съзнание. Ще го запишат под формата на битова информация върху дискове или магнитни ленти. Та нали библиотеката на Конгреса се побира в кутия за обувки! Обаче някое природно бедствие или бомба биха могли да унищожат това съзнание повторно. Е, тогава да си представим нещо още по-фантастично. Биха могли например да превърнат записаната информация във вълнова система, след което да я впишат в структурата на пространството... (...) Така вграденото в космоса съзнание ще приема и предава светлинни и вълнови сигнали, ще се развива, ще се обогатява и това ще продължи вечно. Виждам го как общува с други абстрактни съзнания, пренесени в безкрая от напреднали галактични цивилизации.“

Да се върнем към информацията

След като информацията не е нито материя, нито енергия, тя се нуждае от носител, за да бъде приемана и предавана: вълни, антени, приемателна апаратура... Нашето тяло е носител на информациите, давани ни от светлината, звуците, думите; жица или вълна са носителите на телефонните съобщения и т. н. Нашите смущения

За да имаме информация, съобщението трябва да бъде *излъчено и прието*. Когато предаваме съобщение по телефона, се явяват паразитни шумове (в резултат на прекъсвания в потока електрони, пренасящи електрическия ток), които смущават и частично, понякога дори напълно унищожават информацията. Така съобщението, макар и излъчено, бива прието само отчасти или изобщо не достига до получателя. Същото важи и за нас. Всичко зависи от психическата ни „машина“. От това дали е в добро състояние, дали жичките ѝ не „дават на късо“, дали някъде не се спотайват „паразити“ (комплексите например), които ни пречат да уловим изпратените съобщения. Комплексите са нашият „шумов фон“, те са в състояние напълно да заглушат съобщението и да ни доведат до *състояние на вътрешна глухота*.

Важно. Ние сме резервоари за информация. Ние акумулираме информация.

Организмите ни напомнят апаратури със своите интегрални схеми, кабели, декодери, трансформатори; тези машинни елементи приемат, декодират, *превеждат на нашия език* безкрайната зашиф-рована информация, постъпваща в нас, както вече казахме, под формата на вибрации и на честоти.

Господ умря, Маркс умря, а и

аз не се чувствам много добре...

Уди Алън

Друга ключова дума, свързана с понятието интелигентност: *еднородност*.

Рано или късно тя води до израждане на енергията и смърт. Еднородността е нещо *много опасно* не само за интелекта, а за всички области. Да си припомним търговското писмо. Ставаше дума за предприятие (би могло да става дума за психика, интелект, междучовешки отношения, любов, общество и т. н.), в което цари именно еднородност,

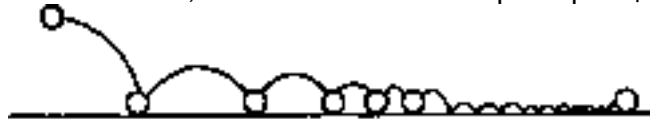
ще рече стабилност, обусловена от еднородния състав, примиряване на различните или противоположни тенденции, хармония между всички съставни части, равновесие. Пълно съвършенство... *На пръв поглед* какво по-хубаво от една хармонична връзка, от напълно спокойна и уравновесена *любов*, от стабилен *интелект*, от *общество*, съставено от „сродни души“, *отучилище*, в което всички ученици са на едно ниво, от *правителство* без търкания? Нещата „вървят“ от само себе си, моторът работи безотказно, без сътресения, равномерно, нищо не може да наруши статуквото. Само че всъщност капанът е вече заложен и той носи смърт.

Що е еднородност? Това е, разбира се, вид уеднаквяване. Поради еднаквите си елементи еднородната система е напълно *неутрализирана* и остава в това състояние, ако не я захраним с *нова енергия*.

Нека бъдем наясно: където и да се настани, в каквато и да е система - индивидуална (ум, афективност, физика) или колективна (група, предприятие, общество), където и да действа, еднородността води до разграждане на енергията.

Топката и ние

Ако хвърлим във въздуха топка, тя се зарежда с потенциална енергия (= информация!), преди да падне отново на земята и да отскочи. Ударът в земята *преобразува* потенциалната енергия в топлинна. Топката подскача многократно, всеки път по-ниско, защото топлината-енергия, получена при ударите, се разсейва и намалява. След като изразходи своята топлина-енергия, топката застива в състояние на равновесие (= еднородност!), като по този начин се обрича на разпад и на загиване, ако някакъв външен фактор не дойде да *наруши стабилността ѝ*.

Виждаме на диаграмата, че топлината, породена от удара, клони към нула. А можем да си представим, че ако топлината не се разсее, топката ще подскача вечно. Примерът с топката може да се приложи към всичко, което трябва да „отскача“, за да избегне застой, израждането и смъртта - психика, интелигентност, организъм, предприятие, общество, политическа система, приятелски връзки, любовни отношения, семейство...

Може да се отнесе към... всичко, каквото пожелаем, включително и към нас самите. Защото вече виждаме как нашата еднородност (прекалена стабилност, обез-движване, съвършено равновесие, уеднаквяване на разнородните ни съставки) би ни довела до енергетичен, психически и физически разпад. Такъв е за съжаление случаят с много хора, които са се „закотвили“ в своята застояла от неупотреба интелигентност.

Така че от „състоянието на еднородност“ може да ни извади само *нестабилността*, причинена от *смущения* вътре в нас или дошли отвън. Ясно е при това положение какво огромно значение има *еволюцията* на личност-

та, на психиката, на интелекта, тласкана от притока на информация (= енергия) от всякакъв характер. Тази информация предизвиква афективни *бури*, които предотвратяват разпада на енергията и обновяват действието, творчеството - самия живот.

Един пример: да си представим, че г-н X заявява:

- От няколко месеца насам *не съм получил* никакви вести за *нещо много важно за мен*. Обезсърчен съм, чувствам се потиснат, отпуснал съм се, затворил съм се в себе си...

Г-н X е застинал в очакване, тъга, апатия, самота, отхвърлил е връзките с другите, със света... Озовал се е в *еднородна, устойчива, неподвижна* система, тоест върви към собствената си гибел. До момента, в който очакваното писмо най-сетне пристигне.

Тогаво вече няма особено значение дали получената информация е положителна или отрицателна. Защото и в двата случая имаме *смущение*, което *раздвижва* г-н X и го подтиква към действие. Преди това г-н X е бил лишен от *най-силното смущение*, *способно да наруши еднородността на повечето унили съществувания - надеждата* (а надежда = информация).

Тук виждаме колко опасна е прекалената стабилност в живота, в работата, в

защитната ни система, в знанията, отношенията с другите, семейството, приятелствата, възгледите. Този вид стабилност е най-сигурният начин да унищожим бързо или бавно собствената си енергия и собствения си живот. Казано другояче, необходимо е „раздвижване“ - в положителен или в отрицателен смисъл.

Външните информации отскачат от повърхността на системата, без да проникват в нея. Нулев обмен на информация.

Информациите на "вредителите" пречат на системата да загине.

Външните информации проникват в системата и я задвижват. Налице е обмен на информация.

Тази схема може да се приложи към интелекта, афективността, обществото, всякакви морални, философски, политически, социални, семейни и пр. системи... както и към любовта (виж тази глава).

„Вредителите“

Да избегнем еднородността означава да *отхвърлим* принудите, догмите, категорично формулираните закони. Понякога дори да се обявим *срещу* стабилността на обществото. И винаги и преди всичко да развиваме отношения със себеподобните си. *Защото всяка система от мисли, от възгледи, всяка морална и образователна, философска и научна, религиозна и политическа система, чиито елементи се обездвижват и уеднаквяват, рано или късно деградира и загива. Нужни са „смутители“, които да проникнат в нея, да внесат „объркване“ и да насърчат появата на нови творчески енергии.*

В затворените и еднородни системи, където индивидите са постигнали стабилност, подчинявайки се на определени норми, ролята на големите провокатори и на интелигентните „вредители“ е от огромно значение. Очевидно е, че не трябва да смесваме обикновения гамен с интелигентния смутител на реда; стойността на смущението съответства на степента на интелигентност и на нивото на съзнание на смутителя.

Да си припомним някои образователни (или социални) системи, в които всички са принудени да се равняват по посредствените. Точно така се постига еднородност, стабилност, мнима хармония... ще рече, сигурно израждане. И единствено истинските смутители нарушават статуквото; *аутсайдерите на интелекта и на духа* внасят необходимите смущения.

Оттук можем да заключим, че за човешкото общество плуралистичните системи са най-подходящи, тъй като „безредиците“, предизвикани от различните становища и от „вредителите“, предотвратяват уеднаквяването и загиването. В този случай ролята на смутителите не е

революционна, а еволюционна. Както вече казах, това показва колко голямо е значението на интелигентните аутсайдери, които не позволяват на системата да придобие еднородност и да се изроди.

А в повечето обикновени съществувания надеждата, дори да е абстрактна и безлика, си остава единственият смутител, способен да разчупи стабилната сивота и да съживи очакването на нещо по-добро.

ИНТЕЛИГЕНТНОСТ ВЪВ ВСИЧКО

... за всеки, който е само от този свят, човекът от друг свят е скандален...

Мишел Казнав

Интелигентност и интелект

Ако нещо у нас излъчва интелигентност, то несъмнено е затова, защото вселената е един голям интелект и една голяма мисъл, от която всеки от нас приема толкова, колкото му позволяват собствените „антени“.

В зависимост от способността на нашите организми-машини да преобразуват „информациите“ на космическия интелект ние „показваме“ някакъв вид интелигентност също както радиото възпроизвежда звук с определено качество в зависимост от модела.

Така че всеки притежава своя истина, своя степен на интелигентност, собствени радари и фонове смущения. Но всички ние слушаме едно и също предаване.

Ако това е така, ако космическият интелект излъчва информация, можем да предположим, че в един прекра-

1

сен ден неговата енергия ще бъде уловена със средствата на някаква бъдеща свръхфизика. Ако този интелект е част от природата, той би трябвало да може да се измери така, както мерим интензитета и дължината на водородната вълна или на светлинните честоти. Загадката е пълна само защото не сме открили ключ към нея.

Заглушаването

Както предаването на мощна радиостанция стига до отдалечените от нея антени със значително отслабнал звук, така и ние едва-едва долавяме сигнала, излъчван от космическия интелект, още повече, че нашата човешка машина не разполага с ретранслатори.

А и ние сами го заглушаваме със собствените си „паразитни“ шумове, произведени от комплексите ни, от умората, от несъзнаваните натрашшви мисли, от фан-тазмите...

Всички тези фактори деформират информацията, и без това обедняла по пътя между Големия интелект и нашия свят. Към тях можем да причислим и „филтрите“ на догми и обичаи, които още повече видоизменят първоначалния сигнал. Възпитанието също ни предава „заразена“ информация.

Така, преминавайки по дългата верига от посредници, когато най-сетне стигне до нас, излъченото съобщение отдавна е загубило истинското си съдържание. *Общуването ни с безкрайността е прекъснато.*

И все пак човешкият мозък може да побере несметно количество информация.

Машината му притежава огромен потенциал. Защо тогава сме толкова слабо интелигентни в сравнение с това, което бихме могли да бъдем, и защо сме неспособни да разтълкуваме и оползотворим прихващаните от нас сигнали?

Ние и другите

Откъде се е взело това прозрачно стъкло между нашата интелигентност и Интелекта, за който смътно се досещаме, без да можем да се възползваме от пълния му блясък? Не виждаме инфрачервените и ултравиолетовите лъчи, не чуваме ултразвука, слепи и глухи сме за хилядите вълни и магнитни лъчения, които са около нас във всеки миг от живота ни!

А каква ли е интелигентността на обитателите на други галактики, с милиони и милиарди години по-напреднали от нас? И нали е напълно възможно подобни висши интелекти да излъчват сигнали и послания, подобни на нашите?

Как го правят, с помощта на какви техники и методи? Едва ли можем да си представим. Също както ученият от XV век не би могъл и да сънува, че ако се бе родил няколко века по-късно, щеше да говори пред някакъв апарат, а на 5000 км оттам приятелят му да го вижда и чува почти на минутата.

В това отношение сме като някакви диваци, които не познават телевизията и дори не подозират, че вълните пренасят до селата и горите им милиони образи от света.

Един и същ ресторант за всички

Да повторим: ние сме организми-машини, които получават земна и космическа информация. На Земята информацията е еднаква за всички - също както радио-вълните пренасят Моцартовата музика до хората и животните, до растенията и минералите, без разлика... Всичко зависи от антените и от приемателите.

Ние не сме интелекти, ние сме неумели преводачи на Великия интелект. Но ресторантът на вселената предлага еднакво „меню“ от информации за всички.
Няма

ядене по избор. Животните и растенията на Земята се къпят в същата информация като нас, в същата светлина, в същите звуци, вълни, вибрации и лъчи, които и те превеждат за себе си доколкото могат.

Намират се в нашия ресторант и им се предлага нашето меню: „ястия“ от светлина, звуци, вълни, лъчи (още повече, че няма никаква разлика между атомите на живата и на „неживата“ материя). Ще рече, че хората, животните и растенията сядат на една и съща маса, сервират им се едни и същи храни-информации от един и същ оберкелнер. И всеки избира блюдото (информацията) в зависимост от структурата на своя организъм-машина. Например прилепът, кучето, делфинът ще си вземат ястие от ултразвуци, които витаят наоколо, но които нашият организъм не може да смели. Друго животно ще предпочете нещо от инфрачервената гама, за която също не сме пригодени. Растението ще се обърне към светлината, от която ще извлече органичните вещества, необходими за фотосинтезата му, и т. н. Но не трябва да забравяме, че прилепът, както и хората и растенията, също плува във вълните, разпространяващи музиката на Моцарт. Ще узнаем ли някога какво прави с тези вибрации?

Интелектът от друга гледна точка

Проявите на чувства и на „интелигентност“ са присъщи на живите системи. От това логически следва, че всичко съществуващо - до атома и елементарната частица - притежава съобразена с функцията си интелигентност. Бих искал да цитирам написаното от Ремон Рюер в „Гносисът на Принстън“:

„Извънчовешкият интелект не е никаква низша психика. Питаме се с какви типографски мето-

ди, с какво биене на барабан да подчертаем достатъчно ясно, че гносеологичната теза, според която интелектът е универсално явление, трябва да се приема буквално и че тя се противопоставя на дълбоко погрешната идея, разпространена сред привържениците на панпсихизма, сред псевдоспиритуалисти и псевдогностици, за никаква непълноценна психика, която става все по-неопределена и постепенно изчезва, когато се отдалечим от човешкия интелект и слезем към низшите форми на живот. Няма никаква причина интелигентното съзнание на една инфузория, на едно растение, на една макромолекула да бъде смятано за по-низше, по-объркано от интелигентността на инженера, разрешил сложен технически проблем, или на писателя, преодолял трудностите в създаването на поредната си творба. Тъкмо обратното. Инфузорията и молекулата работят върху данните на собствените си молекулни или атомни структури, върху частите, намиращи се в собственото им зрително поле. „То“ (зрителното поле в своята цялост) разпределя данните интелигентно по определени правила или според определени нужди. Докато инженерът често борави с неправилно поставен проблем и се ориентира слепешком, колебае се и тъпче на място в резултат на несъвършенството на мозъчните си схеми. Човешкото церебрално съзнание е само надстройка над първичното органично съзнание.“
И по-нататък:

„ Човешкият интелект е много по-слабо продуктивен от първичния органичен интелект, особено когато действа в социалната област, защото е подвластен на страсти и главно защото е дезинформиран, заблуден от

опростенчес-ките модели, на базата на които разсъждава правилно, но тръгвайки от погрешни данни..."

Да си говорим ли с растенията?

След като проявите на чувства и на разум са присъщи на живите системи, не е толкова чудно, че растенията, цветята или дърветата, подобно на животните и на нас, хората, са способни да изпитват болка или радост, особено като се има предвид - ще повторя, - че светът е зает от едни и същи информации и приема едни и същи послания.

Също като нас, но съобразно с природата си, растенията са чувствителни към обичта, думите и музиката. В това отношение са правени опити и продължават да се правят. Растенията реагират положително (ускоряват растежа си) на „доброто отношение“ и на нежните думи. И защо не, нали всички се храним в един ресторант! Така че нека възприемем следната гледна точка: *ние сме едно с всичко съществуващо* и приемаме и излъчваме едни и същи сигнали. Нека се убедим, че всички неща са в абсолютно взаимодействие, нека се отнасяме с почитителна съпричастност към всичко на този свят, защото всичко „седи“ пред едно и също „меню“. Някои първобитни общества, безкрайно по-близки от нас до същностната интелигентност на всяко нещо, се извиняват на дървото, което се налага да отсекаат, за да се предпазят от студа, или на животното, което трябва да убият, за да се нахранят.

Нека си зададем и въпроса: не са ли тясно свързани интелигентност и любов? И не е ли вярно, че хората, надарени с най-висока интелигентност, са способни и на най-силна любов?

Tabula rasa

Ние сме организми, предназначени да обработват земната и космическата информация. Нашите тела са резервоари, в които се събират и съхраняват всякакви послания. Също както телескопите не притежават *собствена* светлина, а улавят звездната, така и телата ни приемат дошла от другаде информация, от която се ражда и специфичната ни интелигентност. Ние сме генетично предопределени да превеждаме тази информация чрез музика, слово, поезия, математика и т. н. В зависимост от индивидуалните ни способности можем да й дадем от най-баналното до най-възвишеното тълкуване, да я декодираме отгоре-отгоре или с най-голяма точност, да се проявим като необразовани или свръхнадарени разшиф-ровчици. философът Бергсон казваше, че няма *Homo sapiens*, а само *Homo Faber* - човекът на рационалното мислене и на грубото действие. Ако същият този човек бе успял да се издигне до интуицията, той щеше да придобие много по-всеобхватен поглед върху нещата и безкрайно повече интелигентност. Очевидно е, че един би-нокъл не може да се сравнява с радиотелескопа и неговата параболична антена с диаметър от 27 метра...

Свръхнадарени или недоразвити - в коя област?

Съществуват хиляди странни и необяснени случаи на надареност: хора, способни да изчисляват по-бързо от компютър - и истински идиоти в други области; Айн-щайновци, свръхнадарени за научна дейност - и пълни нули във всичко останало; деца, които като Моцарт на петгодишна възраст вече композират или говорят няколко езика. Някои загубват феноменалната си дарба с възрастта, други я запазват. Може би не един мързели-

вец е неосъществен гений, задушен от уеднаквяващото училище или семейство. Не е трудно да се угаси лумналото пламъче. А има и друг вид хора, свръхнадарени за живота и с всестранно развита интелигентност. Има де-ца-въглени, които по-късно се превръщат в ярки огньове. Те дълго тлеят, преди да заискрят и запламтят, преди да станат виртуози в някаква област. Свръхнадарени има във всичко.

А защо, питам аз, да няма и свръхнадарени за любов, за героизъм или за святост? Както и свръхнадарени за зло?

Съществуват неосъзнати гении, които гният из канцелариите, зад гишетата. Единици излизат от утъпканата пътека, повечето постепенно убиват душата си.

Много нещо е изписано за свръхнадарените, но определение на явлението все още не е дадено. В някои страни има училища за малки гении. По този повод в една статия се задаваше въпросът дали създаването на такъв вид училища не крие опасност от още

по-голяма изолация на тези деца, от разширяване на бездната, която ги разделя от нормалните им връстници?

Да видим прочее *кой е нормален*. Децата, които наричаме свръхнадарени, или останалите? Дали не са първите? Нали именно те са способни по-пълно да осъществят заложите си? Кой е нормален: *Homo sapiens* или *Homo faber*

Тъй или инак свръхнадарените автоматично будят подозрение у останалите и рискуват да бъдат отхвърлени от тях. И така ще бъде през целия им живот, независимо от това дали са посещавали специално училище, или не, ако, разбира се, не загубят дарбата си. Защото много често гениалността изчезва около трийсетте... Впрочем дори да не изчезне, дори цял живот да са „на върха“, уважението, на което са обект, означава, че ги смятат за „различни“ и всъщност ги отхвърлят, както тялото отхвърля чуждите клетки.

Питаме се в края на краищата дали истинската интелигентност не е *разнородната* интелигентност, тази, която не е ограничена до определена област. *Да си интелигентен предполага преди всичко да се освободиш от онова, което ти пречи да се осъществиш напълно; да излезеш от всички затвори, да пренебрегнеш догми, табути, обичаи, мнения*. Нека повторим: няма истинска интелигентност без пълно отваряне на ума, без неутолима любознателност. Не може да има интелигентност, която да почива върху веднаж завинаги изградени мнения. *Интелигентният човек е събрал в себе си толкова разнообразни мнения, че не изпитва и най-малка потребност да се спира на едно-единствено, без значение какво е то*. Ето защо всякакъв вид интегрисъм - личен или обществен - силно стеснява полето на нашата интелигентност. А и тя работи добре само ако организъмът-машина е прочистен от страховете-паразити - страха да се самооткриеш, страха да си задаваш въпроси и да задаваш въпроси на другите, страха да изгубиш семейната си сигурност, социалните, моралните и философските си ориентири; страха от „нещо друго“, страха от пълната вътрешна освободеност. Защото интелигентност и афективен затвор, пък бил той и с най-лек „режим“, са несъвместими понятия.

Да си припомним също, че *еднородността* също е смърт за всяка интелигентност, че са ни необходими „сму-тители“, „провокатори“, които не позволяват установяването на носещо ни мнимо сигурност равновесие. Няма голяма интелигентност без контакти на всички нива и от всякакъв вид. А за да ги осъществим, трябва първо да „обезпаразитим“ душата си.

Да отложим края

Да си припомним законите на термодинамиката, чиято истина обви човешката мисъл и философия в някаква

черна, сковаваша мъгла. „Има ли смисъл, след като всичко е обречено на израждане и на смърт, след като нищо не е трайно, нито животът, нито любовта?“ Ентропията просмука човечеството. Леон Брийон зададе въпроса: „*Дак е възможно да разберем живота, след като целият свят е подчинен на втория закон на термодинамиката, а той ни води към смъртта и унищожението?*“

И все пак, ако е невъзможно да избегнем ентропията, то поне можем да намалим скоростта ѝ. По какъв начин? Като задържаем времето. Като забавяме стареенето. Като внасяме „информация“. Сменяйки редовно маслото на колата си, аз ѝ доставям „информация“ (машинно масло) и отлагам износването ѝ, без, разбира се, да мога да го предотвратя. Става дума за преливане на „свежа кръв“, за инжектиране на прясна информация, които отсрочват неизбежната смърт на моя автомобил. Както видяхме, това важи и за индивида, обществото, предприятието, семейството, любовта. Какво друго прави медицината, освен да „удря спирачките“ на времето чрез информации: лечение, лекарства, поддръжка на машината и по този начин отлагане на страшния край на термодинамичното равновесие?

И топката отново отскача...

Няма нищо по-тъжно от *хладните души*, чията *афектив-на топлина се е разпръснала с времето* подобно на топлината на топката, за която вече стана дума и която с отслабващи подскоци завършва дните си в пълна неподвижност.

Защото хладните души вече не подкачат; еднородното им съществуване ги обрича на ентропия и смърт.

Иначе казано, живот и интелигентност има само за възторжените, за издигащите се души, които непрекъснато „отскачат“ и безкрайно се разгръщат....

ОТ ТЕЛЕФОНА ДО ВЪЗПИТАНИЕТО

Това, което следва, ми се струва много съществено. Да се върнем на понятието „информация“. Казано най-общо, тя представлява „предаване на знания“. Ако се замислим повече обаче, ще видим колко тясно свързана е с реда, организацията и възпитанието.

Записаното от телефонния секретар съобщение е добър пример в това отношение. Когато телефонирам, аз реда думи, следвайки определени граматични правила; при-давам им форма, за да мога да формулирам разбираеми изречения за адресата. Така „подредено“, посланието ми съдържа *максимален обем информация*.

Да предположим, че ефективността ми е в лошо състояние, че е обърквана, разстроена (в резултат на комплекси, страхове, невроза, чувство за малоценност и пр.). И да си представим, че съобщението: „Ще дойда утре, ако времето е хубаво“ се превърне в: „Дойда утре хубаво ще ако времето.“ Така то ще съответства на вътрешното ми състояние и естествено ще бъде зле разбрано от получателя (или никак).

Трябва да признаем, че много възпитатели предават подобни „съобщения“! Ако не са афективно „наред“, те и не възпитават добре, тъй като могат да дадат само това, което притежават.

Да си представим сега, че аз съм такъв възпитател и държа съобщението ми да бъде разбрано и взето предвид. Сърдя се, заплашвам с отхвърляне, с презрение, обвинявам в некадърност. Но колкото и да се старая, сло-воредът на получателя и моят са напълно различни.

Ако по ред причини въпросният получател (например детето ми) прави всичко възможно, за да ме задоволи, то той ще заплати за усилията си с невроза.

Освен това, както и да е поднесено, съобщението е обект на „редактиране“ от страна на училището, обществото, модата, моралните, философските и религиозните течения. За каквото и да се отнася, то никога не стига до адресата в първоначалния си вид.

А възпитанието?

Да възпитаваш означава да програмираш чуждия организъм за действие с точно определена цел, като му *предоставяш необходимата информация*.

Когато обучавам или възпитавам, аз изпращам езикови и поведенчески „телефонни съобщения“. Старая се според разбиранията си да подреждам максимално добре информацията си и да я представям във възможно най-добрия вид. Само че не знам как ще бъде прието съобщението ми и дали *другият говори на същия език*.

В процеса на възпитанието всички ние изпращаме послания, които *ни се струват* добре подредени. Но рядко се интересуваме от вътрешния ред на възпитавания обект, вътрешен ред, който е *негов собствен* и зависи от вътрешната му организация. Какъв е този ред? Ориентиран ли е нашият обект към определена област, която би му прилежала? Към какво проявява склонност - към математика, философия, метафизика, поезия... или към нищо? Или към всичко? Ако не си отговорим на тези въпроси, посланията, оформени според общоприетите норми, не само няма да съответстват на неговия ред, а тъкмо обратното, *ще предизвикат вътрешно безредие*. Той неохотно ще приеме съобщение, което разстройва вътрешната му организация. Така на финала уж добре оформеното в началото съобщение ще се окаже изопачено и неефикасно. На всичкото отгоре възпитателят (училище, родители, общество) обикновено държи на своето и размахва

заплахи в името на утвърдените обществени правила за успех, в името на семейството, бъдещето и т. н. Тези заплахи само засилват объркването и още повече заглушават съобщението - като че ли получателят казва: „Не разбирам, нищичко не разбирам... но ще направя всичко възможно, за да се приспособя.“ И ето я неврозата, за която стана дума и до която се стига, когато възпитателят пренебрегва различната

вътрешна организация на възпитавания.

Казано накратко, възпитателят е разстроил тази организация, предизвиквайки напрежение между дълбинни-те склонности на възпитавания към „нещо" и съобщението, което му е изпратил. Насилил е афективността му с произтичащите от това насилие последици.

Усилването на възпитателното съобщение

Подобно на радио- или ТВ-предаването, чийто сигнал можем да засилим, след като го приемем, в процеса на възпитанието често става така, че информацията, подавана от възпитателя, се „усилва" от възпитавания. Така юношата нерядко „раздува" вътре в себе си получената от родителите му информация, „усилва" я по различни причини: страх от бащата или от майката, страх от отхвърляне, безусловно възхищение, крещяща нужда да бъде обичан и т. н.

Да си представим в този случай, че информацията е била изкривена още в началото от афективното състояние на родителя. И че освен това тя ни най-малко не съответства на вътрешния ред на юношата. Ясно е какъв ще е резултатът *т усилването* на подобно съобщение.

Защото всичко се усилва едновременно: съобщението, паразитните шумове, несъзнаваният отказ да се приеме информацията и желанието за приспособяване на всяка

цена... Оттук накърнената идентичност, объркваният вътрешен живот... И неврозата*...

Какъв е изходът?

Какъв, наистина, след като възпитанието е една безкрайна верига? Единственото, което можем да предложим, е посланията на възпитателя да бъдат добре подредени, несмуцавани от „паразити", които да изопачават предаваната информация.

За съжаление всички ние често поставяме врати там, където не е имало. Издигаме затвори там, където цари вътрешна свобода.

А объркването може да предава само объркана информация; вътрешното безредие може да излъчва единствено дезинформация.

Така че всеки със своята истина....

* Неврозата обикновено се дължи на неуспешен опит за приспособяване към обстоятелства, които са в разрез със същността ни.

Пета глава

ЧИСТИЯТ ВЪЗДУХ

От какво може да ни освободи това, за което ще говорим по-нататък?

Със сигурност не от грижите и страховете, ако пътят ни върви в обратна посока. Но когато живееш на обратната страна на нещата, допускат, че съществува и лицева.

Ако потегнем и препоредим кабелите на човешките ни машини, ще съумеем да въведем вътрешния ред, който единствено ще ни помогне да спрем деградацията.

В живота на милиони човешки същества се наблюдава *нещо като еднородност в безредието* - оттам вътрешният хаос, на който неврозата е само един от аспектите.

Бихме могли да се запитаем: нужно ли е да се изкатерим на пет хиляди метра височина, за да наблюдаваме по-добре нещата? Като че ли отговорът се съдържа във въпроса.

Какво търсим в края на краищата?

Обикновено себе си и нищо друго. Всеки от нас е възпитан горе-долу по този начин. Но тъй като това тясно специализирано търсене скоро се оказва безплодно, ние се ориентираме в друга посока. Стремим се да възстановим целостта, която усещаме дълбоко в себе си, но която като че ли сме изгубили някъде по пътя. И се насочваме към другия: приятел, приятелка, познат, с когото

смятаме, че имаме прилика. Така личната ни експанзия бележи точка. Отделен въпрос е колко продължава това. Като си припомним произнесените думи и извършените постъпки, виждаме, че винаги сме се обръщали към другия, изхождайки от себе си;

това е очевидно. Аз си-ти говоря, аз си-ти казвам, че... аз се-те обичам и т. н. Общуваме със самите себе си, вярвайки, че общуваме с другия. Произнасяме монолози,

сигурни, че водим диалози. Стремим се да се самоубеждаваме, опитвайки се да убе-

дим събеседника. *А другият в края на краищата е само инструмент, с който в повечето случаи си служим твърде неумело.*

Така тъпчем на място. Не излизаме от себе си. Изпитваме носталгия по някаква неосъществена цел, която не сме в състояние да определим. Изневеряваме на собствената си истина. Тръгваме от себе си и се връщаме към себе си. Съвършен афективен бумеранг. Поели сме по обратния път и сме стигнали до задънена улица.

Другият път

Откритията и хипотезите на съвременната физика вече проникнаха в съзнанието на хората, физици и астрономи пожелаха да сведат науката си до нивото на обикновения човек. Защо? Преди всичко защото съвременната астрофизика предлага друга представа за света, едно много по-религиозно и по-мистично виждане на нещата. Изследванията на най-големите физици като че ли все по-ясно показват наличието на енергия-дух, енергия-съзнание, енергия-интелект, която формира и информира така наречената „материя“. Натъкваме се на все по-очевидно съответствие между най-новите научни постижения на Запада и древното знание на Изтока. Така две разделени от вековете култури най-сетне се срещат чрез експериментите на едната и интуицията на другата. Като се опитваме да разгадаем съкровените тайни на материята, насочвайки телескопите си към безкрая и изпращайки радиовълните си към евентуалния извънземен разум, какво друго търсим, ако не Бог? И щяхме ли да търсим нещо, ако то не съществуваше?

Да надзърнем сега в една област на психологията, която странно се доближава до съвременната физика.

КОЛЕКТИВНОТО НЕСЪЗНАВАНО

Колективното несъзнавано е областта, от която произлизат символите, населяващи „големите“ ни сънища (виж „Тълкуване на сънищата“). Но то е в основата и на много от нашите постъпки и мисли, на ред „случайности“, съвпадения, на телепатията и предчувствията...

Впрочем в никакъв случай не бива да смесваме символ и алегория. Алегорията може да се съчини, да се измисли, символът - никога. Символът винаги препраща към едно по-обемно съдържание; той представлява своеобразен „коридор“, водещ към непознати нам пространства. Всеки от нас носи в себе си символи, които се появяват в много от сънищата ни. Значението им *никога* не е очевидно.

Много от важните символи не принадлежат на индивидуалното ни несъзнавано, а на нещо друго, наречено колективно несъзнавано и разположено вън от личното ни пространство и време.

Вътрешният ни континент

Става дума за една огромна, неизследвана досега територия, която може да се сравни с планетата Земя от времето, когато шепка картографи са се опитвали да очертаят моретата и сушата. Тогави на картите е имало големи бели полета с надпис „непроучено“, което не означавало, че един ден там няма да стъпи човешки крак. Както вече казах, колективното несъзнавано проявява енергията си в нашите сънища и интуиции, но и в някои „съвпадения“ - толкова странни, че изглеждат невероятни. Символите, на които сме подвластни, и ситуацияите, в които биваме въвличани, са само отделни негови пространствени превъплъщения; също както елементарната частица е само отделното, пространствено-времево проявление на изначалната, единна и извънвремева енергия.

Юнг пръв открил значението на колективното несъзнавано в дълбинната психология. Някои водещи съвременни физици са поели щафетата и продължават проучванията в тази област. На тях пък дължим идеята, че именно колективното несъзнавано е връзката ни с космоса...

Като не отиваш при планината...

Мнозина ще свият рамене: „Колективно несъзнавано? Какво ме засяга? Занимават ме други неща: работата, грижите, колата, дълговете, скъпотията...“ Разбира се. Можем

да допълним: „Освен това съм прекалено зает да се боря със собствената си вътрешна бъркотия и с умората от нея...”

Да си представим, че същият човек заяви: „Земното притегляне? Какво ме засяга? Имам си достатъчно занимания: работа, грижи, кола...” След което излиза на улицата, препъва се, пада на тротоара и си счупва ръката.

Поуката е следната: човекът може да не се интересува от гравитацията, но гравитацията проявява към него сериозен интерес...

Може би от този миг насетне този човек ще започне да се пита защо нещата „падат”, ще установи, че чашата кафе стои на масата, а не лети във въздуха; вероятно ще усети земното притегляне, когато направи усилие да повдигне нещо тежко; и нищо чудно някоя лятна вечер, докато лежи на тревата, да се почувства „прикован” към земята на една въртяща се в пространството планета. Кой знае?

Ако пък реши да последва примера на Нютон, който видял как ябълката пада от дървото и открил гравитацията, може би от него ще излезе някой Нютон на колективното несъзнавано? Всичко може.

Падането е само едно епизодично средство на гравитацията да ни „напомни” за себе си. Иначе тя ни налага законите си във всеки миг от живота ни. По същия начин относително редките проявления на колективното несъзнавано не означават, че то не присъства постоянно в съществуването ни, макар и да не си даваме сметка за това.

Първата стъпка

Всички ние сме склонни да разглеждаме своите постъпки, жестове, сънища и пр. изолирано от контекста им. Най-много да се върнем малко назад и да заявим: „Сънувах това, тъй като вчера си спомних за...” Или: „Казах тези думи, защото се сетих, че...”

По този начин отделяме дадено събитие от останалата част от живота ни. Гледаме на него като на случило се „тук и сега”, сякаш няма ни минало, ни бъдеще.

Обаче - често ще повтаряме това в тази книга - нито едно събитие от живота ни не може да се отдели от абсо-

лютното цяло, което представляваме. Дори най-незначителната мисъл или постъпка не само *съдържа* цялата ни история, но и *са* цялата ни история. Когато казваме, правим или мислим нещо, цялата ни личност го казва, прави или мисли. Ние сме ходещи „блокове от минало” - и това се отнася за всеки от нас във всяка точка на света.

Втората стъпка

Всекиму се случва да сънува „големи” сънища, които като че ли идват от другаде и оставят изключително ярка следа в паметта ни (колективното несъзнавано не се проявява единствено в сънищата, както ще видим по-на-татък).

В някои от тях от дълбините ни изплуват първични, архаични или религиозни образи и усещания. Те не винаги могат да се разкажат, тъй като думите се опитват да преведат едва впоследствие усещанията, изпитани при проявлението на колективното несъзнавано (думите се раждат на нивото на съзнанието, затова не могат да предадат дълбочинните ни усещания).

Всъщност този вид сънища са плод на колективните представи, присъщи на цялото човечество. Г-н Х трябва да знае, че хиляди други хора от всички раси, цивилизации и епохи са могли и биха могли да сънуват сън, населен със същите символи като неговия.

Изглежда, че „някъде” съществува склад с информации, които нашите организми декодират чрез символите и създадените от тях образи. Някъде, но къде? Вътре в нас? В собственото ни несъзнавано? Или организъмът ни е само посредник? И що за склад е това?

Нова представа за космоса

Много е трудно да се даде определение на колективното несъзнавано, още по-трудно е да се определи местонахождението му по простата причина, че то не се поддава на локализиране, *поне според настоящите ни знания*. Опитът показва, че **то ни информира**, което означава, че се намира някъде. Но не и в обичайното ни простран-

ство и време, точно както енергията, от която произлизат елементарните частици, не се намира в обичайната ни действителност.

Има само две възможности: или колективното съзнавано съществува, или не съществува. Знаем, че съществува, след като ни изпраща „нещо“, което изразяваме чрез нашите сънища, постъпки, мисли. При това ни го изпраща непрекъснато.

Е, след като съществува, не можем ли да приемем, че и то е подчинено на природните закони и че по тази причина някой ден ще можем да го измерим със средствата на една все още непозната ни свръхфизика?

Изглежда също, че колективното несъзнавано е в основата на телепатията и на предчувствието. Ако е така, то обхваща и миналото, и бъдещето (поне това, което ние наричаме с тези думи в нашето пространство и време).'

Юнг казваше:

„Колкото по-надълбоко вниквам в колективното несъзнавано, толкова повече се убеждавам в неговото неразчленимо и вездесъщо присъствие... Тоест, когато тук, в точка А, се случи нещо, което засяга колективното несъзнавано, то се случва навсякъде...“

Засега поне колективното несъзнавано не е обект на точните и експерименталните науки. Но дори и да стане, очевидно е, че то ни води към някаква „мистична“ представа за космоса.

Тук ще цитирам Мишел Казнав и неговия „Митологически анализ на историята на Тристан и Изолда“:

„Това ни навежда на мисълта, че в качеството си на архетипна матрица колективното несъзнавано не е вещество, а поле, в смисъл на квантово поле, и че от тази гледна точка то представлява фундаментална среда, която обаче никога и никъде не приема явен и видим образ...“

Космическата ни памет?

Да си припомним „фантастичната“ идея на Жак Бержие. И да си представим, че природата се е сетила за нея преди него и че ако подобно нещо е хрумнало на физика, то е, защото „то“ съществува някъде. И защото е налице резонанс между неговия ум и космическата мисъл. Ние откриваме само това, което може да бъде открито; няма как да открием несъществуващото. Впрочем нали „откривам“ означава „намирам нещо скрито“?

По същия начин не бихме си мислили за някакво все още непознато явление, ако то вече не се е проявявало. Мисълта ни е следствие от проявлението му, а не причина за него.

Освен това - нека повторим - не бихме открили каквото и да било, ако нямаше резонанс между психическите ни механизми и космическите структури; космосът е навред, макар да не го съзнаваме.

Следователно, за да продължим мисълта на Бержие, нека си представим, че колективното несъзнавано е общата памет на човечеството, че то е резервоар, в който е събрана интелигентността на хора и животни, огромна информационна мрежа, от която бихме могли да черпим един ден, когато се снабдим с нужните антени и декодери.

От този ден нататък ще настъпи вечността на всички съзнания и човешкият интелект ще се понесе по вълните й... Ще настъпи краят на абсурда, какъвто е кончината на високообразовани и стойностни личности, които отнасят със себе си огромен обем знания, интелигентност, хипотези, изследвания, хиляди идеи и мисли; огромно количество информация, която са събирали през целия си живот и от която ни оставят твърде малко: някоя и друга книга, няколко последователи, краткотраен спомен...

Големите надежди

Докъде води понятието колективно несъзнавано? Очевидно е, че стигаме до други измерения и до друг аспект на съзнанието, но какъв по-точно? Сигурно е също, че съществува фина и интуитивна връзка между вътрешния ни свят (психиката) и външния свят (материален, психически или социален): предмети, хора, събития и т. н. Нещата се проясняват, когато си кажем, че интелектът е част от материята, всяка от

съставките на която е съвършено интелигентна в своята област.

Това съответствие между нашата психика и външния свят понякога се изразява - ако се вгледаме внимателно - в необичайни явления, дори в събития, които можем да наречем чудеса. Но и в този случай за нас са странни само загадките, чието решение не знаем.

Някои хора стават свидетели на особени, *но многозначителни* „съвпадения“, други „четат мисли“ или имат предчувствия, които се сбъдват. Последователите на Юнг установяват подобни явления при пациенти, подложили се на психоанализа и достигнали стадия на пълнота на личността.

Тъй или инак прояви на *синхронност* се наблюдават при хора, чиито психически „жички“ са препоредени така, че по тях да протича максимално количество информация. Тъкмо тя осигурява висока степен на вътрешна организираност; тя води до психическо „прочиства-

не“ и до състоянието на особено силна рецептивност, което го характеризира. И тук отново се сблъскваме със законите на термодинамиката.

Синхронността

Явлението синхронност не се среща често. Дали ще се сблъскаме с него зависи до голяма степен от самите нас, тъй като ние сме крайната му точка. Също както, ако звукът на музиката е ужасен, това се дължи на лошока-чествения електронен приемател или, по-рядко, на смущенията по пътя на сигнала, Синхронност? „Синхронизираните“ събития се случват по необясним начин. Внезапно ни спохожда късметът; това, което отдавна искаме, безпричинно се осъществява; случва се нещо, за което сме си мислили малко преди това; явява ни се телепатичен сън; обзема ни предчувствие, което се сбъдва. Идващите от миналото или от бъдещето сигнали отекват в психиката ни (понятието „сигнал“ трябва да се разбира в конкретния му смисъл на радиовълна с определена честота). Така психиката на отделния индивид взаимодейства със заобикалящия го свят благодарение на колективното несъзнавано, заемащо цялото минало и вече съществуващото бъдеще. Затова понякога без видима причина се случват сходни събития. Психичното и физичното се държат като братя близнаци (еднакви обстоятелства в едно и също време). В края на краищата нали сме „побратимени“ с космоса, както ще видим по-нататък! Понятието „случайност“ вече не съществува!

Но внимание! Мнозина са склонни да съзират синхронност навсякъде. Например: „Тъкмо си мислех за моя приятел, когато не бях виждал от пет години, и го срещнах.“ Двете събития несъмнено съвпадат, но срещата не е задължителна последица от мисълта на приятеля. Ма-

кар че знае ли човек? Обаче ако вторият заяви: „*Всъщност трябваше да съм на километър оттук, но незнайно защо минах от другаде, просто някакво смътно желание да се поразходя... което никога не правя; а и ви сънувах миналата нощ.*“ Тук вече май имаме синхронност. Ако колективното несъзнавано непрекъснато ни информира, ако всички събития са абсолютно свързани, то тогава всичко би трябвало да бъде синхронно - след като е синхронизирано...

Докато солта и водата са отделени, с какво солта може да е полезна за водата и водата за солта? Ще кажем: това е вода, това - сол. Единство съществува само ако солта е станала част от водата и водата е поела солта.

Космосът в пералнята...

и глобалната принадлежност

В подкрепа на това, което казахме, не би било зле да си припомним някои елементи от съвременната физика, които откриваме в много произведения на специалисти, желаещи да доближат тази материя до неспециализираната читателска публика. Всички тези елементи - привеждам само два примера - се опират на идеята за принадлежността на човечеството към цялата вселена. Така според физика Мах (цитиран от Хюбърт Рийвс) полепването на прането по стените на центрофугата не се дължи на създадената центробежна сила, а на отношението между въртенето на барабана и неподвижните звезди. От което следва, че ако случайно неподвижните звезди

изчезнат, заедно с тях ще изчезнат и центробежните сили. Това показва, че никое явление не протича изолирано от околната среда - а околната среда, това е цялата маса на космоса. Показва също, че „инертността“ на даден материален предмет, с други

думи, съпротивата му на ускорението, не е свойство на самия предмет, а признак за взаимодействието му със света...

Сега ще цитирам физика Хойл: житейските ситуации не биха могли да съществуват без отдалечените части на вселената; и най-дребната подробност от всекидневния ни опит е така здраво вплетена в заобикалящия ни свят, че е почти невъзможно да я разглеждаме отделно от него.

Което означава, че *целият космос* присъства във всеки от нас ежеминутно, във всяко събитие и навсякъде. Ето как физическата реалност се превръща все повече в метафизична. Мигар Айнщайн не казваше, че „всичко привлича всичко“? Вече започваме да откриваме взаимодействията и взаимозависимостта между всичко съществуващо на Земята. В същото време науката ни показва, че тези взаимодействия се извършват в пряка връзка с цялата постоянно присъстваща вселена. Тук виждам възможност за едно изключително разширяване на човешкия кръгзор; нещо като нова екстравертност, която чрез медиите и книгите ще приеме „информациите“, насочващи човека към безкрай. Така „отделният“ човек, както и човекът - „център на света“, ще отидат в музея на старите параноични илюзии.

А най-забележителното е, че съвременните открития на западната наука прекрасно се вписват в древната индийска философия. Друго чудо - математиката и експерименталните науки на Запада се срещат с източната интуиция по средата на мост, прехвърлен през вековете. И това смесване на идеи и на нови усещания може би ще поразтърси обществото, в което преклонението пред материалното и посредственото е заменило култа към интелигентността и вътрешната свобода.

А г-н Х? Как г-н Х, който нехаеше за закона за земното притегляне, но изпита силата му, ще се промени чрез казаното по-горе? Никак, ако продължава да не му обръща внимание - и тогава пак ще се препъне. А би могъл

да придобие усещането за дълбоко взаимодействие между себе си и околната среда, която се простира до края на вселената, нужно ли е отново да го повтаряме? Да почувства интелигентността на всичко съществуващо, като започне от собствените си органи и елементарни частици, които, както казва Рюер, знаят какво правят много по-добре от него. Би могъл дори да осъзнае колко абсурдно е живял и да промени светогледа си. Да си даде сметка за огромния брой затвори, в които е приклепчен - догми, закостенели схващания, архаични идеи, навици, задължения, неискрени приятелства, неумение да се радва, страх от възможното бъдеще. Да се замисли за нормите, които го ръководят и към които се придържа заради някаква сигурност, която не му носи нищо.

Тогава може би абсурдът ще отстъпи мястото си на свободата.

Човешкото същество е способно да се приспособи към безброй ситуации. Защо да не успее някой ден да се приспособи и към космоса?

Шеста глава

**ТОВА, КОЕТО НАРИЧАМЕ „ПСИХОАНАЛИЗА“,
ИЛИ СВОБОДАТА НА ДРУГИТЕ СВЕТОВЕ**

Не можем да анализираме неизразимото

Вече съм посветил книга на психоанализата, която разглеждам като обновяваща душата дейност.

Тук бих искал да заместя „психоанализа“ с друга подходяща дума; ще бъде благодарен, ако някой ми подсказе такава...

Защо не ми се ще да използвам термина „психоанализа“? Защото не можем да анализираме нещо неизразимо като човешката душа. Тогава? Хуманна психология? Екзистенциална психология? Свръхпсихология? Мета-психология? Изследване на вътрешните континенти? Защото става дума именно за континенти!

Освен това „анализът“ крие опасност от раздробяване, от накъсване на личността на

елементи, които просто не могат да се отделят един от друг. Разделяйки неделимото, рискуваме да взривим абсолютното единство на човешката душа; да придадем „светски“ и рационален характер на онова, което е „религиозно“ и ирационално.

Да преминем в другия лагер

Смятам, че психоанализата, за която нямам термин, представлява стъпка към т. нар. *разрушителност*. Обикновено този термин се възприема в отрицателния си смисъл като синоним на „подривна“ дейност, ще рече, насочена към подкопаване на установените ценности. И наистина *отрицателната разрушителност* е детски бунт против всичко и против нищо, лутане между всичко и нищо, враждебност към всичко и към нищо.

Само че тук говорим за нещо съвсем друго, за *положителната разрушителност*, която се състои в *преразглеждането*, дори в частичното или цялостното отричане на закона на „бащата“ - вековния закон, издаден от мъжкия свят, патриархалния закон на абстрактните правила и системи, на повърхностния обществен ред, на чисто социалния просперитет (да постигнем външен успех, а не вътрешна хармония).

Положителната разрушителност отхвърля огромната структура, изградена от привиднос-ти, лицемерие, конформизъм, в която жената и женствеността нямат място. Цяла бездна дели патриархалния закон от дълбоката човешка афективност. Според неговите „клаузи“ чувствата са проява на невежество и мистицизъм.

Обикновено патриархалният закон е безапелационен. Той властно ни налага абстрактния кодекс на честта (тоест?), на дълга (тоест?), на смелостта (тоест?). И никъде не става дума за честта на майката, за смелостта на майката, за дълга на майката. В закона на бащите дори любовта не фигурира открито!

Ако не се схване правилно, понятието „разрушителност“ е опасно. Трябва да се разбере, че изобщо не става дума да отхвърлим всичко, защото сме отвратени от живота или преживяваме трудности. Става дума да се откажем да прилагаме спрямо себе си *афективно* необосновани „диктати“ и системи. Няма нищо общо между отрицателната, инфантилната разрушителност и положителната разрушителност. *Последната е краен резултат от продължителна работа, а не изходна точка на детинско бунтарство.*

Но заобикалянето на абстрактните и всемогъщи закони понякога струва скъпо: „наказанието“ може да бъде дори прогонване, отхвърляне, социална изолация. Точно както не е изключено да „си изпатим“, ако противопоставим вътрешната си истина на линейната и повърхностна мъжка логика, тъй като тези два свята са несъвместими по принцип.

Да стигнем до състояние на разрушителност означава да преоткрием творческите ценности в душата на мъжа и на жената и да възстановим контакта с огромните вътрешни пространства. Ще рече, да си припомним принадлежността си към „Великата Майка“ и към един напълно различен свят, в който човек получава топлина и светлина от жената или от собствената си възродена душа.

Положителната разрушителност е синоним на възврънато съзидание, тя е обръщането на лице на водевил-ното „опако“, в което живеят повечето хора, усвоили хибридният вътрешен език, характерен за разградената афективност.

Новата психоанализа, за която говорим, създава стабилни гнезда на положителна разрушителност, откъдето може да се роди представа за други светове и свободи. Как да не си пожелаем подобна разрушителност?

Преди да продължим, предлагам на вниманието ви една простичка схема.

ЗАКОНЪТ НА БАЩАТА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА
МАЙКАТА

абстрактен, линеарен, скован	конкретна, заоблена, вълнообразна липса на
социална система	система гъвкавост,
скованост, различни	приспособимост алхимия на
кодекси грубост	душата нагаждаме към
непоклатимо задължение	обстоятелствата вътрешно
социална и семейна чест	достойнство приличен живот
пари власт хладен разум	могъщество душевна
„кариера“ наказание,	екзалтация човешко
отхвърляне насилие	семејство разбиране, любов
патриархална религия	твърдост религиозност
конформизъм абстрактен	свобода морал според
морал външна и	обстоятелствата афективни
рационална логика	истини
произвеждане думи шум	съзидание вътрешен език
двойственост - добро, зло	тишина кръгово движение
нетърпимост абстрактен	без строга граница цялостно
дълг екзотеризъм	разбиране афективна
	взискателност езотеризъм

Ако се замислим малко, дали пък няма да установим, че Жената поначало подхожда с иронична и мълчалива раз-рушителност към закона на Бащата и на Мъжа, пример за която може да ни даде следният израз: „Приказвай си ти!“

От нула до...?

Всеизвестно е, че съвременният човек преживява дълбока духовна криза. Всеки от нас носи в себе си неутолима жажда за „нещо друго“. Рационалното и съзнателно мислене (вид патриархално мислене!) е поставено под въпрос и се клати върху изкуствените си основи (въпреки че противниците на този вид мислене обикновено са лишени от достатъчно вътрешна сила, за да поемат отговорността за отказа си, а и притежават доста слабичка Ани-ма, за да го сторят).

Най-често възраженията им са резултат от личния им бунт срещу „диктата“ на Бащата и поради това са немощни и краткорайни.

Повечето са забравили някъде „атомното ядро“ на личността си и прекарват живота си в съществуване, работа, разсъждаване и сън.

Понякога успяват ва кратко да съзрат бленуваното „друго нещо“ - по време на пътуване, когато се появяват различни от обичайните усещания; пред някой пейзаж, който отключва силна, но мимолетна интуиция; при случайна среща на улицата, запомнящ се поглед или усмивка, музика или четиво, на което попадат като „по чудо“. В такива моменти вътрешният свят изплува за миг, но скоро се отдръпва под натиска на всекидневието.

Така животът изтича между пръстите ни: работа, „имидж“, успехи, печалби, сън, четене на вестници, гледане на телевизия и пак работа, и пак сън... докато си отидем от този свят. А дали не е съществувало и нещо друго?

Кога се обръщаме към психоанализата?

Когато, без да знаем, сме поели към разрушителността. Впрочем убеден съм - нищо, че се повтарям, - че не може

да има дълбинен анализ, без да се стигне до вътрешната разрушителност, която е „тайното“ основание за написването на тази глава и на цялата книга.

Доскоро се насочвахме към „анализа“ с единствената цел да отстраним неприятните симптоми и да се адаптираме отново към социалния живот. Това са старата пси-

хоанализа и старите „пациенти“. Днес пространството значително се е разширило и по хоризонтала, и по верти-кала. На психоанализа се подлагат минимален брой „болни“ (болни от какво?) и максимален брой „изследователи на своите души“, които предприемат пътешествие в себе си, дори ако отначало не знаят докъде ще стигнат. Разбира се, вътрешните „търкания“ между това, което чувстваме, че сме, и начина ни на живот пораждаат обичайните симптоми: депресия (спадане на „налягането“, което ни подтиква да живеем), различни неразположения, психосоматични смущения, трудности в отношенията с родителите и партньорите, с децата и приятелите и т. н. Често ни се иска да бъдем просто „щастливи глупаци“... Но истински важното се простира отвъд симптомите.

Самият Фройд се отказва от понятието „болест“ и се насочва към максималното опознаване на същностната истина. Днес бихме казали: към опознаването на личния „архетип“, на „атомното ядро“, които единствени могат да направят живота ни пълноценен.

Методът, наречен психоанализа, се е превърнал в нещо като романтично пътешествие към мощните сили, които не се поддават на рационално изразяване, романтично пътешествие към свещеното.

Как тогава да наричаме този вид „пациенти“? Търсачи на неизразимото?

Изследователи на разрушителност-та? Може би и за тях читателят ще открие подходящ термин...

Плуване в открито море или край брега?

„Пациентът“, както и всеки от нас, е натъпкан с информация. Целият му живот и съдба са вписани в гените, в клетките, в атомите му. Може би дори у него са вградени частички от организма на Айнщайн или на Дюпон*. Други пък датират от създаването на света. Дали пък тогава не е разговарял с боговете и не носи в себе си смътни и объркани спомени от онова време?

Двамата с пациента - мъж или жена - сме изправени един срещу друг. Той има име, което дори не му принадлежи. Дава вид, че е това или онова, а е нещо съвсем „друго“. В началото виждам само отражението му, той вижда моето. Знам, че е напълно различен от видимите прояви на своя Аз. Пред мен е портретът му, пред него - моят портрет. Истинските ни личности все още са невидими.

До каква степен това, което той е в своето „ядро“, противоречи на вида му, на поведението му? Все още не знам, той също. Всеки е загадка за другия. Загадката-аналитик ще тръгне рамо до рамо със загадката-пациент по път, който и двамата се надяваме да ни преобрази.

Аз търся него, той търси мен. Аз съм наблюдателят, а той - наблюдаваният; но аз също съм обект на неговите наблюдения. Аз съм неговото огледало, той - моето. За сега общуваме само чрез отраженията си...

Дали заедно ще поемем към открито море, или ще плаваме покрай брега?

Непознатият път

Никой от двамата ни все още не знае накъде отиваме. И всеки от нас ще направи всичко, на което е способен, в

* Виж „Изумителните пътища на новата психология“.

зависимост от това, което е. Работата постепенно ще се разгърне и би могла да продължи до безкрай.

Накъде ще се насочим? Може би към откритото море? Но повечето хора се страхуват от него. Да заплаваш по морската шир означава да поемеш пътя към живота, но също и към смъртта на външния ти образ, сблъскал се с истината за себе си.

Една пациентка ми каза следното:

- Открай време се въртя около „нещо“, около някакъв център. Описвам концентрични кръгове около този център, но не се осмелявам да се насоча към него. Имам чувството, че ако сторя това, ще последва всеобщ взрив, че вътрешният ми свят ще избухне и ще погълне чудовищните социални, морални, лъжерелигиозни абсурди... Като че ли приближаването ми към моя център ще отприщи колосални енергии...

Всеобщ взрив? Колосални енергии? Поназнайваме нещо за тях от ядрената физика. Но тези енергии могат да се използват и за добро - освен атомна бомба има и атомна електроцентрала...

Ние всички очакваме да възкръснем за нов живот чрез това, което нарекох разрушителност. Защото във всеки от нас - ако прибегнем до жестокия израз на Рюер - дремят „трупове информация“. Така както дремят записаните на диск или на магнитна лента информации, докато съответният апарат не разкрие съдържанието им в първоначалната му красота. Ето това трябва добре да се разбере и почувства! Въпросните информации (от нашето собствено минало и от преди него) са записани в гените ни и очакват деня, в който ще намерим начин да се доберем до тях. Това е особено важно за нас, защото те често запазват състоянието си на ненужни „трупове“ през целия ни живот! И душите ни работят на празни обороти при положение, че потенциалната им енергия би могла да задвижва десетки машини... С надеждата за възможното бъдеще ще цитирам една мисъл на Роже Кайе: „Всичко, което не изгаря, загни-ва!...“

ВСИЧКО СИ ИМА НАЧАЛО

Може би ще доживея до по-добри времена и за миг ще зърна нещо, подобно на Обетованата земя.

Из писмо на Айнщайн

„Пациентът“, разбира се, има минало, живял е при определени обстоятелства и се налага да се започне оттам. Разрушителността е върхът, към който сме се устремили, но би било смешно и абсурдно да говорим за нея от самото начало. Така тя би престанала да бъде крайна цел и би се изродила в най-обикновена, макар и примамлива стръв, в мъглив идеал, който ще засенчи вътрешните обстоятелства.

Впрочем тук се крие един капан, в който се хващат мнозина. Чуваме ги да говорят за „космическо единство“, за съзнания-енергии, за космически вълни и други понятия, които за тях несъмнено носят някакъв смисъл, но които те няма да могат да впишат в усещанията си, преди да „преподредят“ своята душевност. Защото е невъзможно „разхвърляната“ афективност да се проникне дълбоко от „порядъка“, присъщ на архетипите и на разрушителността. И все пак капанът е заложен, защото патетичното човешко сърце не престава да призовава усещането за величие и вечност, които смътно предугажда.

Така че миналото никога не трябва да се пренебрегва (което не означава непрекъснато да кръжим около него, нито да се вкопчваме в него), тъй като ние СМЕ собственото си минало. От него черпим информация, то обуславя формата на вътрешната ни организация - или дезорганизация.

Невъзможно е да изкачим планината, тръгвайки от върха й! Но и не можем да *обясним* какво има горе с това, което се намира долу, както не можем да *си представим* какво представлява тринайсетият етаж, съдейки по мазето. А днес като че ли всички се опитват да сторят тъкмо това, във всички области. Да не би да става дума за някаква криворазбрана „демократична“ тенденция?

Така е. Няма как да узнаем какво има на върха, ако сме още в подножието на планината, но можем да разчистим подножието, за да освободим пътя към върха.

Изолирам = унищожавам

Всеки от нас има някакви прояви (положителни или отрицателни) и е възприел някакъв вид поведение. Всеки притежава - както вече казахме - лична „мистика“, обикновено несъзнавана, която е неговият отговор на важните екзистенциални въпроси.

Затова най-напред трябва да се опитаме да разберем видимото и да го свържем с вътрешното поведение на участника.

Само че няма никакъв смисъл да анализираме *отделна* проява или реакция. За да разберем отделното, е необходимо да сме разбрали цялото - цялото човешко съществуване. Защото *всяка частичка от човешкото поведение съдържа всички останали*. Тези частички се превръщат една в друга и една чрез друга. Те са в непрекъснато движение (подобно на елементарните частици на „материята“, които потенциално съдържат останалите частици и могат да се превръщат в тях).

Всяка частичка от поведението се заражда и ръководи от свойствата на останалите и всички заедно образуват стегната и единна тъкан. Да извадим една частичка означава да нарушим целостта на тъканта и да се лишим от възможността да я видим такава, каквата е наистина.

Освен това нито една от частиците на поведението не може да има каквото и да е предимство; всяка от тях е в непрекъснато взаимодействие с всички останали и заедно с тях съставлява личността.

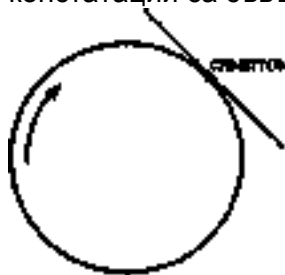
Да се опитаме да онагледим обяснението с рисунка и да начертаем една окръжност. Нека тя да е „мястото“, където са съсредоточени всички частици на поведението. Окръжността-поведение се върти непрекъснато около своя център, без да дава „предимство“ на която и да е от точките си, все едно дали става дума за симптом или комплекс.

Във всеки миг *всичко става едновременно* и в пълен синхрон.

Всички точки от окръжността се въртят и действат заедно, опирайки се на центъра (на личността).

Елементарната и неумела психология наподобява *тан-гента*, прекарана през дадена точка на окръжността.

Тази тангента сякаш „блокира“ въртенето на окръжността, за да се съсредоточи в една от точките ѝ (някой симптом например). А „психологът“ заявява: „Вашият Едипов комплекс ви кара да...“ или „Чувството ви за малоценност е в основата на...“. Подобни констатации са съвършено безсмислени. Да се опираме на тях *би озна-*

чавало да разглеждаме Едиповия комплекс или чувството за малоценност като изолирани явления и давайки им предимство, да пренебрегваме и подкопаваме, други важни подпори на личността, без да ни е грижа, че зданието може да се срути.

А и не бива да забравяме, че мнозина основават живота си върху очевидно абсурдни вътрешни истини, на които обаче нямаме право да посягаме, преди самият пациент да ги открие след необходимата подготовка.

Личната „мистика“?

Вътрешното ядро на личността определя в една или друга степен целия ѝ живот. Ядрото, това е центърът на описаната по-горе окръжност. То е високо енергийно и недостижимо. Можем само да доловим съществуването му в точката на пресичане на множеството аспекти и прояви на личността (положителни или отрицателни) и така поне да се доближим до него.

Няма смисъл да обясняваме, че пътят до центъра е дълъг и е запазен за тези, които дълбоко желаят да стигнат „до края“... Ясно е, че това няма нищо общо с елементарната и ограничена терапия, чиято единствена цел е социалната адаптация! С други думи, социалната адаптация е външна, екзотерична цел, докато центърът е вътрешна и езотерична цел. Смятам, че желаещите да извървят този път са много повече, отколкото сме склонни да мислим...

Дългото пътуване

Ето как чрез тази страна на психоанализата проникваме в една открита, крайно разнородна област, където представата за нещата се преобръща и непрекъснато се обо-

гатава от нови усещания, в сравнение с които обичайните външни ценности не са нищо друго освен изкуствен начин на приспособяване към обществото. 39-годишна жена:

-Личността ми възстанови единството си; сега имам напълно различна представа за собствената си отговорност. Тя вече не е абстрактна, не се определя от

външни закони, а е вътрешна, лична, опира се на нова етика и включва огромно уважение към околните, както и изключително чувство за принадлежност... И заедно с това съм изпълнена с енергия...

Интерес и ирония

Елементарното възприемане на психоанализата от „широката публика“ като че ли започва да се променя в положителна посока, въпреки че ироничното отношение към темата все още не е напълно преодоляно.

„От колко време правите „това“? Трийсет години?“ Или: „Комплексите ви ще продължават да съществуват и след това, но ще сте свикнали с тях.“ И тъй нататък. Организирант се и телевизионни дебати между специалисти, в които обикновено изпъкват противоречията между различните школи, всичко това „подправено“ с рекламни „послания“! Да се чуди човек защо специалистите приемат подобни участия. Очевидно е, че в условията на телевизионното студио е невъзможно специалистът в областта на неизразимото, каквато е дълбинната психоанализа, да предаде нещо друго, освен объркани и дезорганизиранни съобщения (виж главата за интелигентността).

Невъзможно е и гледащият дебатите да приеме нещо друго, освен същите тези объркани съобщения, докато

въсъщност става дума за област, в която редът и яснотата са от основно значение.

Отново се питам кое кара психоаналитика да участва в подобни прояви, които въсъщност „дезинформират“ аудиторията.

Затова е съвсем нормално такива „начинания“ да имат обратен ефект и да предизвикат ироничното отношение на зрителите. От друга страна, същите тези зрители изпитват прикрит интерес към психоанализата, който изразяват по следния начин: „Това е само за хора с пари и с дипломи... за хора богати... за тези, които не знаят как да запълват времето си...“ и т. н.

Интересът често е оцветен от усещане за магичност. Психоаналитикът се уподобява на „жрец“, надарен с окултни способности, които упражнява върху другите, на „гуру“, дори на манипулатор, присвоил си ролята на водач.

А „пациентът“ се превръща в пътешественик из дебрите на душата, който скъсва с мнимата истина - истината на привидното. Превръща се в афективен номад сред хора, които водят уседнал живот. Постепенно научава, че „никой, никое живо същество не би могло да понесе жалкото си съществуване, ако осъзнае скритите си възможности“ (В. Райх). Защото психоанализата изследва сянката на хората, заровената вътре в тях истина, величието им...

Участникът

Вселената е сбор от участия на всичко във всичко, всичко в нея е преплетено и взаимозависимо. Защо тогава да не наречем „участник“ този, когото назовавахме пациент или „анализиран“ от терапевта, после „анализиращ“ себе си с помощта на терапевта - все наименования, в които фигурира понятието „анализ“, тоест идеята за деление на цялото, за свеждането му до отделни елементи.

Ние? Ние сме само следи...

Това е една красива история - в нея се разказва за нас и за психоанализата.

През петдесетте години физикът Глейзър изобретява „камерата за мехурчета“, предшествана от „камерата за мъгла“ на Уилсън, в която заредени елементарни частици преминават през наситена с влага въздушна среда, йонизират атомите и оставят след себе си мъгляви линии от капчици (при камерата на Глейзър се използва специална течност, в която преминалите частици оставят линии от мехурчета въздух). Тогава физиците се развихрят. Обемът на камерите за мехурчета се разраства, трупат се снимки на траекториите на частиците. Вселената започва да разкрива тайните си.

Снимка от физическата лаборатория към Политехническото училище: проф. Льоп-ренс - Ренге

Вероятно Глейзър не е подозирал, че откритието му ще напусне лабораторията, ще стане символ на това, което представляваме, и ще ни научи на смирение.

Да разгледаме снимката.

Виждаме светлите дири, затворени в камерата за мехурчета. Те поемат право нагоре или описват съвършена спирала, изминавайки докрай земния си път.

Никой не би могъл да уточни: „Това е електрон, това - мезон, а това - антипротон.“ То би било все едно да *объркаме* следата с електрона и да вземем видимата илюзия за невидимата действителност.

И ако електронът принадлежи на непроницаемото пространство-време, какво можем да кажем за него, освен че ни показва само светлата диря на загадъчното си преминаване, с която доказва съществуването на един друг свят?

Можем да добавим още (за да подготвим почвата за това, което следва), че тази следа е *доказателство* за съществуването на единна, непозната, необособена енергия и че това, което виждаме, не е нищо друго освен свидетелство, че електронът за кратко е „присъствал“ в камерата за мехурчета.

Каква е връзката с психоаналитичната работа?

Многократно сме повтаряли, че взаимоотношенията между аналитика и участника в анализата се градят на обмяна на чувства.

Юнг казваше: „*Често пъти връзката е толкова силна, че може да се говори за съединение. Когато две химически вещества се съединят, и двете претърпяват промяна; затова изпитваме естествена съпротива при мисълта, че можем да бъдем засегнати в най-съкровената си същност от първия срещнат „болен“.*“

Лично аз не мога да си обясня защо трябва да се съпротивяваме, вместо да приемем като напълно закономерно и естествено взаимопроникването между аналитик и участник...

Нека добавим, че силата на чувствата по време на аналитичната работа се проявява най-вече когато двамата участници в нея открият взаимната си прилика - единственото възможно средство за дълбинно изучаване на човека. Става дума за сливането с другия, за осъществяването на вечната и недостъпна мечта - връщането към изгубената цялост. Странна и много рядка алхимия, която понякога прави от двама души едно-едничко същество. *Но ако приликата се окаже измамна, психическата раздяла е неизбежна.*

Да се върнем на снимката от предишната страница. Кабинетът на психоаналитика, както и самият той и участникът в анализата са своеобразни „камери с мехурчета“. Аналитикът е запознат със съществуването на следите, вижда ги, чува ги, самият той е съвкупност от следи. А от какво друго могат да са те, освен от архетипната енергия? Ето един сто пъти задаван въпрос: защо при равна теоретична подготовка един аналитик успява да възстанови целостта на дадена личност, а друг се проваля?

Отново цитираме Юнг: *„Символът ни препраща отвъд самия себе си към далечно, неуловимо, смътно предугаждано значение, което никога дума от езика, на който говорим, не е в състояние да изрази задоволително.“*

Тук му е мястото да припомним, че поетите най-добре разбират за какво става въпрос. Всеки пациент, стъпил в кабинета на аналитика, е едновременно антена и декодер на архетипната енергия. Той носи в себе си онова, което наричаме „символи“. Това важи в същата степен и за аналитика. Разликата е, че той познава символите. Кое не е кой знае какво, освен ако в същото време не е и малко поет.

Впрочем ако символът е резултат, дериват на надсъзна-ваното, канал, водещ към бездънни дълбини, не служи ли той за посредник, чрез който аналитик и участник общуват отвъд думите и техниките, осъществявайки нещо като „мистичен“ обмен? А какво би било, ако - нека повторим - приликата между аналитика и участника е голяма? И така, добре запознатият с човешките граници психоаналитик постепенно насочва своя събеседник към *премерено неравновесие*, към *премерено безредие* - само те са в състояние да породят „молекулярното“ движение и „топлината“, които ще влязат в съзидателен обмен с външния свят. Тук отново се натъкваме на явлението разнородност, за което вече стана дума.

Да си изберем оръдие на труда

Ако искаме да извършим дадено действие и да постигнем определена цел, ни е необходим подходящ „инструмент“. Независимо какъв занаят упражняваме, изборът на оръдието на труда е от първостепенно значение.

В психоанализата използваме работен метод, основаващ се на истините, до които сме стигнали, след като ни е направена психоанализа в духа на определена „школа“ (Фройд или Юнг например). Но предимствата на психоанализа (лична и задължителна), извършена по няколко методики, са повече от ясни - в този случай не рискуваме да се затворим в една-единствена система и да мито-логизираме, да сакрализираме изискванията на „школата“. Психоаналитикът следва да използва най-различни „оръдия на труда“, да работи с най-различни техники (главно със собствената си!), да ги приспособи към дълбинната „мистика“ на пациента си, около която се въртят неговите съзнавани или несъзнавани планове, копнежи, страсти. Според Фройд (тук възпроизвеждам някои бележки на Фром) човекът трябва да се освободи от властта на

своето несъзнавано, за да познае собствената си истина. *„Независимо че Фройд стигна до върховете на западния рационализъм, той беше достатъчно гениален, за да премине отвъд неговия повърхностно оптимистичен аспект. Вглеждайки се в „афективната“ и ирационална страна на човека, Фройд държеше много повече, отколкото изглеждаше, на философско-етичната страна на лечението. Той дори споменаваше за някои мистични методи, чрез които могат да се предизвикат промени в основата на личността. Защото всяко съждение, независимо на каква тема е, очевидно остава на повърхността на съзнанието, ако го разгледаме само от гледна точка на логиката.“* (Знаем историята за онзи американски учен, който, докато гостувал на едно „примитивно“ племе, заявил, че западниците мислят с главите си. Членовете на племето мислели с коремите си, та затова решили, че западниците са луди...)

След това дойде Юнг и приложи *разрушителността* към фройдовия закон на бащата. Юнг *„преобърна“* *психологията*, поставяйки отгоре това, което беше отдолу, и отдолу това, което беше отгоре.

„Преобърна“ *несъзнаваното* и стигна до колективното несъзнавано, което разположи *вън* от човека, в непознати места, източници на информация.

После *„преобърна“* *разума* и го върна към ролята, която поначало му е отредена, към повърхностната му, често пъти нищожна функция.

Преди Юнг понятието „несъзнавано“ се разглеждаше като насочено „надолу“ разширяване на личността. Тази остаряла представа за нещата все още е господстваща в немалко съвременни психологически школи: всичко дълбинно е запратено там „долу“; дори надсъзнаваното е причислено към несъзнаваното,

възприемано като своеобразен склад за отпадъците на личността. Тези „школи“ даже се опитват да „анализират“ изкуството, музиката, поезията, да „обясняват“ надсъзнаването и гения посредством първичното несъзнавано... Доста странно желание - да искаш да изведеш повечето от по-малкото, висшето от низшето! Юнг стигна и до обширните територии на синхронността и на „невероятните съвпадения“. Той въведе човека в неизучени дотогава области и показа неразривната му връзка с вселената.

Той върна и Анимата на мъжа, и Анимуса на жената -единствените творчески полюси и на единия, и на другия, центрове на съзнаването и на интелекта. Така той отвори вратата на нашите съдби към други места и други територии...

Голямата ни цел - разрушителността, включва преоткриването на позабравения в днешно време факт, че всички ние сме „афективни хермафродити“.

Анимата и Анимусът ще престанат да бъдат противопоставяни и изтласквани, а ще възобновят обмена си в рамките на едно нормално съществуващо напрежение помежду им.

А утре?

Нека се запитаме какво ще остане след няколко десетилетия или след няколко века от нашите психологии и философии? Може би след впечатляващия умствен и духовен напредък, до който ще доведат - защо пък не -откритията на физиката, биологията и неврологията, те вече няма да си необходими?

Какво ще остане от онова, което по липса на по-точни понятия наричаме чувства, усещания, комплекси, интуиция и какво ли не, без да можем истински да вникнем в тях? Няма ли например синхронността на Юнг да е станала обект на експерименталните науки, изчислима величина, с която да си служим в ежедневието? Няма ли телепатията и предчувствието да са нещо напълно обикновено?

Може би тогава днешните Анима и Анимус ще бъдат толкова очевидни, колкото например магнитните полюси...

Хората от това бъдеще вероятно ще си казват: „Колко чудно! „Те“ са вярвали в такива странни неща!“ После ще добавят, смесвайки вековете: „Дори са смятали, че светкавицата е резултат от взрива на сгъстения въздух при сблъсъка на два облака!“ И още: „Как странно са описвали човека и начина, по който са го насърчавали да стане това, което всъщност е!“

Защото е възможно тогава човешкият интелект вече да е влязъл в резонанс със съзнанието на материята и на вселената. Както е възможно галактиките да са започнали да си разменят посещения на вежливост, човешката духовност да е достигнала небивали висоти, а нашите психологии да са станали толкова архаични, колкото днес ни изглежда дървеното сметало, сравнено с електронните калкулатори...

Дотогава обаче ще сме това, което сме, така че да се върнем на темата.

Ното Гаъег...

Вярно е, че човекът „прави“. Научили са го да прави. Толкова много са го учили, че действително е убеден, че всичко се „прави“ - животът, решенията, изборът, работата, действията, бъдещето... *Ното /аъег* - правещият човек, човекът на действието. Но идва ден, когато този човек решава да се подложи на психоанализа, защото чувства, че в него живее един непознат *Ното зар1еш*. И с течение на времето скъсва с традиционните и заучени „истини“.

Засега този, когото нарекохме „участник“, е все още *Homofaber* и започва да работи над себе си в състояние на обърканост, изпълнен с противоречиви стремления, с вътрешни конфликти, измъчван от привидно несвързани сънища, като всичко това образува едно неразбиваемо цяло (да си припомним цитираната по-горе окръжност). Аналитичната работа ще навлезе в това цяло и ще се опита да открие фундаменталната „мистичност“ на участника, както и ония важни събития, които са й попречили да се разгърне.

Как губим свободата си

Вътрешната организация на личността ни се оказва нарушена твърде рано, още в

началото на живота ни. Родителите и всички, които ни „учат да живеем“, ни подават крайно противоречиви „информационни послания“ - морални, социални, религиозни - и всеки от нас прави опити да се приспособи към изискванията им.

Другояче казано, всеки се старее да се изразява на задължителния афективен и социален език, който обаче „не пасва“ на собствения му вътрешен език. Ето защо в зряла възраст ние вече говорим на един хибриден и всъщност ничий „език“.

Афективната машина започва да заеква и на свой ред да предава деформирани и безредни послания - и тъй нататък от поколение на поколение.

При аналитика

Следователно посланията и информацията, които участникът предава на аналитика, са неверни, защото не съответстват на дълбоката му организация.

Освен това той се съсредоточава върху т. нар. симптоми (видимата част на айсберга), които са само една дребна частица от цялото.

Затова участникът (както и всеки от нас впрочем) нерядко заявява: „Непрекъснато си противореча! Самият аз не мога да се разбера...“ - което е логично, защото (нека повторим, тъй като е изключително важно):

- а) е приемал предимно противоречиви послания;
- б) накърнил е вътрешната си организация, опитвайки се да се нагоди към тях;
- в) нарушил е целостта на личността си, като е отделял внимание само на отделни нейни части (симптоми, комплекси и пр.).

Тогава аналитикът трябва да се постарее:

- а) да възстанови реда и организацията на личността на участника;
- б) да открие основното ядро, центъра, около който се върти тази личност, да я върне към отправната ѝ точка, към същностната ѝ „религия“;
- в) да възстанови „благородните“ енергии, обезсилени и разпръснати по житейския ѝ път;
- г) да разбие вратите на затворите ѝ, нарушавайки афективната ѝ еднородност.

Всичко това би трябвало да доведе до положителната разрушителност, за която вече споменах.

Да резюмираме горното с една таблица:

В НАЧАЛОТО	ПО-КЪСНО...
Психическа енергия	Отслабване и блокиране на психическата енергия,
Откритост, гений,	комплекси
свободен Интелект;	Фиксация върху
досег с надсъзнаваното	несъзнаваното
Подредена и	Вътрешна
организирана	дезорганизираност, хаос
ефективност	Разпадане на жизнената
Жизнена топлина	топлина, афективен хлад
Афективно „налягане“	Спад на „налягането“,
Спонтанност	депресия
Страст,	скованост,
откритост	затвореност, самота
Разнородност	Постепенно затваряне и
Съзидателност	блокиране
Широки вътрешни	Еднородност, застой •
перспективи	„Правя“, боря се срещу
„Отскоци“ на душата	себе си
(движение на	Подчинение на нормите,
„молекулите на	неосъществена адаптация
душата“...)	към самия себе си
Свобода	Любов
Отворена	Инертност на душата
интелигентност	(стагнация на „молекулите“)
Отвореност към другите	Роботизиране, страхове,
	тревожност, затвори
	Неумение да обичаш и да
	бъдеш обичан
	Ограничена интелигентност
	Егоцентризъм,
	инфантилност,

Мълчанията

По време на психоанализа някои говорят почти непрекъснато. Други, обратното, не са особено словоохотливи. Едните се страхуват от мълчанието, другите се оттеглят в него, като по този начин прикриват срама, който биха изпитали, ако разкрият тайните си. Известно е обаче, че при психоанализата няма място за срам и тайни. В живота ни са се случили някакви събития, но те не ни представят такива, каквито всъщност сме. Защо тогава да се отъждествяваме с тях?

Може в нас да съществува определен комплекс, но той *не* е нашата същност. Той се намира в някоя точка на окръжността, но никога не е неин център.

Някои хора прекарват цели сеанси в пълно мълчание. Сякаш чакат нещо. Но какво друго биха могли да чакат, освен да проникнат в света, чието съществуване отгатват в себе си и който ще се прояви чрез коренно различни от обичайните думи? С тази тишина не се „сблъскваме“ - потапяме се в нея.

Мълчание ли е това или молитва? Не знаем.

При психоанализата, както при интензивния афективен живот, словото съществува само чрез мълчанието. Мълчанието е неразчленимо. Словото е разчленимо.

Мълчанието е хоризонтална крива, разположена в дълбочина. Словото е вертикална права, разположена на повърхността.

Мълчанието може да съществува без словото, но словото не може да съществува без мълчанието. Без мълчание няма слово. Мълчанието и словото вървят заедно, съдържат се едно в друго.

Когато словото прекъсне, настъпва мълчанието, в което се зареждат усещанията. При психоанализата, в дълбинния живот, в одухотворената любов мълчанието предхожда важните мигове.

Аналитикът „чува“ мълчанието, когато между него и участника има голяма прилика. Тогава и двамата изпитват едно и също усещане.

Съществуват психологически „техники“, при които мълчанието се хронометрира, а „психологът“ преценява значението му според неговата продължителност.

Опростенческа и нелепа практика. Защото тъкмо мълчанието разбулва тайните ни.

Екарт казваше: „*Когато всичко потъна в дълбока тишина, от царския трон към мен се спусна една голяма тайна...*“

Мълчанието е енергия. Словото е динамичното ѝ проявление.

Кой от нас не познава паузите в истинската музика, зареденото с очакване мълчание на оркестъра? Велик музикант е онзи, който умее майсторски да съчетава паузите с музиката.

Защото истинското духовно сливане между хората се извършва единствено в силовото поле на мълчанието.

ДЕПРЕСИЯТА - ПЪТ В НОЩТА НА ПРЕОБРАЖЕНИЕТО?

В наши дни голям брой хора страдат от така наречената „потиснатост“; депресията леко ги докосва, без да се прояви напълно.

Но-понякога тя взема връх. Напрежението между това, което сме в действителност, и това, което сме принудени да бъдем, внезапно спада. Организмът вкарва в действие предпазните клапи. Вместо да се взриви, прегрелият кондензатор излиза от строя.

Тогава се отдаваме на депресията телом и духом, както някои се отдават на любовта.

Дали пък между двете не съществува връзка?

Някои проявяват и т. нар. „склонност към самоубийство“. Но стоастно влюбените също изразяват желание

да „умрат заедно“, за да се възродят в един преобразен свят. Не съществува ли и тук някаква връзка?

В разговорите с депресирани хора често усещаме, че у тях има предчувствие за обрат, очакване на радикална промяна в ценностите и пламенен стремеж към нов начин на живот.

Страдащите от депресия са хора на нощта. Но всички, които желаят да достигнат до ново съществуване, трябва да преминат през нощта и през тъмнината. Понякога това пътуване се нарича прекосяване на пустинята или път в нощта. Депресията също може да ни поведе по нощния път на преобразението.

Както алхимията....

В началото на всяко обновяване на ума и на душата стои „смъртта“ - окончателното скъсване със старите виждания, старите стойности, стария начин на живот.

Захвърляме абсурда и глупостта. Душата ни облича нова кожа.

Но докато не бликне ярка светлина, отказът от старото се възприема като нощ, като мрак.

Защото човек не може да тръгне към дълбоко стаеното си „ядро“, ако преди това не се раздели с всичко, което не е жизнено важно за него и което *не отговаря на вътрешното му устройство*.

Алхимията също познава нощта. Черният цвят се появява след взаимодействието между сярата и живака. Това е фазата на „гниенето“, но и на надеждата. След което камъкът постепенно побелява: това е възраждането. Черната материя губи чернотата си, преди да стане рубинено червена.

По същия начин „златото“ на философския камък се крие в чернотата на душата - нощта обещава надежда...

Лице и опако

Склонни сме да смятаме страдащите от депресия за „анормални“. Но наистина ли са толкова анормални, колкото ни се струва? Анормални по отношение на какво? На всекидневния живот? Тоест?

Дали това „опако“ си няма „лице“? И дали „обратната страна“, по която се движат тези хора, не е границата между съществуването им в дадения момент и напирания в тях порив към бъдното? Да си зададем един на пръв поглед парадоксален въпрос: *не са ли те по-нормални от мнозинството така наречени нормални хора?*

Депресията напомня за състоянието на човека, докоснал се до смъртта и завърнал се в света на живите, след като е видял ослепителна светлина в края на тунела.

Определяйки депресираните като анормални, ние им лепваме етикет и ги тъпчем с лекарства, без да подозираме, че в тях има „нещо друго“, което единствено те усещат. Някаква дълбока тайна, някаква огромна загадка.

Не е ли по-добре в такъв случай да разгледаме понятието „депресия“ от друг ъгъл, както би следвало да направим с ред други неща?

Може би депресираните съвсем не са „долу“, може би са по-близо до „горе“ и само временно не могат да се издигнат дотам. И докато настъпи този момент, тяхната нощ е своеобразно завръщане в майчиното лоно...

Какви точно са те?

Дали пък „анормалността“ на депресираните не е по-ско-ро път към онова, което бих нарекъл „наднормалност“? Дали не е устременост към „нещо различно“, непознато за повечето от нас? Другояче казано: не е ли депресията канал, тунел към светлината, към някаква висша ценност, която преобладаващата част от хората не познават или изтласкват?

При съприкосновението с депресирани „здравите“ изпитват учудване, дори страх да не се „заразят“ от състоянието им. Понякога обаче човекът в депресия привлича така, както ни привлича смъртта. Но коя смърт?

Лично аз мисля, че ни привлича нищото, нощта, която може да ни преобрази.

Привлича ни „смъртта на душата“, афективната „кома“, присъща на силната любовна страст, най-възвишеният пример за която са Тристан и Изолда.

Изкушавам се да кажа, че хората в депресия са „привилегировани“, защото притежават „нещо друго“, което е вътре в тях, дори ако временно са се изгубили в нощта. *Те са в състояние на абстиненция:* лишени са от себереа-лизация, от себепретворяване, лишени са от любов и в крайна сметка от самите себе си.

Затова ги привлича нищото, тоест преобразеният живот, който сияе в края на тунела. И който ще открият, защото изплуват ли от депресията, ще бъдат коренно променени. А светлината, както вече казах, предполага преминаване през мрака, разделяне със стария багаж и старите дрехи, смърт на старите възгледи.

Хората в депресия притежават онова, което търсят позналите мрака на душата, устремените към светлината: артисти, поети, самотни мореплаватели, всички пътешественици в света на душевното. Защото да тръгнеш по море означава да се разделиш с привидното и да се сблъскаш с голата истина за себе си.

Депресията крие една голяма опасност: да се приютиш в това завръщане към „майчиното лоно“, в затвореното вегетиране, в еднородността, да престанеш да изпитваш влечение и интерес към каквото и да било, да изпаднеш в пълна апатия.... Нерядко битката е извънредно трудна. Но невъзможното съдържа възможното, тъй като не е нищо друго освен неговата обратна страна. Още повече, че корените на депресията не са никога там, където си мислим, че са...

Сън със змей

Това е *повтарящият* се сън на трийсетгодишната Люси, която беше изпаднала в депресия, придружена от обичайните симптоми. Сънят изглеждаше подозрителен не само заради „класическия“ символ, а и заради твърде опростеното тълкуване, давано от сънуващата. Защото Люси, прочела отгоре-отгоре някоя и друга психологическа публикация, „отклоняваше“ символиката на змея от правия път и тръгваше по лъжливи следи...

Сънят ѝ се явяваше през равни интервали от време:

- *Сънувам, че съм на поляна в голяма гора и се боря мълчаливо с огромен змей. За оръжие ми служи един клон. Змеят неизменно се отдалечава в гората и се насочва към осветена къща. Там го чака някаква жена, която прилича на мен. Знам, че чудовището ще се върне.*

Какви са асоциациите на Люси?

- *Змеят:* той „очевидно“ олицетворява майка ми, ужасната поглъщаща майка, каквато беше моята. Въпреки това не изглежда страшен. При всяко негова завръщане ми се

струва по-голям и по-силен... Не разбирам, още повече, че никога не е ранен. А и как може да е ранен, след като се боря срещу него с клон?

- *Горска поляна*: това е открито място, в центъра на което ме е привлякла майка ми, за да ме унищожи по-добре (всъщност, както ще видим, горската поляна е жизненият „център“ на Люси).

- *Гора*: друг образ на опасността. Винаги изпитвам страх в гората. Прекалено много невидими присъствия ме наблюдават...

- *Мълчаливо*: винаги съм се борила мълчаливо; иска ми се да можех да викам, да крещя, да чупя, да руша... Бях позорът на семейството ми, но привидно се подчинявах....

Накратко:

- Люси е „възпитана“ („дезинформирана“, дезорганизирана...) в една абсурдно „еднородна“ и затворена среда от родители-новобогаташи, налагащи безмилостно законите на клана си, с изкривени понятия, но с интелектуални претенции - полукултурната майка на Люси „приемала“ всеки вторник и открито ненавиждала всички, които се различавали от нея (включително, разбира се, и артистичните натури).

- Родителите принудили Люси да се омъжи за мъж, който приличал на тях и чийто единствен идеал бил професионалната кариера.

- От него Люси имаше син (десетгодишен в началото на анализата).

- Възпитавала го по законите на клана, под ръководството на майка си и на една леля - „глава на рода“.

- Била задължена да ходи по коктейли, вечери, модни ревюта, на луксозни курорти - все празни занимания.

- Трябвало непрекъснато да лъже себе си, като измамата срещала одобрението на останалите измамници.

Люси ми разказа следното:

- *Станах истински терорист по душа; идеше ми да взривя всичко, което виждах. Но бях прекалено напашена, за да се разбунтувам открито срещу лъжите, а и в края на краищата те се про-смукуват в човека... Атмосферата около „тези хора“ беше като отровна мъгла, която проникваше във всичко. Продължавах да се преструвам, а новопоявилият се, синът ми, олицетворяваше този прогнил свят и непрекъснато беше пред очите ми; растеше и виждах как и неговата душа постепенно се сковава...*

После Люси премина към фантазмите си:

- *Представях си, че убивам сина си, за да го спася от всичко това... Едно алтруистично убийство... Представях си как се явявам в съда и как ме оправдават, а публиката ме акламира.*

Вече изпаднала в „депресия“, Люси сънува и друг сън:

- *В Париж съм, под някакъв мост. Там има кло-шари и сред тях синът ми, вече зрял мъж. Облечен е в дрипи, изглежда нещастен. Клошарите се смеят. Синът ми ме сочи с пръст. Аз съм облечена по последна мода. Един клошар ми подава шише с вино и аз пия на големи глътки...*

После продължи:

- *Тогави си казах, че е време да се присъединя към бездомниците и да изпия виното им. За мен то бе светеното вино на свободата. Вкусът му бе неизмеримо по-добър от този на най-фините и отлежали вина от избите на познатите ми от моята предишна среда... Сега живея временно сама. Общувам с поети и с хора, отритнати от обществото. Работя колкото ми позволяват силите. Имах щастието да попадна на работодател, който проявява разбиране към моето физическо и морално изтощение. След като се възстановя напълно, ще взема сина си и ще го откъсна от училището за богаташи, където деформират хората и ги правят подобни на оне-*

зи, с които окончателно скъсах. Не желая да виждам отново съпруга си, който впрочем е подал молба за развод. Чувствам, че свободата изгрява, но трябва да се науча да поемам отговорността за нея и да ѝ се наслаждавам...

Положителна депресия?

Несъмнено. Разбира се, „виновни“ бяха преди всичко хората от обкръжението на Люси, които са й изпращали „възпитателни послания“, неотговарящи на същността й (въсщност неотговарящи на ничия същност).

Но реалността никога не е еднозначна. Люси, както обикновено се случва, се бе превърнала в неволен „съавтор“ на вътрешното си безредие - тя бе неспособна да се утвърди в привидно твърде лекия си живот и изпитваше силен страх от самотата, от отхвърлянето, от свободата, чиято цена не бе в състояние да заплати.

И все пак я заплати - с депресията си. Афективното „налягане“ внезапно бе спаднало и Люси бе потънала в мрака, в нощта на „преминаването през пустинята“...

Ето още един неин сън:

- Трябваше да отида на някакво уж загадъчно място, което бях сигурна, че винаги съм познавала. Паднала бе гъста мъгла, но съвсем бяла, искряща. Обгръщаше всичко наоколо. Усецах, че ще открия в нея собствения си свят, все още невидим за душата ми. След това се озовах пред огромно поле. Знаех, че трябва да го прекося, опитвах се да се ориентирам по картата. Но няхах никаква информация за посоката, в която да поема. В края на краищата тръгнах, водена единствено от интуицията си, с надеждата, че ще срещна някого по пътя.

После Люси се засмя:

- И ето ме тук! Да продължаваме!

Колкото до змея...

Символиката на змея е универсална и е част от колективното несъзнавано. Тя е двузначна: змеят може да олицетворява вътрешното чудовище, „демоничните“ наклонности на всеки от нас; но той е и пазителят на съкровището, пазачът на тайниците; символизира творческото начало, активния принцип, божествената сила. Змеят е също така и символ на „сътворението на света“... и в случая с Люси е *олицетворявал* представите й за вътрешно свободен и одухотворен свят. Вместо да се бори срещу змея - *според нея* символ на ужасната й майка, тя е трябвало да го слуша и да открие чрез него пламенния живот, който е бил толкова потискан, че е „избухнал“ в депресия, една положителна депресия, ако се съди по окончателните резултати от терапията. А и нали Люси е предусещала благотворния аспект на „своя“ змей, след като се е борила с него, въоръжена само с едно клонче?

ВЕЗДЕСЪЩИЯТ „ПРЕНОС“

ИЛИ

ОСВОБОЖДАВАНЕТО ОТ ДВУСМИСЛИЕТО

Преносът е важен работен инструмент на психоанализата, както вече стана дума в книгата, посветена на методите й.

Но той присъства и във всички човешки отношения, обикновени или по-емоционални: в любовта, враждата,

във връзката между родители и деца, както и в отношенията с околните.

Затова следва да се запитаме дали всяко човешко отношение не е поначало двусмислено, изкривено и дали можем да избегнем двусмислието, като освободим неизползваната си енергия?

Преносът присъства винаги и навсякъде. По негова „вина“ *ние никога не възприемаме другия такъв, какъвто е, защото му приписваме намерения и поведение, каквито няма и вероятно изобщо не е имал.*

Тези, които са прочели някой и друг труд по психология, ще разпознаят в преноса механизма на „проекцията“. Ще рече, *проецираш, пренасяш, прехвърляш* върху другия онова, което се съдържа в самия теб; пренасяш върху другия собствената си личност, собствените си символи, комплекси, минало; пренасяш върху другия (един прост пример) положителните или отрицателните символи на майката, бащата, а след това действаш или реагираш на действията на другия в зависимост от тези проекции.

Другият, естествено, прави същото, в резултат на което около човешките взаимоотношения се наплита гигантска мрежа от противоречиви и несигурни чувства, очевидно лишени от всякаква обективност.

Защото в края на краищата заради проецирането ние *винаги виждаме в другия някой друг*. Което е доста объркващо, ако се замислим. Вярваме, че получаваме от другия обективни „информации“, а в същото време ги декодираме чрез информацията на собствения си организъм. И както можем да си представим, получава се хубава бъркотия. А какво става с чувствата, които проявяваме по време на психоанализа или просто във всекидневието?...

Тук възниква един въпрос: защо този механизъм се нарича „проекция“ в ежедневието живот и „пренос“ в психоанализата? Лично аз нямам представа. Може би аналитиците държат да се изразяват „по-изискано“? Или искат да отделят психоанализата от живота, да се чуди човек защо?

Странен сепаратизъм...

Изправени сме пред нещо учудващо: да си представим, че една жена обича един мъж. Ще кажем, естествено, че става дума за любов. И да си представим, че *същата* жена обича своя психоаналитик. В такъв случай ще говорим за „пренос“. Ще обявим, че тя „си въобразява“, че обича, докато всъщност просто проецира баща си или майка си, или дадена ситуация от детството и т. н.

В живота:

Жена

В психоанализата: Жена

Мъж = Любов Мъж = Пренос

Но защо любовта (или враждебността) да са истински в живота и неистински по време на психоанализа?

Обратно, да си представим сега, че аналитикът обича някоя жена: заявяваме, че става дума за любов. Ако обаче *същият* този аналитик се влюби в своя „пациентка“, тогава ще заговорим веднага за „контра-пренос“.

Не е ли учудващо?

Любовта в живота се превръща в „пренос“ в психоанализата. Но да уточним: става дума или за любов, или за пренос. Или няма истинска любов и имаме „пренос“ и в живота, и в психоанализата, или няма пренос и става дума за любов.

Тук пренос, там любов. А ако двете неща са близнаци? Или просто синоними? Ако една любов, колкото и да е огромна и където и да се проявява, *не е нищо друго освен „пренос“ на нещо върху някого? Но пренос на какво?*

Проекциите или преносите са факт за всички хора без изключение. Всеки „пренася“ върху останалите цялото

си минало, във всеки момент, при всякакви обстоятелства. Означава ли това, че сме неискрени към другите? И че хшед като чувствата не са нищо друго освен преноси, човечеството разиграва един гигантски фарс?

И все пак си казваме, че истината сигурно съществува някъде. Докъде трябва да слезем или да се издигнем, за да я открием?

Истинската любов е изключителна рядкост, без значение къде се проявява. Защото тя се ражда само и единствено от дълбоката прилика между душите. Или не се ражда изобщо. Нека си кажем, че всяка любов, достойна за това име, е винаги „религиозен пренос“ на безкрая и на вечността върху любимия човек.

В заключение...

„Преносът“ е част от живота. Човешките взаимоотношения гъмжат от проекции или от преноси, което е едно и също.

А аналитикът? Той трябва да се старае да не показва евентуалния си пренос... поне не прекалено! Трябва да съумее да го преустанови, да не афишира (прекалено) чувствата си, защото е очевидно, че и той прави преноси, та дори само като проявява добра воля, изслушва, съчувства, желае да помогне. Нужно е да дозира максимално външния израз на чувствата си. Защото и той изпитва симпатии, антипатии, безразличие, любов... Поради това по време на личната си психоанализа се е научил да осъзнава и да различава докрай собствените си проекции.

Впрочем ако „преносът“ на аналитика стане прекалено видим, „пациентът“ пръв ще го забележи и работата ще забуксува, ще се обърка с всички неминуеми усложнения.

Междувпрочем...

В психоанализата съществува едно друго понятие, така наречената „добронамерена неутралност“, която май е по-добре да оставим в музея на старата психоанализа. „Добронамерената неутралност“ е била препоръчвана на всеки начинаещ аналитик. С други думи, да не показва чувствата си, да не се показва. Как обаче на практика да сме едновременно неутрални и добронамерени? Още повече, че понятието „добронамереност“ намирихва на патернализъм, дори на снизхождение, което ни води далеч от неутралността.

Излиза също, че докато участникът „проецира“, пренася върху аналитика различни чувства, аналитикът не бива да изпитва към него абсолютно нищо.

Вярно е, че ако аналитикът отговаря на агресивността с агресивност, на любовта с любов или с отказ, работата е обречена на провал. *Същото важи впрочем и за всекидневния живот.*

Къде е тогава разделителната черта?

Да се върнем на преноса

Това понятие напомня за транспорт, за преместване на нещо в посока към някого. Как стоят нещата не само при психоанализата, но и във всекидневието, когато непрекъснато проявяваме някакви чувства? Какво „пренася“ един баща върху детето си и обратно, съпругът върху съпругата, и обратно, подчиненият върху началника и т. н.? Няма жена, която да не търси, освен всичко друго, и баща, брат или син в мъжа, когото обича. Също както не съществува мъж, който да не търси майка, сестра, дъщеря в любимата жена. Ето как всеки от нас „пренася“ върху другия своето минало, гъмжащо от несъзнавани желя-

ния, избледнели спомени, носталгии, съжаления, призит ви за сливане и стремежи към онзи безкрай, за който копнее човешкото сърце. Ето какво ми разказа една жена:

- Всеки път, когато се разделях със съпруга си, дори само за да отида на кино, изневиделица ми се явяваше тревожно видение: представях си майка ми, вдовица (каквато беше всъщност), как седи самичка у дома си и изпитвах усещането, че съм я изоставила, за да се омъжа. Вярно е и друго - често имам чувството, че съпругът ми, който е много добър и ми вдъхва голяма сигурност, ми е нещо като майка; тогава ми се ще да се гушна в него, да ме люлее и успокоява...

Странно нещо...

По време на психоанализа участникът проявява безразличие, страст, любов, враждебност, непрекъснато преминава от едно чувство към друго. Освен това се оказва, че когато изпитват истински силно чувство, хората като че ли го насочват не към този, за когото си мислят, а към някой друг. Но към кого? Кои символи въплъщава този фантом? И кои символи пренасят родителите върху децата си и обратното, мъжете върху жените и обратното? И защо се променят чувствата, когато истинският човек престане да отговаря на символа, който е бил пренесен върху него?

Вечното завръщане

Всеизвестно е, че често изживяваме повторно, насочвайки ги към аналитика, минали емоционални ситуации или

душевни процеси, от които са ни останали спомени, травми, в които са участвали хора-символи. Всеки психоаналитик знае това от практиката си. Но не става ли същото и във всекидневието ни, и то непрекъснато? Осъзнаването на това вечно завръщане към някогашните ни чувства, „пренесени“ върху околните, би довело до лесно разбираем страх... но и до освобождаване на дълбинния ни „Аз“, отърсил се от двусмислието, което изкривява отношенията ни с другите.

Така в психоанализата, както и в живота, връзката между две личности (особено ако чувството е силно, все едно дали е положително или отрицателно) често принадлежи към несъзнаваните фантазми и обикновено е повторение на изживявания от детството. Когато осъзнаем как става това, ние можем да стигнем до истинската причина за поведението си, което почти никога не отговаря на нашата дълбинна и истинска същност.

Сецам се за един пасаж от Готфрид*:

„Ето как за всички стана явно и очевидно, че предобродетелният Христос се върти като ве-тропоказател и се прегъва като парче плат. Нагажда се към сърцето на всеки, свиква и с искреността, и с измамата. Той винаги е това, което искаме да бъде...”

Тоест?

Случва ли се понякога аналитикът, бащата, майката да бъдат отъждествени с някой бог или богиня? Случва се ежедневно. Всеки ден ние „пренасяме“ върху майката или бащата, съпруга, съпругата или любимата, върху анали-

* Става дума за поета Готфрид от Страсбург (XII-XIII в.), оставил дълга незавършена поема, озаглавена „Тристан“.

тика си един „обожествен“ образ: образа на всемогъщо божество или богиня.

Достатъчно е да си припомним страстния влюбен, който преобразява в недостъпна кралица някоя безлична блондинка и едва много месеци по-късно си дава сметка за сторената грешка. Вероятно този мъж е „пренасял“ и „пренасял“ своята Анима... докато мечтата му се е сринала и той се е озовал отново в една действителност, която трудно може да се обожестви.

Колко силно е вкоренена в сърцето ни потребността да се видим в другия, за да се съединим самите ние в неразривно цяло!

Затова, когато извършваме „пренос“, ние „преливаме“ в другия мощни символи. Кои ли? Всички, които са част от човешката душа: символите на Бог, на бащата, на майката, на силата, нежността, обичта, слънцето, спасителя... Случва се обаче положението да се обърне и тогава другият се превръща в символ на дявола, на отхвърлянето, изоставянето, презрението... По големите вечни символи на човечеството са израснали хиляди разклонения, подобно на клоните по ствола на дървото.

В края на краищата другият се превръща в това, което искаме да бъде, както Христос на цитирания по-горе поет. Целият живот се върти около този вид двусмислия и фалшиви релационни ситуации, които пораждаат богата гама от чувства и поведения, понякога напълно не-съответстващи на обективната действителност.

За да си дадете сметка за това, достатъчно е да се „вслушате“ в себе си във възможно най-обикновената ситуация - например спрял ви е полицаи. Опитайте се да разнищете гамата от чувства, които „пренасяте“ *върху него и върху себе си* през няколкото минути на проверка на документите. А той, какво пренася той върху вас в зависимост от пола ви, външността и реакциите ви? Защото и двете страни могат да вземат другия за когото и да е, за какъвто и да е символ, само не за това, което наистина е.

Всеки с ролята си?

Обикновено в процеса на психоанализата аналитикът трябва да се придържа към ролята си на анализатор, а участникът към ролята си на участник. Може да е жалко (и аналитикът сигурно най-много съжалява), но е така. Вярно е: мнозина трудно биха приели факта, че аналитикът им е обикновен човек - мъж или жена, просто защото пренесеният върху него символ (бог, майка, баща, спасител и т. н.) не съответства на обикновения мъж или жена, които живеят като „всички нас“.

Подобни реакции са често явление в процеса на психоанализата поне докато преносът не се освободи от своята двусмисленост.

Къде всъщност е истината?

Вярно е, че отношенията с психоаналитика често са изключително благоприятно „място“ за проява на силни чувства; дали ще ги наричаме преносни, или не, е напълно без значение.

Благоприятно място за силни чувства? Несъмнено, особено ако се открие „прилика“ между аналитика и участника. Не търсят ли и двамата онова „сливане“ на душите, което единствено може да ги доближи до непостижимата човешка мечта: преоткриването на изгубеното единство?

Обратно на разпространеното мнение, може би точно в процеса на анализата се проявяват най-истинските чувства, когато, разбира се, стигнем до дълбинната работа и преодолеем двусмислията, наречени пренос.

Дори бихме могли да кажем, че аналитикът трябва да се отпусне и да разкрие собствените си чувства, вместо да ги потиска или изтласква, без все пак да ги излага напълно на показ. Защото едно видимо положително чувство потапя участника в „мистичната“ топлина, от която се нуждае, за да поеме по пътя към непознатото. И защото психиките на двамата улавят излъчването на един и същ архетипов източник подобно на електроните на антената, които трептят на същата честота като ра-диовълните. Какво да се прави, така е.

Всичко зависи от таланта на психоаналитика. Защото законите на живота и на психологията са прекрасни, но за съжаление приложението им често пъти е истинска катастрофа.

А и за кои закони става дума?

В психоаналитичната практика е налице една неприятна тенденция към ограничаване на „преносното“ чувство - то е все едно да сведем повърхността на кръга до обикновена права линия и да я обявим за нещо отрицателно и инфантилно.

След като символът е резултат, производно на над-съзнаването, канал към бездънни дълбини, то тогава *чрез него аналитикът и участникът общуват отвъд думите и техниките единствено чрез „мистичен“ обмен.*

В крайна сметка...

Това показва до каква степен е безсмислено да се опитваме да отделим изпитаните по време на анализата чувства от изпитаните във всекидневието.

Определяйки като „преносни“ чувствата, възникнали в психоаналитичния процес, ние показваме, че сме безсилни да разберем същността му. *Аналитикът и участникът са потопени в един и същ архетип, те получават от него една и съща информация, в края на краищата и двамата търсят отговорите на все същите големи въпроси.*

При психоанализата, както и навсякъде другаде, любовните чувства са проявление на „нещо“, огромно като

морето. *Те показват наличието на извор, недостъпен, но съществуващ.* Така чувствата преминават далеч отвъд твърде лесните тълкувания на „преноса“, свързани с бащата, майката, едва ли не с цялото семейство.

При това положение дали не трябва да смятаме за истински вярно онова, което обикновено представяме за невярно?

Освобождаването от двусмислието

По принцип чувствата са ни временно *отстъпени*, а не *дадени* веднъж завинаги. Те не са постоянни, а се колебаят, променят, развиват, постепенно съзряват дотолкова, доколкото сме престанали да проецираме преживяванията от детството си.

Обикновено в края на психоаналитичния процес чувствата стават неутрални.

Участникът запазва само повече или по-малко вълнуващия спомен за един дълъг път, извървян заедно с аналитика. Но не е ли така и в живота? И все пак, макар и рядко, ако аналитикът и участникът са установили дълбока прилика помежду си, възможно е чувствата да се задълбочат и да придобият траен характер.

Ето го прословутия „пренос“ - понятие, толкова неустановено и толкова всеобхватно, разпростряло се над всички човешки усещания и чувства, без значение кое ги е породило.

След като имаме „пренос“ навсякъде и във всичко, налага се да „почистим“ чувствата си от затормозяващите ги наслаждения - детски спомени, носталгия, съжаление, Едипови и други комплекси - и да им придадем най-благородната символична стойност, впрочем единствено върнатата, като *потърсим религиозната връзка с другия.* Едва тогава у нас ще изблигне пленената енергия и ще усетим истинската си свобода.

ДЪЛГОТО БДЕНИЕ

Ако желанието ни е да постигнем „трансмутация“ на личността си чрез психоанализа, трябва да знаем, че пътят е дълъг; очаква ни дълго бдение, на което ще посветим голяма част от живота си.

Всяко сериозно търсене на вътрешно обновление преминава през три етапа:

превращение, разрушителност, религиозност, предизвикващи освободителен отказ от множество понякога хилядолетни схващания и навици.

Под погледа на разгневената душа

На дъното на психиката ни, под постепенно натрупваните надстройки, които ѝ пречат да се изяви напълно, се крие неразрушимата (за щастие!) човешка душа - нашето „ядро“. Безсмислено е да повтаряме, че многобройни социални, религиозни и морални „декрети“, най-често абстрактни и афективно необосновани, непрекъснато се сблъскват с основните душевни свободи. Оттам произтичат вътрешната обърканост и психическите деформации, афективният хаос, стесняването на интелекта.

Понякога през юношеството правим опит да се разбунтуваме: това е инфантилна, *отрицателна разрушителност*, защото няма ясен обект (човек се бунтува ефикасно само срещу нещо познато); тя просто отхвърля всяка форма на авторитет и всяко правило. Тоест става дума за разрушителност наопаки, без никакъв резултат освен душевния смут, който е друг вид хаос.

Впрочем зрелият човек също непрекъснато се „разгражда“ и се изгражда „наопаки“. А в това време душата му чака. Докога ли?

Явно е необходимо нещо да го разтърси, да го накара да се устреми към едно по-висше съзнание, основано на максимално отворения индивидуален интелект. Не напомним ли това действията на някогашните и на съвременните алхимици? Вече повдигнах този въпрос в „Изумителните пътища на новата психология“. Нека отново се върнем на него, като сравним алхимичната дейност и психоанализата на „единния човек“.

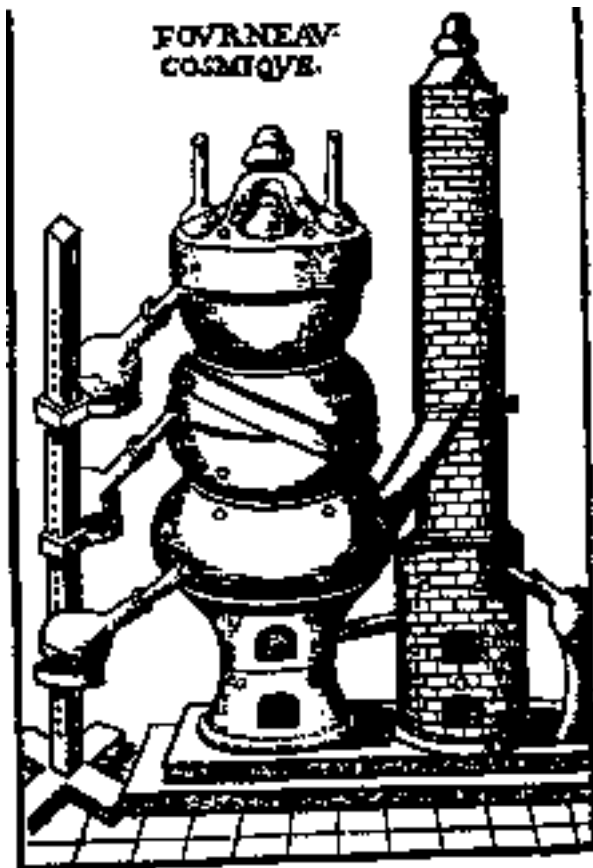
Около аламбика

Знаем, че пещта или казанът служат на алхимика за нагриването на „философското яйце“. То представлява херметично затворено кристално кълбо, символизиращо Яйцето на света, от което ще излезе „философският камък“.

Алхимикът тръгва от една „проста“ суровина, от която ще извлече *сярата* и *живака* - мъжката и женската енергия. От тях един ден, след добавяне на стабилизиращи *соли*, ще получи „философското злато“.

В психоанализата също се тръгва от някаква суровина - видимата част на личността, съдържаща най-разнородни комплекси и други съставки, задължително „прости“ в сравнение с тези, които евентуално ще я оформят в завършения ѝ вид.

Нека припомним общоизвестната истина, че човек се състои от мъжки и женски полюс, които непрекъснато се стремят да се обединят, за да постигнат цялостта на първообраза. В живота обединяването се извършва между мъжа и жената. В индивидуален план и за двамата идеалът би бил сливането на полюсите им, на Анимуса и Анимата. В алхимията това се изразява във взаимодействието между разширилата се сяра - мъжкия елемент, и концентрирания живак - женския елемент. Що се отнася до психоаналитика, своеобразният съвременен алхимик, той изпълнява ролята на стабилизиращите „соли и в същото време на огъня, който поддържа запаления в пещта огън...“

Космическа пещ (стара гравюра).

Тези, които прекъсват...

В алхимията златото се получава от пълното сливане на двата съзидателни елемента. Златото е съвършеният метал, всеки друг метал би бил „преждевременно роден“ и оттам - несъвършен.

Прекъсването на психоанализата е точно такова „недо-носване“. Впрочем то може да се окаже и полезно за се-беобновяването, стига последното да продължи чрез серия осъзнавания, всяко от които произвежда нова енергия.

Всичко зависи от това какво искаме от психоанализата. Но в случай на прекъсване е за предпочитане да възприемем „метода на „чекмеджето“, при който „лявото не знае какво съдържа дясното...“ (Юнг).

При всички случаи „дългото бдение“ се прекратява и дълбоко скритото злато не излиза на повърхността. Единството на душата не е постигнато. Да припомним тук една мисъл от Корана, според която „детската душа е близо до рая“. Така е, но до момента, в който изтласка богатствата си от положителна разрушителност под влияние на „посланията“ на възрастните.

Някои пък безкрайно бодърстват край „аламбика“ и упорито търсят бездънната човешка душа. В този случай целта се размива, защото не е точно определена. *Важен е единствено пътят* с последователните открития, непрекъснато променящите се гледки и отдалечаващата се линия на хоризонта, приканваща към продължаване на пътуването до откриването на личния архетип. И както алхимикът се променя в процеса на преобразуването на материята, така и *психоаналитикът, озовал се в сърцето на проблема, преживява истинско преображение, докато работи с другия*. Тази работа никога не върви по права линия, а следва вписаните един в друг концентрични кръгове, които водят към ядрото, обикаля по пътищата, които ще се пресекат в центъра на лабиринта, другият трябва да открие онова, което интуитивно знае, че се намира в него. Защото, ако не го знаеше, как би могъл да го открие? Така стигаме далеч, много далеч от това, което зле информирани хора отъждествяват с бягство от живота, непреодолян пренос, наркотик, автоеротизъм и какво ли не още...

Защото изобщо не става дума за нещо подобно. Обратното: става дума за възможно най-широката вътрешна свобода, до която стигаме, извървявайки един дълъг и изпълнен с романтика път.

Поддържане на топлината

Предлагам ви някои мисли на алхимика от XVII в. фи-лалет. Те са колкото поетични, толкова и съпоставими с „нашата“ психоанализа.

„... тайният вътрешен огън е божий инструмент и качествата му са неуловими за човешкото око. Често ще говорим за този огън (...) той е степенуван (...) нужна ви е и пещ, за да извършите Делото. При първата степен, огънят, който ви е потребен, трябва да излъчва тъмночервена светлина и да е в състояние да поддържа най-високия градус на топлината в продължение на дванайсет часа... (...) гледайте да не угасва нито за миг, защото изистине ли материята, Делото ви е погубено... (...) поддържайте огъня, докато премине през всички цветове и накрая стигне до белия.“

филалет продължава:

„Не действайте припряно с надеждата да приберете реколтата преди узряването на зърното, искам да кажа на Делото...“

Същото важи и за психоанализата, поне за тази, която ни занимава в момента.

Необходимо е да се поддържа постоянна и лека вътрешна топлина, независимо от всекидневните задължения. Никога да не се избързва.

Вътрешната топлина да се наблюдава и дозира в зависимост от това доколко е напреднало Делото. Нужно е да оставим нещата „на самотек“ и да не ги обявяваме за завършени, преди да са съзрели.

Тук волята и усилието не са на почит. Потребно е единствено неотслабващо внимание, несъмнено най-трудно изпълнимата задача. Психоаналитикът на „далечно плаване“ изключва всяко „насилване“ на личността, всеки натиск или груба намеса.

Абсурдно е да искаме да съберем прекалено бързо Анимуса и Анимата в един мъж или в една жена, след като всеки от тях *не е правил нищо друго, освен да ги разделя*. Мъжът непрекъснато е деформирал Анимата си (женския полюс), същото е правила и жената с Анимуса (мъжкия полюс) в името на изкуствени морални и социални принципи.

Да направим едно сравнение: алхимикът се стреми да преобразува материята, същото прави и съвременната физика. Най-прост е примерът с ускорителите на елементарни частици, в които се създават така наречените „разрушители на атоми“. Вече съществуват какви ли не устройства от този тип: циклотрони, синхроциклотрони, бетатрони, линейни ускорители и пр. Те придават на елементарните частици гигантско ускорение, при което последните стават способни да разрушават атомните ядра и да създават нови частици (от антиматерия например) или да осъществяват трансмутации на материята.

Това кратко отклонение има за цел да покаже разликата между търпеливата работа на алхимика и грубото действие на съвременните апаратури - и оттам да сравни бавната, постепенна, „поддържаща топлината“ психоанализа с волунтаристичната и „дивашка“ психология, забравила, че никой не се оставя да бъде „насилван“, без да затвори веднага (и напълно оправдано) защитните клапани, които дълго време са му били от полза.

фаталната раздяла

Да си представим предприятие, ръководено от брат (мъжки полюс) и сестра (женски полюс), много привързани един към друг през детството и юношеството си. Всеки от двамата притежава различни умения и лични качества, които отлично се допълват. Доброто функциониране на предприятието изцяло зависи от съюза им.

Сега нека си представим, че тези „две тела в една душа“ започнат да се отдалечават едно от друго и да се отблъскват, докато се превърнат във „врагове“ и начело на предприятието остане само той или тя. Тогава предприятието се дестабилизира, защото се управлява само от един „полюс“ за сметка на другия полюс.

Да пренесем примера в алхимията: докато са разделени, сярата (мъжкия полюс) и живакът (женският полюс) не могат да произведат никакви метали, да не говорим за

злато. Накратко казано, лишени са от смисъл.

При мъжа, както и при жената, нито Анимусът, нито Анимата са в състояние да направят каквото и да е, ако са разделени и още по-малко, ако са врагове.

Но истината е, че в „мъжко“ общество като нашето мъжът (подобно на брата от примера) непрекъснато мал-третира своята Анима, тъй като всяка „женственост“ у мъжа се смята за подозрителна. Жената пък (също като сестрата от приведения пример) сякаш няма друга работа, освен да раздробява своя Анимус (истинския си съзидателен полюс).

Мъжът е „виновен“, че има Анима, жената - че притежава Анимус.

С течение на времето всеки от тях заприличва на предприятието: разделена на две души вместо две тела в една душа (брат и сестра, Анимус и Анима).

Така сигурността на човека (мъж или жена) е започнала да зависи от „раздуването“ на едната половинка:

мъжкия полюс е хипертрофирал, придобил е лъжлива мъжественост.

Жената, *успяла първа да осъществи социалната си разрушителност*, е „оцеляла“ благодарение на компенсаторното раздуване на изтласквания в миналото полюс: нейния Анимус.

Първият резултат от психоанализата се състои, както знаем, във възстановяването на съюза между Анимата и Анимуса. По същия начин и в алхимията златото се получава само когато сярата и живакът се съединят, за да образуват философското яйце. При това химическо „бракосъчетание“ двата елемента умират *като отделни участници* в реакцията, за да се роди нов живот, нова младост, също както във физиката материята и антиматери-ята се унищожават взаимно, отделяйки голямо количество енергия.

С други думи, „бракосъчетание“ и смърт са свързани не само в алхимията, но и в дълбинния афективен живот. Защото всяко развитие, всяка промяна предполагат смъртта на някоя предходна форма на личността. Та нали и страстно влюбените искат да „умрат заедно“, за да се възродят във вечността, слети в една душа!

Да пожертваме нещо от себе си

Някои жертви са невъзможни без продължителна психоанализа; например жертването на онова, което са наричали *резуола* - театралната маска, видимия Аз. Него показваме на околните, за да се приспособим към тях, да им се харесаме, да се включим в играта им. Жертването му е равнозначно на сваляне на маската, на отказ от ролите, от преструвките, от самоизмамите. Но главно и най-вече на раздяла с „могъществото в полза на вътрешната значимост“ (Мишел Казнав). Става дума за възможно най-важната промяна, за излизане от отколе наложени от „патриархалните“ закони път, който не води доникъде, освен до моделирането на *някаква* личност, често пъти напълно несъответстваща на дълбинната ни афективност. Другояче казано: напускаме блиндирания затвор на бащата, за да потърсим свободния достъп до дома на Великата Майка. И навлизаме в етапа на положителната разрушителност.

Вдъхновителите

Чувството за лична идентичност не произлиза от Аза, както е прието да се смята, а от Анимата при мъжа и от Анимуса при жената. *Анимата е вдъхновителката на съзнанието при мъжа, Анимусът играе същата роля при жената.* Само ако освободи своята Анима - душата затворничка, мъжът може да се устреми към по-висши състояния на съзнанието. Същото се отнася и за жената и нейната душа - Анимуса. Вероятно се повтарям, но нещата няма да бъдат разбрани, ако често не се връщаме към основната тема. Нужно е добре да се схване (ще цитирам думите на Пиер Сулие), че „Анимусът и Анимата не са инстанции на *субективната психика*“ без връзка с външния свят. Говорим за енергия, за архетип, за неизвестно къде разположен източник, от който получаваме „информация“. Добре е да осъзнаем, че ако полюсите ни (мъжки и женски) не са в състояние да долавят нормално излъчванията му, ние се превръщаме в нещо като фотографска емулсия, пред която е поставен например червен филтър, блокиращ синята светлина.

Последното действие на пиесата

Това е действието на спонтанния „взрив“, който „се случва“, който „става“ от само себе си. „Врълхита“ ни заедно със *свободата*, за чието съществуване дотогава не сме и подозирали. Всичко протича вътре в нас, като че ли множество отделни „мехурчета“ започват да се разтварят и да се скачват, образувайки цяла верига.

Този процес се нарича процес на *индивидуализация*. Разпилените елементи се сглобяват и личността се превръща в едно неразделно цяло. Точно тогава се наблюдава най-силно развитие и реорганизиране на афективността и интелекта. Тук отново се налага да направим паралел с алхимията - философският камък „може да нараства качествено и количествено в неопределена степен, защото подобрено съдържание подобрява получения резултат и така нататък до безкрайност“ (Арно дьо Вилньов, алхимик).

На този стадий е редно да се обърне особено внимание на *сънищата*. Обикновено те се навързват в логическа последователност. Съчленяват се и се подреждат в знаковата конфигурация на една обща еволюция. Това са „големите“ символични съновидения. Те се отличават със силата на въздействието си и с незаличимите следи, които оставят в спомена и в поведението ни. Нужно ли е да споменаваме, че повечето от тях са проявления на колективното несъзнавано и са населени със символични образи, познати на цялото човечество?

Процесът на „индивидуализация“ се изразява следователно в *спонтанното* осъществяване на цялостния човек, който се съдържа в нас, като ирационалното, разбира се, също възстановява правата си. Тогава личността наподобява машина, която внезапно започва да функционира, след като частите ѝ отново са заели първоначалните си места.

ЕПИЛОГ: ПОЛОЖИТЕЛНАТА РАЗРУШИТЕЛНОСТ

Стигнали дотук, този или тази, които извършват психоаналитичното пътешествие, преминават през една врата - вратата на положителната разрушителност.

Ето какво казва един четирийсетгодишен директор на предприятие в края на своята психоанализа (след дълго мълчание, тихо и бавно):

- Не знам какво ми става. С мен става нещо, което не съм подозирал. Сякаш правя фантастично откритие. Да, нещо гигантско се разкрива пред очите ми; каква светлина!... Светлина и никакъв страх от това, което виждам. От какво още да се страхувам? Да не остана сам? Да не ме отхвърли обществото?... Имам чувството, че светът се е преобърнал. Не може да се опише с думи. Би трябвало да се изрази с музика. Пълно скъсване със стария свят... Чувствам се като... като измит, като нов, пълен с енергия, с желание за творчество, вдъхновен; старият ми свят е толкова жалък и тесен, че... Ако се върна на старата работа, ще обърна всичко с главата надолу; писнало ми е от тези безкрайни съперничества, агресивни надпревари, от тези „мъжаги“, тези хищни мъже и жени, превърнали живота в битка на мъже срещу мъже. Откакто започнах психоанализата, се разбунтувах срещу невротичната власт на мъжете, упражнявана от всички, и от мъже, и от жени. Повече не искам подобно нещо в моето предприятие, в нищо друго предприятие! Отхвърлям го. А ако се окаже невъзможно, ще подам оставка, ще потърся нещо друго. Всъщност изведнъж открих вътрешната власт, властта на душата. Не ми трябва вече този свят без душа. Ще потърся жената в себе си и другаде, истинската, мъдрата, Великата Майка. Останалото не ме интересува, не ща и да чуя за него. Край, Истината се разкри пред мен внезапно, без предупреждение. В началото на анализата бях буржоа до мозъка на костите. Сега душата ми придоби такава дързост! Мили Боже, направо е фантастично... Каква свобода!.. И какво пътешествие!... Какво ще стане с бившите ми партньори и приятели, дали ме обичат, или не, дали ме приемат, или не, всичко ми е напълно безразлично... Това може да се изрази само с езика на музиката или на поезията...

Какво да кажем за усещанията на този мъж, неспособен да изрази с думи новото си душевно състояние?

Разрушителността - нека го повторим - може да се до-¹ стигне само след

продължителна работа и след като сме опознали напълно и в дълбочина светът, който напускаме.

Опитът да я проумеем отвън и по рационален път е обречен на пълен провал.

Разрушителността не е следствие от отвращението ни от света, а от коренна вътрешна промяна. Тя е осъзната действителност, *източник на абсолютно нова информация. Тя е окончателният и най-рафиниран стадий на душата, в която е съществувала и дотогава, но в латентно състояние.*

Разрушителността е област на страстта, на екзал-тацията, на топлината и на активната религиозност. Колко далеч сме от „мъдростта“, която често не е нищо друго освен приглушено отчаяние.

Един „голям“ разрушителен сън

Ето съня на мъж, подложил се на психоанализа (или по-скоро на „мета-анализа“).

Важните елементи са напечатани с нормален шрифт.

- Беше ми възложено да защитавам континента Хиперборей. Намирах се във вътрешността му, отвъд арктическия полярен кръг. Носех униформа на летец изстребител; самолетът ми, готов за атака, бе на две крачки от мен. Стоях в очакване с чувството, че съм единственият летец изстребител, защитник на Хиперборей. Не ставаше дума за стойност или за качество, а за количество. Бях или си мислех, че съм единственият, и това изчерпваше всичко. Разбрах -не знам как, - че към мен се приближава бомбардировач с нацистки екипаж със задачата да разруши Хиперборей, континента предател. Излетях и бързо се озовах под бомбардировача. След виртуозни премятания успях да обстрелям самолета, който се разби в пламъци. Близо до мен забелязах огромно въртящо се огнено кълбо. Чувствах се прекрасно, в собствени води, неуязвим...

Преди да започнем тълкуването, да извадим важните термини и да цитираме асоциациите на сънуващия: - **Хиперборей:** ееверен студ, тайнствена територия, изчезнал континент, вълнуващо място на арктически ледове, на вечност, на избистряне, на смърт и възраждане/Континентът на Великата Майка, на красотата. Царството на Туле, на магията, на другите вселени и на тишината.

Да отбележим, че:

Хиперборей е познато име от античността, легендарен континент (а може би наистина е съществувал?), ос-

тавил дълбоки следи в паметта на хората. Това е далечният север, царството на мъглите и на пречистващия студ, на ледовете и на снеговете, това е изгубеният континент, „психическият“ континент на себеизбистрянето. Хипер-борей и Атлантида са приказни земи, близки до най-дълбинното у човека, разположени далеч от разума, от материализма, от безликия закон.

Хиперборейците са оставили спомен (легенда или действителност?) за едно елитно и духовно извисено общество. Континентът им е бил люлката на цивилизацията-майка, от която са се учили останалите народи. Хипер-борей е магическо място, където е живяла Великата Жрица, символ на Великата Майка.

Хиперборейците са обитавали полярната област Туле, мистичното средище на потъналата цивилизация (Туле се намира в северната част на Гренландия).

- Нацистки екипаж: разрушение, огън и кръв. Хитлер-демоничният баща, апокалипсис, залез на боговете, са-танинска религия, магия за болни мозъци, ужас, пречупен кръст, опустошаване на територията на духа.

Да отбележим, че:

Съществуват специализирани изследвания на „мистичните“ корени на нацизма.

Първите нацистки апологети са се смятали за наследници на тайните на Туле. Искали са да си присвоят силата на Хиперборейците и да превърнат Германия в нация, способна да „одухотвори“ целия свят, като войната е била просто етап от този план.

Първите „посветени“ в нацизма (Екарт, Розенберг) са въздействали с илюзиите си върху „осенената“ душа на Хитлер и нацизмът се е превърнал в достойствие на тайно общество, въобразило си, че е в досег с невидими тайни, вдъхващи енергия на ръководителите му.

Що се отнася до пречупения кръст, той е един вечен магически знак; съществувал е у много от древните народи и е олицетворявал свещените сили, направляващи вселената. Всичко това доведе света до кошмара на войната. В желанието си да покорят света легионите млади арийци се превърнаха в нацистки орди, милиони бяха убивани в името на „одухотворяването“, докато не настъпи „залезът на боговете“.

- **Във вътрешността на континента:** усещането ми бе, че съм проникнал в духовността на Хиперборея, в хармонията на всички неща и съм станал неразделна част от царството на Туле...

- **В униформа на летец изтребител:** за мен тя означава принадлежност, подчинение, символизиращо свещената защита на територията на Великата Майка.

- **В очакване:** бях готов да посрещна потенциалната опасност; забележете, че носех униформа на летец, а не бойна униформа.

- **Единственият пилот, количество:** не ставаше въпрос за каквото и да било превъзходство, а за усещането за самота, за изолираност в новия начин, по който виждах нещата от живота. Което впрочем бе грешка! И други са част от Великата Майка, все едно дали го съзнават, или не, дали го желаят, или не, и други се опитват да се освободят от собствените си лишени от афективност затвори. Как да стигнем до тази нова свобода, без да се вгледаме в себе си?

- **Предател:** след поражението на нацистите при Сталин-град „мистичните“ ръководители трябва да са имали впечатлението, че са предадени от своята магическа богиня, която е следвало да поддържа претенциите им за „чиста и висша“ раса.

- **Виртуозни:** докато управлявах самолета, правех акро-батически фигури, неизпълними в действителност. Но се чувствах сигурен в себе си, неуязвим.

Да отбележим, че:

Под каквато и форма да се проявява, виртуозността е част от символиката на непобедимия и непогрешим герой.

- **В пламъци:** това е пречистващият духовен огън, който унищожава осквернителите на свещеното царство.

- **Прекрасно, неуязвим:** чувствах се отлично и нищо не можеше да накърни усещането ми за сигурност.

Да отбележим, че:

Отново се появява темата за героя, уверен в себе си и в постъпките си, в съдбата и в принадлежността си.

Първо тълкуване

Имаме елементарна Епипова ситуация: сънуващият „убива“ бащата (Хитлер, олицетворен от нацистите), за да може единствено той да притежава майката. Но подобно тълкуване е прекалено опростенческо, тъй като:

а) сънуващият е достигнал, овладял и привел в изпълнение положителната разрушителност;

б) нацистите (бащата) не се домогват до притежанието на майката (Хиперборея), а до нейното унищожение.

Второ тълкуване

Сънуващият унищожава и пречиства (чрез огъня) диктата на бащата-Хитлер. По този начин става съпруг на Великата Майка (Хиперборея).

Продължаваме започнатото по-горе: а) **Едипов стадий:** синът търси начин да отстрани баща си, за да може единствен да „притежава“ майка си, след като съперника вече го няма.

Сведен до отрицателния си аспект, продължително действащият Едипов комплекс може да съсипе живота и душата на човека, да породии страдания, психически заболявания, неспособност за действие, вътрешна неустойчивост, безсилие. Едиповият комплекс е нормална ситуация в детството и в пубертета, но се превръща в катастрофа, ако продължи - както често се случва - и в зряла възраст. Мъж, страдащ от Едипов комплекс, или жена от комплекса на Електра е в състояние на постоянна регресия (чрез поведението си съответно към жените или към мъжете), б) **Стадий на**

разрушителност: на този стадий отхвърляме необоснованите в афективно отношение мъжки закони, за да „се оженим“ за Великата Майка, да се съединим с природата, изпълнени с усещането за духовност и за принадлежност към цялата вселена, чиито елементи възприемаме в непрекъснатото им взаимодействие.

Така преминаваме от тесния индивидуализъм към глобалната афективност, отказваме се от рационалното в полза на душевното.

Неусетно заменяме стадия на Едипов син със стадия на син или на дъщеря, подчинени единствено на вътрешните закони на Великата Майка...

Голямата промяна

Какво представлява всъщност Едиповият комплекс, ако не потребността от сливане с идеализираната майка, върху която сме „пренесли“ представата си за богиня?

Но майката не е богиня, тя е преходно човешко същество, издигнато до ранга на символ. Ето така объркваме ключа на лампата със светлината ѝ.

Разрушителността, ако стигнем до нея, взривява тази ситуация.

Желанието за сливане с боговете е достигнало до нас от вечността и всеки го носи в себе си още от раждането.

То „се редуцира“ в нормалния Едипов комплекс. *Разрушителността* взривява комплекса и ни връща към първоначалното усещане за единение с вселената и с Великата Майка.

Необходимо е обаче да си дадем сметка, че става дума за завършек, за достигане до върха на пирамидата; а това предполага предварително възстановяване на вътрешните „системи от проводници“, както и реорганизация на афективността.

Тогава вече затворите разтварят вратите си. Посоката е необратима - очаква ни действената свобода, в която живеят синовете и дъщерите на Великата Майка. В душите ни се възраждат величието на женското начало и устремът към най-висшите духовни ценности.

Materia Prima...

Не вярвам да съм споменавал в някоя от другите ми книги поемата за Девата, цитирана от алхимика фулканели в „Загадката на катедралите“. Моли за извинение, ако се повтарям, въпреки че красотата на текста е достатъчно силен аргумент. Мисля, че тези редове са естествено продължение на съня за Хиперборея и за „Великата Майка“...

Господ ме облада в началото на пътя си. Съществувах преди всяка друга земна твар.

Още нямаше бездни, а аз бях зачената. Бях там, когато подготвяше свода небесен;

когато закрепяше въздуха над земята;

когато насочваше водата към изворите;

когато затваряше моретата в границите им

и налагаше закона си на водите,

за да не излизат от руслата си;

когато наливаше основите земни,

с него бях и всичките неща видях...

Седма глава

ЛЮБОВТА - СВОБОДА ИЛИ БУРНА НОЩ?

Когато направите от двете същества едно и направите вътре да е като вън, и горе да е като долу; и когато съберете мъжа и жената в едно, за да не е повече мъжът само мъж, нито жената само жена, едва тогава ще влезете в царството.

Евангелие на Тома

Може да изглежда парадоксално глава, посветена на любовта, да бъде включена в книга за вътрешната свобода. След като в повечето случаи любовта (между двама души) се оказва просто един афективен затвор, какво място има в нея свободата на душата и на ума? И при какви условия?

Любовта-затвор има множество проявления: любов-капан, любов-фаталност, любов-болка, любов-самота, любов-разрушение, любов-унищожение, любов-носталгия, любов-натрапливост, любов-възраждане, любов-пре-вращение, любов-човекоядство,

любов-обсебване, любов-изключение, любов-изгаряне, любов-Едип, любов-смърт, любов-поток, любов-водовъртеж и т. н.

Макар да са все затвори, тези видове любов често са благославяни от мъжете и жените, изпитали страстите и

болките им. Съществува и търсеца любов, временна любов, любов-промяна, любов-очакване, любов-съмне-ние, любов-надежда, любов-илюзия, любов-халюцинация.

Има и любов към любовта, любов към себе си и произтичащото от нея желание да не те отблъскват, да те приемат, да те признават, да се чувстваш обичан независимо на каква цена.

Съществува и потребността по-скоро да обичаме, отколкото да сме обичани. Или обратното. Съществува любов между двама души и любов към целия свят. формите на любовта са толкова разнообразни, колкото и нерв-но-психическите системи. Но дали в крайна сметка се вкопчваме в любовта или в илюзиите, които тя подхранва? Много форми на любов не са нищо друго, освен пълно отрицание на вътрешната свобода. Не само това: в тях има толкова двусмисленост, че е наистина трудно да отделим истинското чувство, да разберем кога и дали изобщо сме престанали да обичаме себе си в лицето на другия.

Любов и разрушителност

Силната любов е вид разрушителност. Тя не се съобразява със „закона на бащата“, а с вътрешната си истина. И това е логично: любовта, която като че ли блика от невяротен източник на енергия, е била канализирана и вприм-чена в мрежа от социални закони, въведени от патриархалните моралисти, била е облечена в нелепи церемониални одежди (как ли би изглеждала сватбата, ако се провеждаше в атмосфера на тишина и самовглъбяване?)

В наше време се наблюдава стремеж към някаква все още недоизбистрена свобода на любовта. Подлагат се на преоценка понятията за морал, за притежание, за задължителна вярност и привързаност. Това е разрушителност в зачатъчно състояние; тя не е завършек на продължително вътрешно съзряване, а хаотично начало. Макар и при нея да става дума за отхвърляне на вековни правила, наложени отвън от мъжа („бащата“), аргументирани единствено с абстрактното и смътно понятие за „дълг“, „чест“ и продължение на „името“ (!).

Тази разрушителност все още не се основава - далеч сме от това - на вътрешните закони. Но тя така или иначе съществува и „революционно“ отхвърля всички чужди на душата закони, за да се насочи към вътрешната перспектива, тази на Великата Майка. Впрочем „Тристан и Изолда“ на Томас (около 1170) свършва така:

„Тук Томас приключва книгата си. И приветства всички влюбени - мечтателните, страстните, чувствените, и тези, които изгарят от желание, и онези, които го задоволяват в удоволствието, дори и перверзните, както и всички слушатели на романа му. (...)

Дано да си извадят поука, та да избегнат непостоянство-то, неправдата, страданието и всички капани на любовта!“

Космическият апетит

Аз честичко сънувам в един натрапчив блян несрещана жена, с която се обичам.

*Променлива е уж, а много ме привлича, защото най-накрая от някой съм разбран. **

Пол Верлен

Любовта е нещо като търсене на невъзможното. Влюбеният безмилостно се сблъсква с граници, които го отделят от целта, възприемана като недостижима. Така любовта, този изключителен двигател на човешката дейност, поражда и не по-малко изключителни копнежи.

За хората любовта е нещо абстрактно и безлико, тя е просто надежда. Тя напомня на газ, идващ от другаде и проникващ в най-тясното жилище, дори при затворени

•Преводът е на Атанас Сугарев.

врати, но невидим за човешкото око. Затова хората я търсят пипнешком. Катедралите, поезията, живописата й посвещават химните си. Съвременната физика я издирва в материята, радиотелескопите прослушват небето в очакване на далечни послания и

улавят светлината, родена заедно с нашата вселена.

Ето как търсенето на любовта във всичките ѝ форми ръководи планетата.

„Любов“ е думата, която употребяваме и за да изразим афективните си афинитети - една усмивка, разменена с непознат(а) на улицата, и ако не е прекалено наранена, душата засиява. Как да обясним това припламва-не, породено от нещо толкова обикновено?

Какво търсим с помощта на това, което наричаме „любов“?

Ако любовта е някакъв „космически апетит“, то до нас достигат само неговите ограничени, смешни, променливи и плахи прояви. Защо е така? Дали пък източникът не е толкова силен, че можем само да пелтечим несвързано и да се лутаме около него?

Защото някъде трябва да съществува обективен източник, мощна разпределителна „централа“, архетип, който ни моделира, информира и отключва многообразните прояви на най-странното явление, ръководещо човечеството... Но кой е източникът?

От Изолда до...

Този, който се изгубва в страстта си, губи по-малко, отколкото онзи, който е изгубил страстта си.

Свети Августин

Понякога любовта поема по пътя на приказно пътешествие - пътешествието на страстта. Заслепяваща, все-поглъщаща, привидно абсурдна, изтласквана от модерното европейско несъзнавано, осмивана от морализаторите и уеднаквените души, страстта е в отстъпление. Често си изграем на страст, но престанахме да ѝ се отдаваме. Мъчим се да се убедим, мамим самите себе си, твърдим, че сме обзети от страст, но вече не изпитваме нейното дълбоко и мистично изгаряне. Тогава проектираме тлеещия у нас огън върху така наречените любовни филми, върху телевизионните сериали с техните безжизнени герои и героини. И изживяваме страстта по съвместителство.

Страстта вече е загубила дяволската си сила. Принизена е до първичните инстинкти, до елементарната гени-талност, при която очевидно несъзнателно се търси „нещо друго“.

Дори начинът, по който се говори за нея във вестниците, списанията и медиите, доказва нейната незначителност.

Екзалтацията на Изолда, царска дъщеря и дете на Ирландия, се превърна в студенина - студенината на жените, подчинили се на социалните догми и на „закона на бащата“. А Тристан прие образа на „сваляча“, несъзнаващ, че търси „друг свят“, който дори не може да си представи.

Защо и какво кара европейца да изтласква страстта и същевременно да се стреми към нея?

На първо място един парадоксален абсурд. Средният европейец изпитва несъзнателна омраза към любовта изобщо и към страстта в частност. Той не понася хората, които показват, че са щастливи - защото са влюбени или по друга причина. Точно както не понася онези, които афишират безразличието си към установените норми и общоприетите навици. Лишеният от вътрешно щастие човек ненавижда щастието на „надарените“ с чувства. Той всъщност мрази онова, което подлютява дълбоката му рана и събужда копнежа му по неосъществената любов и несбъднатото щастие.

Много специалисти по клинична психиатрия определят страстта като опасно отклонение. Така ли е в действителност?

Страстта е опасна за афективно слабите хора, стига, разбира се, да са в състояние да я изпитат. В подобни случаи тя е довеждала до убийства и до самоубийства, до вманиачаване, до физическа и психическа деградация.

Но по принцип тя е пътуване за онова „другаде“, където ни очаква единението; тогава нагоните се превръщат в духовност и двама души се сливат в едно, изпитвайки усещането, че вечността е нещо възможно.

Свободата

Безсмислено е да търсим в страстта каквато и да е лична свобода. Тя никога не е

съществувала. Страстта и свободата на Аза са напълно несъвместими. Партньорите стават отново свободни, когато всеки от двамата възвърне себе си, което впрочем означава край на страстта и на осъщественото сливане.

Така страстта затваря хипнотичния си кръг. Но междувременно са се родили най-прекрасните стихове, най-възвишената музика, най-дълбоките философии, най-съвършената архитектура. Независимо от своята мимо-летност страстта носи в себе си огромно богатство.

Впрочем прекрасно е, че докато е жив, човек е готов да къса листенцата на маргаритката...

Кой е предразположен?

Съществуват толкова форми на любов, колкото и видове нервнопсихически системи и темпераменти. Но никога не може да се твърди със сигурност, че видимият темперамент е истинският. Някои поведения само компенсират изтласквана или непозната форма на темперамент. Има хора например, които се представят за „материалисти“, докато всъщност материализмът им служи за параван на несъзнателно предусещана духовна или религиозна склонност.

По същия начин много „духовно извисени“ индивиди се самозалъгват, че са такива, въобразявайки се, че така могат да избягат от всекидневие или от афективните си трудности.

Но душата мълчи, докато не настъпи нейният час. И някой ден това се случва. Тогава тя отново заема полагаемото ѝ се място или отново бива изтласкана по волята на социалните и нормативните обстоятелства.

Човешката душа е поначало религиозна. При здравата личност тази склонност служи за основа на най-възвишените страсти. Към тях са предразположени обикновено интровертните индивиди. Но прекалената интровертност може да означава, че екстравертността е потискана от социалния и възпитателен климат. По същия начин и прекалената екстравертност е подозрителна, защото обикновено компенсира изтласкана интровертност.

Нагоре по стълбата

Неоспорим факт е, че всеки по силите си се стреми към лично усъвършенстване, което може да се осъществи единствено след смъртта на „малкия Аз“. Всеки желае да „се изкачи“ на по-високо стъпало. При повечето хора стремежът към духовност е недоразвит и бързо се притъпява в сивото им, банално, привично съществуване с вътрешен живот, подчинен на догмите и нормите на всекидневие. При други мълнията на „преображението“ проблясва след някое заболяване или след досег със смъртта. И угадва с възобновяването на предишния, обичаен начин на живот.

Но фактът остава: *всеки, несъзнателно желае „смъртта, която ще го преобрази“*. А страстта е единственият път дотам, естествено според „стъпалото“, до което е достигнала, според това дали става дума за човешка любов или за любовта на мистика към Бог. Но процесът е еднакъв: умираш, за да се възродиш в един различен свят.

Анимус, Анима и страсти

Нека припомним:

Анимата при мъжа. Полюс на възможните страсти. Полюс на женското начало. Център на творчеството, на вдъхновението. Вътрешен живот. Вътрешна сила и свобода. Потенциален героизъм, святост, любов. Душевна слава. Светлина. Източник на дълбинна интелигентност. Източник на мистично общуване с жената, с живота, природата и вселената.

Обикновено майката (и момичетата, и жените от детските години), както и отношението на момчето към нея, са елементите, които формират, деформират или поглъщат Анимата.

Анимусът при жената. Полюс на екстравертността. Мъжки полюс. Мъжко начало. Център на екстериори-зираното творчество. Склонност към „борбеност“. Щедрост. Действено съчувствие. Интелигентност. Екстериори-ризирана свобода. Източник на общуването с мъжа, живота, природата, вселената.

Обикновено бащата (и мъжете, и момчетата от детските години) е този, който формира или деформира Анимуса на момичето.

Диалог между глухи

Това е диалогът на страстните натури с унифицирания свят. Връзката между тях нерядко е напълно прекъсната.

Тогава започва разговор между глухи, между притежателите на Анима (женския полюс) и собствениците на Анимус (мъжкия полюс).

Ако приемем, че Анимата е полюсът на страстта, можем да заключим, че *жената* - сама по себе си Анима, е страстна натура, въпреки че страстта ѝ е задушена от някаква социална роля (мъжки полюс), с която тя все повече се натоварва.

Притежатели на Анима са предимно поетите, мистиците, духовно извисените, метафизично настроените, надарените с богато въображение, ирационалните, романтиците, чудациите, хората с развито чувство за трагизъм, топлите, ведрите хора.

Притежатели на Анимус са хората с конкретно мислене, трезвомислещите, интелигентните, моралните, ли-неарните, студентите, разсъдъчните. Ето защо, въпреки че суетата го кара да смята обратното, мъжът получава светлината и топлината от жената, намираща се вътре в него или вън от него (женски полюс = топлина, светлина).

Очевидно е обаче, че човешкото същество не може да бъде затворено в строго определена категория. Във всеки от нас съжителстват и двата полюса - мъжкия и женския. Всичко зависи от широтата на Анимата и от нейната свобода.

Пазете се от изтласканото!

Другояче казано: пазете се от внезапно избухналите страсти. Те могат да изригнат ненадейно като вулкан във всеки момент и във всяка възраст. Понякога помитат всичко по пътя си.

Мъжете със силно изразен женски полюс (Анима) са особено предразположени към това. Обясненията са много. Изтласкването на дълбинната им Анима може да се дължи на „кастрираща“, поглъщаща, обсебваща майка или на прекалено грижовна майка, или пък на прекалено обичана майка. Неуспелият да преодолее Едиповия комплекс син се *оженва* за „копие“ на майка си. По-късно потенциалната му *страст* се насочва към друга жена, срещната по волята на случая, върху която той проецира женския си полюс (такъв, какъвто е в момента). Тогава изтласканата Анима се проявява с пълна сила.

Жените, отъждествили мъжкия си полюс с бащата (прекалено властен или обожаван баща), се *омъжават* за неговото „копие“. Впоследствие те могат да изпитат невъздържана *страст* към мъж, който ще „попълни“ накърнения им мъжки полюс.

Други примери

Мъжете, чийто мъжки полюс (Анимус) е бил хипер-трофиран от бащата (вдъхване на стремеж към „властта“, насочване към бизнеса, строго възпитание, даване предимство на социалните отношения, на хорското мнение и т. н.), обикновено изтласкват своята Анима. Те се *женят* за мъжкарана или за безлична жена, която да доминират. Освен ако не се оженят за копие на собствената си майка, при която са намирали убежище от бащиното възпитание. Страстта на такива мъже е прекалено притъпена, за да се прояви. Но ако се пробуди...

Жените, погълнати от майките си, изтласкват мъжкия си полюс. Тяхната екстравертност е слаба или нулева. Обикновено се *омъжават* за кротък човек, който се отнася към тях „майчински“. Проявяват *страст* към мъже-светните, понякога груби мъже, на които се подчинява.

Нужно ли е да казваме колко много мъка могат да причинят подобни често срещани ситуации (с техните безброй варианти)? В това отношение понятието „страст“ възприема първоначалното си отрицателно значение на „страдание“.

Загадката на вулканичните облаци

Непривикналият към възвишеното го възприема като нещо тревожно и измамно.

Ницше

Какво се случва при някои видимо абсурдни любовни страсти? Подобни явления не се

поддават на „класическо“ тълкуване. Те не се подчиняват на никаква логика, на никакъв разум, на никакво „нормално“ обяснение. Още повече, че всяка страст, под каквато и форма да се проявява и какъвто и да е обектът ѝ, не е нищо друго освен стремеж към обожествения безкрай, който присъства във всяко човешко сърце. Този безкрай възпламенява душата на партньорите; той унищожава личната им свобода и ги отклонява от ръководещите ги преди това правила. Тогава те се оказват в обществена изолация -което впрочем им е напълно безразлично.

В такива случаи традиционната психология е безпомощна. Само по-задълбочените степени на анализата (превърнала се в „мета-анализа“) могат да подействат, ако се наложи...

Защото никога не бива да се осланяме на това, което виждаме. То е само отблясък, обвивка, вулканичен облак; то е обратната страна на нещата, подплатата на дрехата. Лицевата страна на човека е невидима, тя е разположена дълбоко под повърхността и трябва да я достигнем, преди да се опитаме да я разберем. Всяка постъпка, всяка мисъл винаги представляват нещо друго, нещо различно от „опакото“, което забелязваме първоначално.

Да си зададем отново въпроса: кое е ядрото, кой е ар-хетипът, който ръководи личността като цяло, архетипът, на който се подчиняваме, без да подозираме?

Скандалът на предизвикателството

Знаем, че любовта и страстта понякога поемат по твърде необичайни пътища. Случва се например някой красив, умен, богат мъж внезапно да се влюби в грозна (според нормите!), напълно непривлекателна за повечето хора жена. Случва се и красива, задоволена във всяко отношение жена да бъде понесена от течението на страстта си към „грозен“ или глупав, или пък недодялан мъж. Млада жена безвъзвратно се оплита в мрежите на любовта си към много по-възрастен от нея мъж. Младеш се влюбва до полуда в двойно по-стара от него жена. Примери колкото щете.

Притаена зад завесата, добродетелната публика се възмущава от скандала, от „противоестествената“ връзка, прибягвайки до аргументите, услужливо подадени ѝ от обществото. Така се стремим да вкараме в релси всичко, което се отклонява от правилата ни. Чувстваме се по-сигурни, когато прилагаме критериите на разума към ирационалното.

И с всички сили се стремим да натикаме обратно в затвора онези, които са успели да излязат от него.

Очевидно е, че в този случай мислим за това, което виждаме, а не за това, което е. Лесно е да обясним какво виждаме. Но дори обяснението да е вярно, то далеч не е изчерпателно.

Дали пък тези страстно влюбени хора не са своеобразни „мутанти“, насочили се към божествените простори (както впрочем всички страстни натура), пренебрегнали напълно общественото мнение и законите на тялото? Нали се случва страстите, които наричаме абсурдни, да доведат до трайни и щастливи връзки? Нима едното не оправдава другото?

Тъй или инак тези хора се намират далеч от световите, в които уеднаквяването на индивидите не е нищо друго, освен сведено до нулата желание за безкрайност. Тяхната страст е плесница и предизвикателство. Да ги преследваме ли? Или да ги поздравим?

От магмата до изригването

Изразът „вулканична страст“ не е гола фраза. Кратерът на вулкана е само видимата му част. В недрата на земното кълбо магмата започва да се топи и да се изкачва към кратера, откъдето ще изригне унищожителният облак от пепел, но и плодоносната лава.

Подобно на вулкан афективността много дълго може да остане в състояние на летаргия и после внезапно да се пробуди. Задушавани от обществените, моралните, религиозните и възпитателните норми, инстинктивните и афективните процеси постепенно „ферментират“ и след време избухват в резултат на неудържимия приток на енергия, предизвикан от случайната среща с „другия“. Тогава, ако разстройството

на афективното състояние е твърде голямо, са възможни сериозни физически, душевни или афективни смущения. Налице е патологична страст, каквото и да е естеството ѝ: любовна, спортна, религиозна и т. н.

Един от признаците на патологичната страст е мор-бидната *ревност*. Проява на истински канибализъм и вампиризъм, тя превръща другия в затворник и се храни от него. Известно е, че кризите на болезнена ревност могат да доведат до драматични събития, в това число убийства и самоубийства.

Съществуват и така наречените „мистични“ кризи - деформиран образ на истинския мистицизъм и на неговия стремеж към безкрайното. Знаем например, че всяка публична личност получава писма, изразяващи налуд-на любов или омраза. Авторите им оглеждат и най-незначителния отговор, и най-дребния знак от страна на адресата под лупата на своята страст „от разстояние“, *лула*, която прекомерно увеличава реалността.

Следователно няма нищо по-двусмислено от страстта. Тя може да преминава от най-висша към най-мерзка форма на любов. Всичко зависи от това дали изживяващите страстта ще запазят трезвомислието си и способността си да владеят действията си. Както вулканичната лава наторява почвата, така и страстта си остава най-динамичната активна съставка, най-осмислящият, най-енергичният елемент, който подтиква хората към постижения, напълно невъзможни за уеднаквените им събратя.

Отречената истина

Само страстно влюбените, мистиците и поетите знаят, че на дъното на човешката душа се е притаил „вкусът към нещастieto“ (наричаме го така поради липса на друг израз). То е нещо като влечение към небитието, израз на неистовата потребност да се възродим в царството на абсолютното. Човекът несъзнателно призовава онова, което би му донесло подобно нещастие и подобно възраждане.

„Нормалният“ индивид за нищо на света не би си признал, че има нещо общо с този иначе присъщ на всички ни копнеж. И въпреки това масовата публика придава на нещастната любов и на смъртоносните страсти първостепенно значение. И тайно се наслаждава, когато чете в специализираните вестници и в други подобни издания разкази за невъзможна любов и за болезнени раздели.

Защо легендата за Тристан и Изолда е предизвиквала и продължава да предизвиква огромен интерес, ако не заради „нещастieto“, сполетяло двамата идеални влюбени, заради това, че смъртта им ще ги изведе до светлината, която всеки носи в себе си? Защото няма съмнение, че съществува връзка между любовната страст и преобразяващата смърт. Ето затова тази страст и привлича, и отблъсква. Има ли страстно влюбени, които да не са изричали словата: „Искам да умра в прегръдките ти... да те обичам и да умра от любов... искам да умрем заедно... да заспя с теб и повече да не се събудя"...?

Въпросният „вкус към смъртта“ е само зов - да повтаряме ли пак - към живот отвъд живота, защото няма нищо по-вярно от това, че всяка голяма любов е мистична. И ето че завиждаме на страстно влюбените или ги мразим. Казваме, че са изгубили чувство за реалност. Но за каква реалност става дума? Казваме също, че не са на себе си. Но какво е това „на себе си“, в което живеят останалите? Казваме още, че живеят в друг свят, но кой е този недостижим свят?

В същото време страстта придава чувство на „непобе-димост“.

Влюбените заявяват: „Чувствам, че нищо не може да ми се случи — нито да се разболея, нито да катастрофирам, чувствам се неуязвим... любовта ни е по-силна от смъртта...“

И понеже, когато сме влюбени, не се страхуваме от смъртта, изпитваме смъртното желание да потънем в нея заедно двамата и да се отдадем на неизразим екстаз. Любовта прави живота и смъртта съюзници, а не ан-тагонисти. Така стигаме до помиряването на противоположностите.

От Аза към съществуването

Всичко дотук показва, че е невъзможно каквото и да е доближаване до ядрото на свободното ни съществуване без разголването на Аза. До ядката се стига само когато от-

страним натрупаните отгоре й пластове. Ако се замислим за „вулканичните изригвания“, описани по-горе, ще видим, че страстните натури пренебрегват напълно видимия образ на другия и отгатват дълбинната му същност. *В края на краищата се оказва, че където и да погледнем, голотата се крие под дрехите.*

„Странните“ страстни натури с техните „изригвания“ са смятани (в някои общества) за „деградирани“, за загубили афективните и дори умствените си качества. И те наистина са загубили „качествата“ и „праволинейното“ поведение, предписвани от благонаравието общество.

Това е от голямо значение и може да ни доведе до опасни изводи. Във всеки случай един въпрос се налага: не е ли „деградацията“ доближаване до дълбинното същество? Какво търсят тези, които деградират чрез алкохол, наркотици, мазохизъм, морбидна сексуалност, всевъзможни извращения? Не се ли докосва до същността си, пренебрегвайки своя Аз, скитникът от бреговете на Сена, за разлика от индивида, изгубил „ядрото си“ някъде под измисления си образ?

Съществува, разбира се, цяла гама от „деградации“, като се започне от падението, което отчуждава и убива, и се стигне до очистването на Аза от наслоенията и до откриването на пълноценното и свободно същество.

Изглежда очевидно - но дали е така всъщност? - че не можем да достигнем ядрото си, ако сме загубили човешкото си достойнство. Тоест, че всичко зависи от качеството на вътрешното ни същество. Всичко произлиза от силата или от немоцта на личността. Всичко се корени в детството и в полученото възпитание. Истинското „събличане“ на видимия Аз може да стане едва след неговото най-пълно опознаване, с всичките му слаби и силни страни, с неговите възможности и недостатъци, със страховете и изтласкванията, които са го отслабили. Не сме в състояние да „изтрием“ като с гума видимия Аз, ако неврозата го принуждава да се отдръпва от живота, да се завръща към състоянието на недиференцираност. Не можем да го сторим и ако неврозата поражда у нас илюзорно чувство за могъщество, за неуязвимост и ни тласка към садизъм и високомерие.

От горе на долу

Типични в това отношение са различните форми на мазохизъм. И тук имаме стремеж към „сливане“, чиято цена е загубата на индивидуалността. Разглеждан в такъв аспект, мазохизмът се разполага на много нива. Сливането, към което се стремят големите влюбени, е своеобразна форма на мазохизъм - губи се индивидуалност и се постига усещане за божествено единение. Онези, които „потъват“ в съзерцание на природата или в слушане на музика, също се отдават на някакъв вид мазохизъм. Жените или мъжете, готови да се подложат на мъки и унижения от „любов“, също се стремят да „изтрият“ своя Аз, за да изпитат усещането, че са част от някакво цяло. Така че е невъзможно да се разграничи висшия от низшия мазохизъм; и тук всичко зависи от дълбинното същество и от стойността на „ядрото“, около което се е развила личността. Съвсем друго нещо е положителното търсене на собствения център, което изисква, нека си припомним, добре да познаваме своя Аз и да притежаваме достатъчно силна личност, за да можем да се лишим от образа, възприет „за пред хората“, от „обичаите“ и догмите, наложени ни от обществото, и да достигнем до оголеното си същество. В този случай „деградирането“ се превръща във вътрешна интелигентност и свобода; сродява се с положителната разрушителност, която разбива вратите на социалните и моралните затвори.

Така е: някои големи влюбени сякаш отчаяно се стремят да се изгубят. Но къде? За да се открият в какво?

Може би в светлината, превърнала се в гениално вдъхновение у поетите, строителите, музикантите?

Тук обикновените хора отново свиват рамене, без да си дават сметка, че и в тях живеят същите стремления, макар и потиснати, задушени. И че смътно мечтаят някой ден да се изгубят във „велика любов“, която да ги връхлети като ураган.

Нахлузили домашните пантофи, г-н и г-жа Хикс са застинали в носталгично очакване. Те не знаят, че мечтаят за Тристан и Изолда.

Западноевропейският роман

Вградила се в западноевропейското колективно несъз-навано, легендата за Тристан и Изолда векове наред огрява западния свят. Неизменно четен с неугасващ плам, романът е с неясен произход. Има множество версии, най-известните от които са тези на Берул (около 1150), на Томас (около 1170), както и по-съвременните адаптации на Бедие, Шампион, Готие...

Всички те са имали изключителен успех. Били са обект на безкрайни изследвания, тълкувания, коментари... „Тази прекрасна история, която още с появата си беляза като с нажежено желязо цялата ни западна цивилизация..." (Мишел Казнав, „Чародейката отвара и Любовта")

В наши дни разрушителността, възплътена в тази легенда, се е превърнала в понякога направо отблъскваща лъжеромантика, запазила само следи от оригиналния текст. Легендата сякаш крие митичното си величие от тривиалния ни свят, в който зовът към преобразяващите ценности е изчезнал напълно.

ГОЛЯМАТА ИЛЮЗИЯ?

Нищо от това, което ни прави щастливи, не е илюзия.

Гьоте

Любовта и страстта са белязани с трагизъм. От една страна, предчувстваме и очакваме идеалната любов. Но другият съществува такъв, какъвто си е, и нарушава идеалната представа с риск да я унищожи.

От друга, както вече казахме, *търсим винаги себе си, а другият е само инструментът на това търсене.* Всички ние сме една огромна измама. Ще се върнем на това по-нататък.

Този, когото обичаме - или мислим, че обичаме, - е огледалото, в което се отразяваме.

Ние възприемаме любимия през призмата на целия ни минал живот и онова, което проектираме върху него, ни го *представя такъв, какъвто не е и никога не е бил.*

Дълбоко субективна и измамна, любовта често не е нищо друго освен нарцисизъм и самотно пътуване на всеки от двамата партньори.

Излиза, че любовта е една отчайваща илюзия, напразен и безсмислен зов, безкрайно отекаващ при сблъсъка си с пренаситената от разочарования надежда, с изплъзващите се призраци, които си въобразяваме, че обичаме.

А вярващият, вперил молитвено очи в статуя, изобразяваща божествено създание? И

тук илюзия. Статуята е само жалко копие на божественото. Тя дори не е символ, а само алегория. За какво може да служи фигурата от мрамор или гипс, освен за „подложка" на молитвата или на медитацията ни? И не е ли същото, когато обичаме? Не е ли любимият човек просто опора на полета ни към по-висшо измерение?

Защото човешката любов е следа от друг свят. Тя е пространствената му проява, подобно на светлината в камерата с мехурчетата. Любовта не е вътре в нас, тя е другаде, извън нас, но къде? Тя е непозната енергия и любимото същество е мимолетното ѝ възплъщение.

Любимото същество, той или тя, е само „посредник" между нас и Ерос. Някакъв индивид застава „случайно" на пътя на лъченията, разпръсквани от енергийния източник, и ние се влюбваме в него, защото „прилича" на нас.

В това се състои драмата: ако приликата избледнее, ако огледалото, в което се отразяваме, потъмнее или се счупи, посредникът изгубва смисъла си. Лишен от огледалото, в което се е оглеждал, влюбеният отново потъва в самота и очакване.

Така влюбчивите натури се превръщат в безкрили Ика-ри и се завръщат от приказното си пътешествие, за да установят, че безразличният свят съществува и без любов.

Но има и хора, които поемат по пътя към любовта, без да се нуждаят от посредници, защото са се потопили в Ерос и в Бог.

Те нямат нужда от посредници. Това са мистиците, влюбени в Бог и осъществили единението с Него.

Ние, ампутираните...

Немалко хора твърдят, че човешката любов е несъществуваща химера. Как стоят нещата всъщност?

Очевидно е, че има любов, след като наблюдаваме проявите ѝ около нас и вътре в нас. Но на коя действителност съответства?

Любовта е несъмнено илюзия в проявленията си, но не и в същността си, защото ни води към измеренията на безкрая.

Всички ние сме ампутирани от хиерогамия*. Душата ни е разделена на две. Точно затова любовта ни привлича с властния си зов към неизразимата свобода на единението; точно затова чувстваме, че единението е възможно въпреки невъзможната човешка любов.

Ако не беше така, нямаше ли да издъхнем от глад, лишени от майчинската гръд на надеждата?

„фаталната" страст

И Тристан каза: „Чуйте ме, отче. Обича ме тя от сърце, но вие не знаете причината. Чаро-дейно биле распали любовта и." „Тристан и Изолда" от Берул
Така отговаря Тристан на отшелника Огрен, който порицава страстта на двамата любовници, бяството им в гората и предателството им към крал Марк, съпруга на Изолда.

Тоест Тристан оправдава тази „грешна" любов с изпитото чародейно биле.

Да чуем и какво казва кралица Изолда на отшелника:

„Отче, кълна се във всемогъщия Бог, той не ме обича, нито аз него. Всичко идва от възлешното вино, от което пихме и двамата. Това беше грях!"

Понятието „чародейно биле" се отъждествява с „фа-талност", което в наши дни можем да изразим така:

- „То е по-силно от мен; нямам вина; боря се срещу тази страст, но тя ме връхлетя и обсеби; по-силна е от

* От *Шегоз* - свещен, и *дато5* - съюз. Терминът означава съюз между бог и богиня или сливане на мъжкото и женското начало. Съюзът между Анимата и Анимуса у човека е психологическа хиерогамия.

чувството ми за дълг, за семейство, за чест; той (тя) ме омагьоса..." и т. н.

Сякаш страстта се предава като болест. Въсщност тя действително е болест. Тя е разразила се буря, преляла река, която помита всичко по пътя си и опустошава душата, като в същото време я обновява. Такъв е странният парадокс на страстта и на амалгамата от „смърт" и възраждане, която се съдържа в нея.

Ерос

Ерос е богът на любовта, обикновено представян като момченце, стрелящо с лък по мъжа или жената, който „ранява" с любов. Редно е да се запитаме: дали съдбата ни е изпратила стрелата, или по наша воля сме се насочили към нея? Като че ли второто предположение е лишено от смисъл.

Къде тогава минава границата между безотговорността, породена от страстта, и личната свобода, която ни задължава да поемем човешката си отговорност? Защото знаем, че ако партньорите запазят - или си възвърнат - трезвостта и ясното съзнание, то страстта или никога не е съществувала, или много бързо е умряла.

Лудост или мутация?

„Той ме обича, аз го обичам само заради..." Заради какво, заради фаталността, за която стана дума по-горе? Но какъв вид фаталност? Какви пропасти - или какви небесни простори - се откриват пред страстно влюбените? Какво търсят те двамата, всеки за себе си, чрез своята безумна на пръв поглед любов? Да не са луди? Или пък са мутанти?

В страстта, както и във всичко останало, ние сме движени от една универсална истина, чиито закони и действие не познаваме, но към която принадлежим.

Тази принадлежност е нашата положителна фаталност. Тя напомня известната фраза на Ницше: *„Мисълта за фатума е екзалтираца за този, който е разбрал, че е част от него. Аз самият съм фатум..."*

Ние всички се лутаме из непознатата истина; отгатваме я в нашето несъзнавано и в организма ни и знаем, че тя ни е превърнала в това, което сме.

Да си припомним гравитацията и илюзията, която си правим, когато твърдим: „Стъпил

съм на пода по собствено желание; чинията стои на масата, защото аз съм я поставил там; сам съм си виновен, че падам, след като съм се спънал." Всъщност единствено земното притегляне ни кара да вършим всичко това без каквато и да е намеса от наша страна. Ако ни е трудно да разпознаем всемирната „фаталност", то е заради вдъхващото ни сигурност самочувствие на Аза.

Нека отново се запитаме: луди ли са страстно влюбените? Или са мутирала преходна форма към някакъв божествен вид?

Луди са в сравнение с „нормалния" си Аз, несъмнено. Луди са и в сравнение с утвърдените в света норми. Защото са се претопили един в друг, защото всеки от тях е престанал да бъде себе си, за да се превърне в другия.

Мутанти, поели към изгубения континент

Може би в зората на времето сме приличали на онзи Бог от традициите, едновременно мъж и жена, чиито атрибути са съжителствали в съвършена хармония.

Хермафродитът вероятно е най-древният символ - символът на съвършеното същество. Той и до днес живее в нас, след като не преставаме да търсим любовта, след като в един прекрасен ден, някъде, например на някой ъгъл, възкликваме очаровани: „Това е тя! Това е той!" - и се изпълваме с любов към внезапно появилия се наш „двойник".

Според преданията Бог дал на човека едно тяло с две лица. После го разделил и мъжът и жената започнали самостоятелен живот. Въпреки това ние продължаваме да търсим божественото единство, от което очевидно произхождаме. *Иначе защо ще искаме да си го възвърнем?*

Следователно афективното хермафродитство е признак на вътрешна „божественост", на пълнота, на единение със себе си и на пълна свобода. Това личностно единство може да се постигне по два възможни начина:

- чрез „компромиса" на любовта между двама души. Вече казахме, че единият се превръща в „инструмент"; всеки се стреми да постигне собственото си единство *посредством* другия. Това е канибалският нарцисизъм на любовта;

- чрез „сливането" вътре в нас на Анимата и Анимуса. Подобно начинание много рядко успява. Но успее ли, човешкото същество вече не изпитва потребност от другия, за да осъществи единството си. Другият вече не го „попълва", а само допълва. Съюзът между Анимата и Анимуса позволява да се докоснем до истинската любов, онази, с която обичаме другия, а не себе си.

Пътят към Ерос

Не бива да смятаме, че „имаме" Анима и Анимус. Те не са част от личната ни психика. Ние не ги притежаваме така, както притежаваме мъжки и женски хормони. Напротив, става дума за архетип, чиято енергия ни информира и ръководи, архетип, разположен в измерения, различни от нашите, на които ние сме само „проявления".

Еросът не е това, което мислим

Еросът се е изместил към понятието „еротизъм", което на свой ред е изгубило възвишеността си, за да приеме откровено отрицателни стойности. С тях се сблъскваме в така наречените „еротични" романи и филми, в които еротиката е безсрамно подправена с най-долнопробна порнография.

А Еросът е възплътил може би най-възвишения ни стремеж - желанието да надскочим човешката си природа и отново да изпитаме усещането за Бог. Еросът се родее с хиерогамията (обожествения съюз между двата пола). Така че еротизмът, това е потребността от духовно „пре-вращение", която живее дълбоко в човешката душа. Хората са направили от Ероса каквото са могли; но дори в грубата непристойност се усеща неосъзнатият им стремеж към Ероса и към афективното сливане, което той олицетворява.

Защото сексуалното сливане (то е преди всичко афективно, гениталността е само временният му физически аспект) е винаги опит да се възстанови първичното единство на боговете, опит, чиято стойност е различна и зависи от афективното и от душевното ниво, достигнато от всеки от нас.

Еросът не е любов

Хората винаги говорят за любов и рядко за Ерос, *освен когато ги смесват*. Но да смесим Ероса с любовта означава да сложим знак за равенство между източника и проявлението му, между светлината и отражението ѝ. Да се върнем - за пореден път - на камерата с мехурчетата. Еросът би могъл да бъде непознатата енергия, разположена в пространството и времето, докато любовта е видимата ѝ „следа“.

Любовта е само отпечатък, знак, доказателство за съществуването на Ероса. Видимите прояви на любовта свидетелстват за съществуването на невидимия свят на Ероса.

Ерос и зовът на свещеното

Ние несъмнено мислим, след като мисълта съществува във вселената. И ако понякога изпитваме тръпката на свещеното, то е защото и него го има във вселената, защото енергията му ни облива, карайки ни да чувстваме като свещени неумелите си любовни сливания.

Любовта преобразява пространството, в което се проявява. Дори поднасяната от проститутката „любов“ осветява хотелската стая. Така „жрицата“ на най-древната професия се превръща в Мария-Магдалена за лишените от любов.

„Религиозното“ устройство на човешката душа е факт. Не го ли откриваме, когато психоанализата надхвърли етапа на „лечението“ и се отправи към друг, езотеричен свят?

Свещеното е нашият двигател, то е и дълбинната ни свобода. Страстно влюбените са наясно с този факт; те са изживели екстатичното сливане, познато на мистиците, на големите поети и музиканти.

Това е Еросът: чрез него телата на любовниците се превръщат в души, а любовта им в Бог.

А утре?

Въпреки крехката и нещастна човешка любов Ерос продължава да „изпраца“ сигнали някъде оттам, от дъното на бездната, както е правил от незапомнени времена.

Човешките ни машини са толкова първобитни, че при-

емаме само някои откъслеци от тях. И все пак колко много светлина виждаме с несъвършеното си човешко око, сляпо за цели гами от лъчи! Впрочем можем да предположим, че Ерос, който е само енергия и чисто съзнание, не се вълнува от това и си казва, че в други галактики сигурно има високодуховни индивиди, дешифриращи посланията му сто хиляди пъти по-добре от нас.

Ако е така, то тогава за какво служим ние на Ероса с неговите сигнали? Сега служим за много малко неща. Но утре? Та нали сме отскоро на тази планета, нали сме *новородените на духа и на любовта!* На нашата вселена ѝ предстоят още милиарди години живот; миналото на човечеството е кратко, бъдещето му е необятно.

Човекът е част от вселената и не може да промени този факт. Духовното му извисяване е заложено в програмата на Големия взрив преди петнайсет милиарда години.

А докъде ли са стигнали по пътя си към Ерос и към Бог обитателите на милион пъти по-старите галактики?

Невъзможното съответствие

Наистина ли са „мутанти“ влюбените? Като че ли да, въпреки че всеки опит за анализ на „лудото“ им поведение се е оказвал неуспешен. Впрочем така е по-добре. По същия начин са се проваляли опитите да се разтълкуват музиката и поезията. Можем само да се вгледаме в живота на поетите или на музикантите, но той не обяснява творчеството им. Казват: животът на този музикант, на този поет не съответства на музиката, на поезията му. Естествено. Защото се мъчим да обясним висшето с низшето, божественото с човешкото. То е все едно да анализираме поезията на Верлен, опирайки се на житейското му падение (макар че „деградацията“ може да доведе до разкриването на дълбинното същество), или да обясняваме трагизма в Моцартовата музика с ежедневието му живот. А двамата така или иначе са били „прехващачи“ на послания, изпратени им „свише“, от някакъв друг свят,

от друго измерение. Те нищо не са сътворили, „то“ се е творило в тях и чрез тях, те са били само посредници, от тях нищо не е зависело. Да, непрекъснато се натъкваме на странната мания да се очовечават божественото...

По същия начин страстните влюбени ни най-малко не отговарят на критериите на един свят, който напускат, докато трае единението им (кратко или продължително).

Тук ще цитирам Мишел Казнав:

„... защото, ако изобщо има етика в индивидуализацията, тя блика от друг извор, разположен отвъд доброто и злото като законови понятия...”

ОТСЪСТВИЕ ИЛИ ПРИСЪСТВИЕ

Приятелко моя нежна, моля ви, не ме забравяйте. Обичайте ме отдалече, както ме обичахте, когато бях до вас... „Тристан и Изолда“ от Томас

Дали отсъствието на любимото същество засилва, или унищожава любовта? И

обратно, дали постоянното присъствие я презарежда, или я подкопава?

В това се състои една от трагедиите на любовта: дори да поражда чувство за вечност, дори думата „винаги“ спонтанно да звучи в устата на влюбените, така или иначе няма нищо по-нестабилно и мимолетно от страстта. Любовта и страстта трябва непрекъснато да бъдат подклаждани, за да не изтлеят и угаснат. *Любовта избледнява, ако непрекъснато не се обогатява.*

И ето ви нов парадокс: отсъствието съхранява любовта на някои влюбени. Когато любимото същество го няма, те мечтаят, фантазират[^]разкрояват спомените си.

Въображението идеализира отсъстващия. Влюбеният мислено се вижда в жестовете, походката, гласа, усмивката му. Така афективният „кондензатор“ се зарежда.

В други случаи отсъствието задвижва въображението в „обратна“ посока. Предъхваме недостатъците на любимия. Тълкуваме отрицателно думите и Действията му. Ставаме злопаметни и се настройваме враждебно. „Тя“ или „той“ не са такива, каквито сме си представяли, за каквито сме мечтали. Афективният кондензатор се разрежда. Отсъствието буди у нас любов, враждебност, безразличие, ревност и хиляди други чувства, които авторите на романи са се надпреварвали да описват.

Сблъсъкът

Чрез постоянното си присъствие другият е тук такъв, какъвто е, с характерните си особености и с недостатъците, които откриваме с цената на страданието. Другият никога не отговаря на идеала, който сме проецирали върху него. Постепенно мечтата се пропуква и това е в реда на нещата. Възниква обаче въпросът: позволява ли страстта „да живеем заедно“?

Ако страстта е резултат от проекцията на мъжката Анима (или на женския Анимус), то противопоставянето на тези идеализирани полюси с живия човек, който далеч не е идеален, може бързо да я разруши. Така митът се сблъсква с действителността.

Двамата партньори мечтаят за идеалното, само че у тях няма нищо от Тристан, нито от Изолда.

Да живеем заедно?

Виждах я почти всеки ден. Говорехме си само за нас, или по-точно, всеки говореше за себе си и навлизаше свободно в едно минало, свършено непознато за другия.

„Симон Патетичния“ от Жироду

„Да бъдем винаги заедно“: такова е желанието на всички страстно влюбени. „Никога да не се разделяме, да останем навеки слети в едно.“

Възможно ли е двама страстно влюбени да живеят съвместно? Въпросът е спорен.

Всичко зависи, естествено, от това доколко трайна е страстта, но поради изключителната си интензивност тя така или иначе не може да продължава дълго. Вече казахме, че любовта трябва да се подхранва, за да се засилва. Но можем ли да засилим чувство, което вече е достигнало върха си?

А и „навикът“ заплашително броди наоколо, подкопава и изравнява склоновете на планината. Това е често описвано в популярните списания, които публикуват мненията на известни личности „за“ и „против“ съвместното съжителство. След като любовта превръща всичко в примамлива илюзия, преобразявайки призраците във феи, жените

в богини, мъжете в непобедими богове, баналното във възвишено, след като „героите“ от екрана никога не са „женени“, а въпросът за навика отдавна е различен от световната литература, какво става с пътешественика през пустинята, поел все пак към мираж, в който е повярвал?...

Ще цитирам Дьони дьо Ружмон и Мишел Казнав:

- Дьо Ружмон: *„Изолда е от типа жени, за които не се женим, за да не ги разлюбим, когато престанат да са същите. Представете си само: г-жа Тристан!“*

- Казнав: *„Г-жа Тристан, защо не! Дори бих добавил: точно защото се женя за Изолда, въплътена в жената, която обичам, и точно защото Изолда изчезва пред очите ми, аз още повече заобичвам тази жена и заедно с нея поемам по пътя, осеян с изпитания и просветления, със сблъсъци и споделени радости, с раздели и сдобрявания. С нея преоткривам света и се надявам, че един ден заедно ще доплуваме до блажения пристан, който ще ни приюти в земите на Нашата Майка Вселената...“*

Затворено пространство и ентропия

Влюбените са склонни да живеят затворено, да се оттеглят от света. Кой от тях не са си казвали: „Само ти и аз. Светът не ме интересува. Заедно, скрити някъде. Никой друг, освен нас двамата...“

Тази „затворена система“ е чудесна, но и чудесно подхранва афективната ентропия*, в която „любовната топлина“ бързо изчезва (да си припомним примера с топката). В края на процеса настъпва инерцията и смъртта на любовната система.

Да повторим отново: любовта (достойна да бъде наречена така) изисква непрестанно прибавяне на нови елементи, също както мозъкът се нуждае от приток на кислород (който за него е „информация“). Именно новите елементи (афективните информации) спират ентропия-та и отмирането на любовта.

Но говорим ли за страст, говорим за връхна точка, за афективна поанта. Как тогава да се подава нова информация? Нали връхът е достигнат? *И кой трябва да я подава, ако не другият?* А той е в състояние да го прави, като постепенно и постоянно разкрива личността си. Но би ли

* Да си припомним, че ентропията е белег за израждането на дадена система. Тя е толкова по-бързодействаща, колкото по-малко „информация“ захранва системата. могъл да удовлетвори подобно изискване? Никой на този свят не е достатъчно безкраен като личност, за да бъде разкриван ден след ден в продължение на години. Така че „непрекъснатото преоткриване“ се оказва невъзможно.

Стигаме до един момент, в който подаваната от другия „информация“ намалява и пресъхва. Вече не е останало много нещо за откриване. Познаваме го прекалено добре, нали сме заедно ежедневно. Интересът спада, системата започва да буксува поради липса на свежа информация, чувствата охладняват. Усещането за пълна прилика изчезва.

Когато информацията липсва, ентропията започва да изяжда страстта. А от това следва, че опасността ще бъде десеторно по-силна, ако влюбените образуват затворена система, в която не прониква никаква информация отвън. Законът е безмилостен, но е закон...

Отхвърлянето на имплантата

Да обичаш означава да даваш това, което нямаш, на някой, който не се нуждае от него.

Жак Лакан

Афективната система на любовта е устроена като всеки организъм: присаденото „чуждо тяло“ често бива отхвърляно. Известно е, че голямата любов поражда усещане за пълно сливане и отъждествяване. Влюбените сякаш изгубват собствената си личност и се превръщат в едно цяло. Всеки приема „имплантата“ на другия.

И това е точно така, докато продължава. Защото, ако организъмът е склонен да отхвърля чуждото тяло (дори трънчето, забило се в пръста), унищожаването на личната свобода, предизвикано от страстта, неизбежно е последвано от отхвърлянето на човека, който я е събудил.

Югава идва люшкането между двете крайности, започваме да отблъскваме „присадката“, тоест любимия. Все по-трудно го понасяме. Скучаем в негово присъствие, особено ако сме го опознали добре. И мечтата се разбива на пух и прах. „Той“ или „тя“ не е такъв (такава), какъвто (каквата) сме си представяли. Как съм могъл (могла) така да се излъжа? Къде остана времето, когато мисълта за нея (него) не ми излизаше от главата? Предъвкваме едни и същи мисли. Страдаме. Но ето че постъпва нова информация. Страстта пламва отново. Събираме се. Разделяме се. Искане да живеем с другия, но не можем да живеем с него. Топката престава да подскача, губи топлина и застива на място. В отношенията ни се настанява безразличието. Настъпва моментът на страданието от мимолетността на това, което сме смятали за вечно. Стигаме дотам да поставяме под въпрос самото съществуване на любовта и да заявяваме с убеждение, че любовта е само една илюзия...

Направихме хубаво пътешествие

Влюбените тръгват на пътешествие, за да потънат в един свят, в който сливането унищожават индивидуалността, защото става дума действително за унищожение. Те престават да бъдат „аз“ и „ти“, а се превръщат в едно общо „аз-ти“, разположено извън пространството и времето.

И се озовават там, където до очите и ушите им не достига нищо светско, там, където цари религиозното. Забравили околния свят, откъснали се от всичко външно, потънали в небитието на мълчанието, те откриват единението.

Дано да се завърнат от това пътуване без душевни рани, единствено с екзалтацията от успешното му осъществяване, все едно колко е продължило. Дано запазят спомена от вселените, които са опознали и които точно заради този факт съществуват.

И когато страстта умре, остават - понякога завинаги - музиката и поезията, чрез които им се е явила.

ПРЕСТОЯТ В ДОЛИНАТА

Търсех те във от себе си и не те откривах, защото ти беше вътре в мен. Свети Августин

Преди да продължим, предлагам ви няколко асоциации, направени от мъже и жени по повод на изживяна страстна любов.

1. **ПОЛОЖИТЕЛНИ:** Просветление. Прозрение. Раждане. Върховно спокойствие. Прелест. Интуиция за Бог. Подмладяване. Вечност. Изкупление. Литургия. Моцарт. Обновление. Свръхсъзнание. Сливане.

2. **ОТРИЦАТЕЛНИ:** Отрова. Жило. Терор. Опасност. Илюзия. Заслепение. Лудост. Рана. Пълна зависимост. Объркване. Отчаяние. Мазохизъм. Огледало. Натрапли-вост. Болест. Буря. Самоубийство. Егоизъм. Тревожност. Небитие.

(Впрочем 1 често свърша с 2.)

Тук му е мястото да цитираме един откъс от книгата на големия френски хуморист Пиер Дак „Педикюрстите на душата“:

- Сигурно сте чували за ураганите, които „помитат всичко по пътя си“?

- Да, разбира се... но не схващам много добре какво...

- Ами чудно ми е, че ураганите метат толкова често, а все пак остават някои неща!

Той затвори очи за миг, след което прошепна едва доловимо:

-Иче остават винаги едни и същи неща!

Подозрителните предупреждения

В наши дни така йаречената страст е сюжет на множество филми и романи. Медии и популярни списания се занимават с нея. Организирант се телевизионни и всякакви дебати. Това показва, че явлениято е актуално, вероятно като своеобразна противоотрова на господстващия ожесточен материализъм.

Но за каква страст става най-често дума? Не е ли по-скоро подозрително, че тези, които говорят за нея, го правят, за да я отрекат - или защото са изживели разрушителна любов, или защото се стремят към любов, но не могат да я изпитат?

Така нередко страстта бива представяна в напълно отрицателна светлина, а самоубийството и убийството от любов започват да изглеждат като нещо обикновено.

Но не се ли забравя прекалено бързо, че Изолда умира от вяроност към Тристан, а не заради любовта си към него? Страстта, за която говорят и която често наблюдаваме, се е превърнала в нещо крайно долнопробно, в напълно изопачен вариант на все още живата легенда за Изолда. В тази мнима страст се потапят останали без компас души с надеждата да открият лек за отчайващата си вътрешна самота.

Къде е границата между разрушителната и съзидателната любов? Границата между мимолетното, което оставя незарастващи рани, и трайното, което е опора за душата? Тя е вътре във всеки от нас. Всеки има своя път, своята любов или страст и те зависят от състоянието му и от начина, по който са свързани вътрешните му „проводници“.

Най-висшето общуване

Няма истинска любов без интелигентност. И - както вече казах - изглежда, че само хора с широка вътрешна интелигентност са способни на голяма любов.

Съществуват, естествено, хиляди „заместители“ на любовта. Но тя е истинска само когато афективността се е освободила - доколкото е възможно - от своите несбъднати копнежи, носталгични спомени, проекции, изтласквания.

Истина е, че любовта е „болест“. „Болният“ неистово търси душата си, разцепена на две от раздялата на Анима-та и Анимуса. Любовта е празнота, която се стремим да запълним. Но не трябва да изпросваме чувствата на другия, а да се постареем да го опознаем, за да го заобичае такъв, какъвто е, а не такъв, какъвто искаме да бъде. Само любовта носи истинско знание за другия. Тя е единствен по рода си начин на общуване с хората, с животните, с растенията. Да обичаш е най-трудното нещо на света. Може би затова в наши дни сме затънали в отрицателна разрушителност, един от признаците на която е морбидната и дълбоко патологична страст.

Има място в безкрая

Любовта изисква свободна душа и пълно признаване на свободата на другия. Животът в двойка ни поставя „на едно ниво“ с другия; хълмовете при единия задължават другия да се повдигне на пръсти, а низините го зоват да се приведе, за да ги опознае и да ги обикне. *Любовта не е само светлина, тя е светлосаянка.*

Тираничната любов - на майка, на баща, на влюбения или влюбената - винаги е подплатена с омраза. Същото се отнася и до „верността“, разглеждана като задължителен социален атрибут: тя също почива на ненавистта и на прикритото желание да се опознае и „нещо друго“. Подобна любов-омраза често е заредена с убийствена разрушителност.

В безкрая има достатъчно място. Човек не може да подчини живота си единствено на някого, чието отсъствие би убило душата му. Това би било регресия към отношенията дете-майка или дете-баща.

Както вече казахме, истинската любов може да разцъфти само ако е осъществен вътрешен съюз между Анимата и Анимуса. Тогава тя не е проекция, а привилегия. Не може да съществува истинска любов без духовен, дори метафизичен корен. Става дума за наличието и у двамата на вътрешна „антена“, позволяваща да се „улавят“ сигналите на източника, който излъчва космическото „нещо“, тълкувано от нас като любов.

Когато любовта се измести към лъжестрастта, тя започва да прилича на ония религии, които осъждат, убиват, изгарят. Както мистиците са в пряка връзка с Бог, така и истинската любов осъществява контакт с „информацията“ от архетипа, разположен в пространство-времето.

Лъжестрастите обикновено възникват, когато имаме лъжеличности, лъжеинтелекти, разстроени афективности, блуждаещи души. В тези случаи чувството се опира на силна потребност от обич, на желание да се запълни някаква афективна липса с цената дори на просия, докато любовта е преди всичко афективна вяроност, вътрешна стабилност.

Любовта изисква да се вслушваш не само в себе си, но и в другия, а при повечето прояви на „любов“ всеки се интересува от собствената личност за сметка на партньора си, когото превръща в инструмент. Любовта не трябва да се ограничава със самата себе си, а да се отвори към всичко около нея.

Необходимо е да се постараяме да изпълним една трудна задача: да гледаме към светлината у другия, а не към тъмните му страни. И заедно с това да внимаваме със собствените си сенки, за да не ги проецираме върху него.

Защото другият никога не е това, което ни се иска, именно защото е „друг“.

И може би в края на краищата любовта и свободата на душата са просто една безлика надежда, една безкрайна мълчалива молитва.

СЛИВАНЕТО НА ПЪТИЩАТА...

Казват, че всички пътища водят към Рим. Много пътища водят и към вътрешната свобода - главната тема на всичко дотук въпреки привидното разнообразие на разглежданите въпроси.

Но както във всяко нещо, и тук трябва да изберем собственото си „превозно средство“ и да определим присъщите само нам начини на придвижване: в зависимост от това, което сме и което не сме, в зависимост от нашата възраст, интелект, от претърпените афективни травми. Пътят винаги е дълъг, няма смисъл да си правим илюзии; дълъг и труден, с препятствия, издигнати пред нас още в детството.

Не трябва да забравяме, че е невъзможно да изкопаем зрънцата злато, затрупани от речните наноси, с помощта на детска лопатка.

Но който иска резултати, трябва да открие и начините за постигането им. Веднъж предприето, пътуването към вътрешната свобода е необратимо, неотразимо и наистина романтично. Осъществява се без много шум, без хаос и анархия. Всеки извървява маршрута към собствената си загадъчност, подпомаган енергично от личния си архетип.

Надявам се тази книга да е успяла да ви покаже, че свободата на душата е най-прекрасният подарък, който можем да си направим. И че тя съществува, както впрочем и интелигентността, когато нищо не ѝ пречи...